

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája. b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: A bukaresti kérvény. — Elvi kérdés (Dombi Lajostól) — Gyümölcsstenyésztes egyházi szempontból. (B. A.) — A műveletlen népek vallásainak egysége (Nagy Zsigmondtól) — Tanügyi rovat. — Irodalom. — Vidéki élet. — Külföld (Ausztrália. Oroszország.) — Különfélék. — XI. közlemény.

A BUKARESTI KÉRVÉNY

(Két czikk.)

I.

Kolozsvártt, 1884. ápr.

A bukaresti ref. egyházközség, mint lapunk annak idején jelezte, fölterjesztést intézett a közelebről tartott conventhez, melyben tanügyi célokra egyszer-mindenkorra 14,000 frt segélynek kiutalását, — ha pedig ez nem volna lehetséges, 1200 frt évi dotationak megállapítását kérelmezte, az egyetemes egyházi közpénztár terhére. E kérelmét avval indokolta, hogy az egyházközség önerején a szükségletnek megfelelő magyar ref. iskolát föntartani s a kellő szám tanerőt illőleg díjazni nem képes s így annak a veszélynek van kitéve, hogy ott, idegen földön, a magyar nemzetiség föntartását célzó missióját kívánatos sikerrel nem fogatosíthatja.

A convent, bár átlátta e kérdés nagy fontosságát, annak érdemleges tárgyalásába nem bocsátkozott s nem is bocsátkozhatott bele, egyszerűen azért, mert első sorban az egész romániai missiónak s a bukaresti egyházközségnek is felügyeletével s kormányzásával az egyetemes egyház által megbízott erdélyrészi ref. egyházkerület illetékes és jogosult e kérdésben véleményt nyilvánítani s így annak hozzászólása mellőzhető nem lévén, a fölterjesztés áttétetett a mi állandó igazgató tanácsunkhoz, mely e kérdést, kétségenkívül, beható s komoly figyelmé tárgyává teendi.

Mert miről van szó?

Bukaresti egyházközségünk több mint 20,000

magyar református lelket számlál s így az anya hontól a balsors által elszakított magyarságnak jelentős contingensét képviseli. És pedig e contingensnek tulnyomó részét az élet mindennapi szükségzeivel nehezen küzködő, hogy ne mondjuk, vergődő elem képezi, mely épen e miatt folytonos fluctuatióknak van kitéve, úgy hogy az egyházközségnek állandó, mert helyben maradó s élő magvát a jóval kisebb rész alkotja s még annak is többsége a szegényebb sorsu kézműves osztályhoz tartozók. A népességnek e folyton tartó fluctuatiója ott a válságos helyzetnek fő oka, mert ez — mondhatni — leggyőzhetlen akadályát képezi az egyházközség consolidatiójának, az együvé tartozás s közös célra törekvés öntudata megszilárdulásának s ezáltal a magyar faj főnmardása biztosításának. És ha ehez még hozzáveszünk a magyar fajnak bizonyos mérvig erénynek nevezhető, de azontul igen könnyen gyöngeséggé foguló sajátos jellemvonását, mely szerint idegen nemzetiségek közé ékelve, magát azokhoz nemcsak accomodálni hajlandó, sőt azokba tényleg bele is olvad s pár emberöltő multán elfelejti nyelvét, földjé öröklött szokásait, erkölceit s legfőlebb magyar hangzásu nevét tartja meg: könnyü lesz átérteni a romániai magyarság jövődjét fenyegető veszély imminens voltát. E veszély a romániai magyarságra nézve sokkal fenyegetőbb, mint a minő, p. o. a Bukovinába kivándorolattakra nézve, mert mig ezek a kedvezőbb viszonyoknál fogva, képesek valának egy néhány, csaknem teljesen magyar községet alkotni s ezáltal a faj föntartását, az idegen nemzetiségekkel szemben a lehetőségig biztosítani, — addig a romániai magyarság nagy része teljes szétzüllöttségben tengődő életet él, s a gyors léptekkel világvárossá fejlődő Bukarestben is merőben alárendelt helyzetet foglal el, szemben egy oly állam hatalmával, mely a fejlődésnek tavasz ko-

rát éli s az intensív erőnek és életképességnek oly csiráiban gazdag, a minőket a népfajok — élettörténetük öröklő törvényei szerint — csupán magasabb küldetésük tudalomra ébredése első szakában rejtenek magokban. És lehet-e csodálkozni azon, ha egy ily állam, melynek ifjonti merész fantasiája Dakoromániáról szövi álomképeit, öntudatra ébredett erejének egész súlyával ránehezül a végzet által hatalmi sphaerájába sodort maroknyi magyarságra s viszont ha ennek parányi ereje, magára hagyatottan, megtörik s lassanként teljesen elalél?

Lehet-e, szabad-e nekünk hideg közönnyel tekinteni az önfenntartás ama nehéz küzdelmére, melyet a rohamosan erősbülő Romániában a gyenge magyar faj folyton viv! Ha a nemzeti lelkesedés oly nemes hévvel tudta fölkarolni a bukovinai magyarok ügyét s oly meglepő áldozatkészséggel kezdte meg azoknak nemcsak eddigi otthonjukban segélyezését, sőt nem riadt vissza még a visszatelepítésnek kissé tán tulmerész feladatától sem, avagy nem volna-e még indokoltabb nagyobb szabású actiót kezdeményezni azoknak érdekében, kik a lét és nem lét nehéz harcát sokkal válságosabb viszonyok közt vivják, mint bukovinai testvéreink? Palóczi Horváth Mária, midőn igaz magyar érzéssel telített szívének sugallatát követve, az anyahontól elszakadt s Romániában szétzüllötten tengődő testvéreinket választotta örökösivé, oly nemes példát adott, mely követőkre vár

És mily uton lehetne-e érdekükben nagyobb szabású actiót kezdeményezni? E kérdésre befejező cikkünkben megkísértjük választ adni.

Sz.—s.

ELVI KÉRDÉS.

Egy igen fontos elvi kérdést bátorodom felvetni a nyilvános téren, azon reményben, hogy szerencsés lehetek felvilágosítást nyerni s ez által kellőleg tájékozhatni magamat.

Az erdélyi papválasztási szabályok XVI. fejezete 67. és 72. pontja alatt — láthatólag, népesebb egyházközségekben csak a képviselőtestület tagjai bírnak szavazati joggal.

Ha a képviselőtestület tagjai például papválasztás alkalmával oly pályázóra adják szavazatuk többségét, ki a bérfizetők többségének szeretetét nyerte meg: igen természetes, hogy sem törvény, sem észjog forumán az eredmény nem kifogásolható.

Azonban ha oly eset adná elő magát, hogy például egy 400—500 rendes bérfizetőből álló 2000—3000 lelket számláló egyházközség 40—50 tagból álló képviselőtestülete az esetleges papválasztás alkalmával, például két párt-ra szakadna, még pedig aként, hogy 21—26 képviselő —

a pályázók közül — olyan egyénre adná szavazatát — félre vezetetés, vagy bármi oknál fogva, kit a 400—500 rendes bérfizető közül, azon szavazók kivételével, senki sem óhajtana azon egyházközség lelkészéül, míg ellenben a szavazati joggal felruházott, de kisebbségben maradt képviselők által portált pályázó a — szavazatra nem jogosult — 379—474 rendes bérfizető tetszését bírja:

Lehetséges-e az, hogy 21—26 képviselői tag szavazata által — a többi bérfizetők határozott ellenére — valaki ily módon azon egyházközség papjává legyen?

Ily esetben van-e, lehet-e joga — a nép óhaját tekinteten kívül hagyó képviselők eljárása miatt — a rendes bérfizető egyháztagnak, egyházmegyei vagy éppen egyházkerületi felsőbbbségnél is panaszt emelni, jogorvoslattal élni, sőt esetleg az ügy tisztába hozatla indokából az összes bérfizetők véleményének megismerése okából egyházmegyei nyomozó bizottságot kérni ki?

Vagy pedig minden körülmények között kénytelen leendő a nép belenyugodni a képviselőtestület eljárásába, még azon esetben is, ha érdekének teljes mellőztetését látná s tapasztalná a képviselőtestület részéről?

Igaz ugyan, hogy mióta az egyházkerületi szervezetben a képviselői rendszer meghonosítva van, nem történt — tudomásom szerint — soha és sehol, hogy az egyházi képviselőtestület tagjai annyira megfélemlítettek volna magukról, hogy a nép akaratával s óhajával szemben önféjüleg, vagy éppen roszakaratulag jártak volna el (papválasztás alkalmával) fontos tisztók s megbízatásukban. Azonban (vajha soha ne teljesülne!) adhatja elő magát általam fentebb jelzett szomorú eset is, s ilyenkor nagyon szükséges lenne biztos kalauz, iránytű, megjelölésére a követendő utnak, mert az egyházak kebelébeni béke nagyon kívánatos, a viszály szelének utja szegendő, mert jaj az oly egyháznak, hol a hivek kebelében az elkeseredés hullámai tornyosulnak, hol a béke olajágát az önérdek férgétől szivtelessé lett egyének kegyetlen keze tördelé szét.

Az én egyéni nézetem az, hogy a képviselőtestület tagjai — egyenként és összesen a bérfizetőknek képviselői levén — erkölcsileg kötelezetteknek kell hogy érezzék magukat arra, hogy szavazatuk által megbízóik — az összes bérfizetők — és az egyház jól felfogott érdekét mozgítsák elő s juttassák érvényre, tekinteten kívül hagyva az önzés szülte üzelmeket.

Ezekkel egyidejűleg nem látom feleslegesnek kérdésbe tenni azt is:

Egyházi bért nem fizető egyén lehet-e az egyházi képviselőtestületnek tagja? (Mert ilyen is akad!)

Nagy köszönettel venném, ha e feltett kérdéseimre biztos választ nyerhetnék nyilvános téren, mert én — megvallom — tanulni sohasem szégyenlem, de a nem tudás nyugtalanít.

„Cogito ergo sum!“ mondja a bölcsész; sum, ergo cogito!“ mondom én.

Ennek kifolyása e néhány sor.

DOMBI LAJOS.

GYÜMÖLCSTENYÉSZTÉS EGYHÁZI SZEMPONTBÓL.

(Folytatás.)

Avagy a gyümölcsstermelésnek ily nagy fontosságát hangoztatva, az ügyszeretet által sugalmazott tulzás keltét költöttem fel egyesekben? A kételkedőknek példakal szolgállok.

Mióta az országos gyümölcskiállításán erdélyi gyümölcsseink szépsége és zamatosága méltó előismerést és kitüntetést vívott ki, ugy ősi honi almáink, például baltul, pojnyik, török muskotály, szász pap alma, mint a királyhágón tulról elterjesztett Török Bálint s külföldi jelesebb fajok, angol arany parmen, kanadai, karmelita, mult-haub ananász renettek, londoni benheim pepén stb. eddigelő hihetetlennek látszott, kelendőségnek örvendének s darabonként 3—4 krjával adnak, holott még csak belföldi fogyasztásra vásároltatnak bé, főleg budapesti fogyasztásra. A jelesebb téli körtvéket, mint brusfeli vaj pergamottot, Josephine des Malinest, Ferdinánd korona örököst, bolvajli vaj és d' Aargenson körtvét, sőt az őszi kiválóbb körtvéket is, mint a Vilmos, erdői vajonc, őszi bergomott Clergen stb. körtvének darabját 4—5 kron vásárolják össze. Könnyen ki lehet számítani, hogy ily árak mellett mily szép jövedelmet biztosíthatnak gyümölcsstenyésztesre vállalkozó tevékeny gazdák s egész községek.

Széki egyházmegyénkben fekvő Árpástó és szomszéd községének Décsének oly kicsiny levén határa, hogy lakosai gabona természetéből nem élhetnek meg, kénytelenek voltak földjük jövedelmét fokozó s így haszonhajtóbb terményt producálni; a szükség megtanította s a következmény igazolta, hogy ez a sokkal jövedelmezőbb termény, a gyümölcs s jelenleg a gyümölcsstenyésztes és kereskedelem képezi fő jövedelmi forrásukat. Hiába! a szükség nagy mester.

Ne várjuk azonban azt, mig az inség és nyomor beköszönt s helyzetünk javításáról való előrelátó gondoskodást ne halasszuk akkorra, mikor a silány anyagi helyzet miatt kevesebb tőkét és munkát fektethetünk be jövedelmünk emelésére; hanem ragadjuk meg az alkalmat mielőbb a hová-tovább mindinkább fokozódó igényekkel karöltve emelkedő szükségleteink és kiadásaink fedezésére, alap szerzésére.

Enyed vidéke és a Szilágyság s különösen Zilah városa, már most is jelentékeny jövedelem-forrást nyitott gyümölcs-stermelésével s bár lassu — és kevés kivétellel, sem terv-, sem szakszerű, — de folytonos terjedése tapasztalható.

Ezen kezdetnek megvan azonban azon megbecsülhetlen előnye, hogy az e tárgyról gondolkozó azon természetes következtetésre vezet, hogy ha alig számításba vehető szakértelemmel mondhatni rendszer nélkül producált gyümölcsseink meghálálják a tenyésztes munkásságát, a szakszerű és kiterjedtebb tenyésztes minden előnyei t. i. biztos és rendes vevőkre s a terménynek jobb árban eladására, — bizton lehet számítani.

A királyhágón tuli részben az üzletszerű gyümölcs-

tenyésztes jóval előrehaladottabb a miénknél. Kecskeméten az azelőtt majd mit sem jövedelmezett pusztákon berendezett nagy kiterjedésű kajsi baracktelepeken a csak közép minőségű években is oly nagy mennyiségű gyümölcsöt termelnek, hogy vagonszámra szállítják külföldre. A Bánát pedig ugy a gyümölcsstenyésztes, mint kereskedés terén a külföldi nagyobb városok piacain jó hírnevet s nagy keresletet biztosított terményeinek. Pozsony és vidéke Poroszország népesebb városaiba oly nagy mennyiségű szőlőt szállít, hogy gyakran egész vonatok közvetítik ez üzletet. Ugyancsak Pozsony városába finomabb aszalványok rendes üzletszerűleg állítatnak elő s dobozokba csomagolva nagy mennyiségben szállítják külföldre, hol mint általánosan kedvelt csemege kitűnő kelendőségnek örvend.

Megbecsülhetlen áldás és jótétemény lenne egész vidékekre nézve, ha a tétlenségek s gondatlan gazdálkodásnak szomorú bizonyítványát képező csaknem hasznavehetetlen, kopár vagy legfennebb bokros hegyoldalak, tapasztalat szerint dusan jövedelmező gyümölcsstelepekké alakíttatnának át. Oh! mennyire más képet mutatna, kivált a királyhágón inneni rész kanaánját képező mezőség mostan kietlen dombcsoporzata s a rozzant szalmás viskókban mostan nyomorultan élő lakosság mennyivel kedvezőbb sorsnak örvendene.

De ezeknek kiviteléhez mindenekelőtt vezető kell, s a vezetőkben nemes elhatározás a munkásságra és fáradságtalan tevékenységre. Ily vezetőkül, állásukból s helyzetükből kifolyólag, első sorban a lelkészeket s tanítókat tartom elhivatottaknak és hogy mily módon, arra vonatkozólag a következő cikkben fogom véleményemet közölni.

B. A.

(Folyt. köv.)

A MÜVELETLEN NÉPEK VALLÁSAINAK EGYSÉGE.

Dr. A. Reville nyomán.

(Vége.)

Mihelyt az ember elfogadja oly felsőbb lények létezését, a kik sorsára befolyást gyakorolhatnak, azonnal igyekszik tiszteletének e tárgyaival közösségbe lépni, velük békében és barátságban élni. A müveletlen álláspontján még nincs szó megszenteltetésről, erkölcsi tökéletességről, s bünök váltságáról; nálok az erkölcsiség még külön van válva a vallásosságtól.

Az, a mit a vad isteneitől követel, nem több, mint hosszú élet, biztonság, egészség, bőtermés, gazdag vadász, sikeres halászat s győzelem a harcban. Még nem ébred föllelkőkben az a gondolat, hogy a jó istenek mindent ingyen és önkényt adják nekik; s hogy a gonosz szellemeket áldozatokkal soha ki nem engesztelhetik.

A táncz, a rithmicus mozdulatok, mint a tisztelt istenség életének megfelelők, ugy látszik, legősibb alakjai az imádásnak. Az áldozat s főleg az étel-áldozat, mely tényleg az isteneknek vitt ajándék, mindenütt par excellence vallásos cselekmény. Az illatozó s mindenféle czi-

czomával felcizfrázott ajándékok, nem különböznek az étel-áldozatoktól, s azon gondolaton nyugosznak, hogy a mi az embereknek kedves és kellemes, az bizonyára az isteneknek is tetszetős. Lassanként azonban az áldozat egyszerű tiszteleti jellé lesz; az isteneknek és szellemeknek nincsen szükségük ajándékokra, de attól fél az ember, hogy megsértené őket, ha a köteles tisztelet e nyilvánítását megtagadná tőlük. A csaknem mindenütt előforduló ember-áldozatok háttérbe lépnek, s az emberi testnek csupán egyes részei áldoztatnak föl. Innen az a tenger sok megcsontítás kihuzott fogak, lemetszett ujjak, véres hasogatások a testen, s mindenekfölött a *körülmetelés*, mely csaknem általános jelenség.

A vallás, már legősibb nyilvánulásaiban is, arra szolgál eszközü, hogy az embernek boldogság, szabadság és élet utáni vágyát megvalósítsa. Az emberi természet mindig és mindenütt ugyanazon ellenállhatlan vágy s belső kényszertől hajtva kereste és találta meg lelkének harmoniáját a vallásos hitben. Különbség csak abban van, hogy a látó határ szűkebb vagy szélesebb; a világ ismerete gyarló vagy eléhaladottabb; hogy az erkölcsi törvényt még alig ismerik, vagy elismerik a maga magaslatos souverainitására; hogy a kielégítendő szükségletek többé vagy kevésbé nemesek. A fejlődés mindeme különböző fokain feltaláljuk az öiömet és boldogságot, mely a vallásos kedélyt istennel való egyesülésének, közösségének tudatában eltölti.

A fejlődés legelső fokán még csak halvány sejtelmével bír az ember azoknak a törvényeknek, melyek a dolgok összességét mint egészet igazgatják. Minden önkényes hatalmaknak látszik alávetetve, kiket az embernek igyekeznie kell a maga részére megnyerni, ugyszólva megvesztegetni. A műveletlen a naturalismus, animismus és varázslás álláspontján áll, s ennél feljebb nem is fog soha emelkedni, míg a polytheismus elvének hódol.

A fejlődés magasabb fokán már elismeri az ember oly törvények létezését, melyek a dolgok folyamán uralkodnak s az ő érdekeire oly végzetesek lehetnek. De ezen természeti törvények felett kell állani egy magasabb akaratnak, a mely más törvényeket is hozhatott volna, ezeket felfüggesztheti, módosíthatja s időről-időre választottaiért módosítja is. Ez az álláspontja a monotheisticus supranaturalismusnak.

A legmagasabb álláspont, melyet még csak kevesen értek el, a természeti törvényeket isten lényege szükségképpen, változhatatlan, s tőle elválaszthatatlan nyilvánulásainak ismeri el. Az ember, ki ez álláspontra felemelkedett, tanulmányozza e törvényeket, s keresi az eszközöket, melyekkel azoknak káros hatását elháríthassa. Mint-hogy pedig ez nem mindig lehetséges, gyermeki bizalommal hajlik meg a mindenható szellem akarata előtt. E terén az ismeretlennek, a mely *tudományosan* megismerhető, tán soha sem lesz, a vallás oly helyet foglal el, melyet tőle a világnak egy hatalma sem rabolhat el soha. Minél szélesebb kört nyer az ismeret, annál világosabban kitűnik ez ismeretlen végetlensége. Ez állásponton tudó-

mány és vallás nem áll harcban egymással. A vallás csak a tudomány által nyitva hagyott szabad tért foglalja el, s ez a szabad tér még mindig végtelen nagy. Egyetlen tudományos igazságot sem szabad visszautasítani valamely vallásos tantételei nevében, mivel ez az igazság, éppen azért, mert igazság, isteni karakterrel bír, s az isteni kijelentésnek részét alkotja. A vallásos ember első kötelessége: teljesen függetlenül közreműködni az igazság győzelmére mindenütt, bárhol találja is az igazságot. Az igazságnak szeretete — istennek szeretete. De istennek ez a szeretete, s a bizalom rendeltetésében, melyről lényének legtisztább s legnemesebb óhajai prófétálnak, messze túlhaladják megismerésének szűk határait; s az emberfiak legtudósabbjainak sem marad egyéb választásuk, mint vagy bezárkózni tudományuknak rideg és áttörhetlen sziklafalai közé; vagy gyermeki alázattal s erős bizalommal borulni a porba a lények-lényének fenséges színe előtt s erőtlen hangon rebegni: Te vagy az én *Istenem!* Te vagy *a mi atyánk!*

E legmagasabb állásponthoz közeledik az emberiség vallásos fejlődése. A ki még a legelső fokon áll, az a mienket teljesen felfoghatatlannak találja, s a supranaturalista vallástalanságnak bélyegzi azt.

Ellenben vonzatra érzik magukat ez állásponthoz azok, kik felismerik az irány egységét az emberiség fokozatos fejlődésében, a mely fejlődés gazdag költészetet, megrázó drámákat, kedves idylleket, lángoló szenvedélyt, a színek változatosságát s finom árnyalatokat mutat fel. Ez állásponthoz vonzódnak azok, a kik elismerik, hogy ugyanazon erős vágy s belső kényszer szabaditá, váltá meg az embert eredeti állati állapotából, hogy számtalan tévelyen át ezernyi évszázad alatt közelebb hozza azokhoz a templomokhoz, melyekben az igazság örök világossága fényeskedik neki s szórja rá áldó sugarait.

NAGY ZSIGMOND.

TANÜGYI ROVAT.

Észrevételek az érettségi vizsgálatok szabályzatához. A magyarhoni ág. hitvallásu ev. egyház négy egyházkerületének egyeteme részéről a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjesztett érettségi vizsgálati szabályzat tervezete sok tekintetben megegyez az orsz. közoktatási tanács javaslatával, mely ugy látszik a tervezet készítésénél irányadóul szolgált, különösen az eljárás módzatainak megállapítására. Az egyházkerületi értekezlet érintetlenül hagyja a középiskolai törvény általános követelményeit, megjegyzéseiben csak az egyház autonom jogainak körére szorítkozik.

A tervezet szerint a vizsgálat célja: „kipuhatólni, valjon a vizsgálatra jelentkező tanulónak megvan-e azon általános műveltsége és tárgyi ismerete, melyek a főiskolai tanulmányokra szükségesek.“ Majdnem szószerint megegyez az alapul vett javaslat szövegével. A vizsgálatot írásbelire és szóbelire osztja. Az előbbihez 5 dolgozatot kíván: a magyar nyelv s irodalomból, (szabad dolgozatot vagy fordítást), a latin nyelv s irodalomból (lehetőleg szabad dolgozatot, vagy fordítást latinra), a görög nyelvből (fordítást magyarra), a mennyiségtanból (algebrai és

geometriai feladatokat). A szóbeli vizsgálatok tárgyául kívánja a magyar, latin nyelvet és irodalmat; az egyetemes és hazai történelmet, matematikát és physikát, valamint a vallást még azon esetre is, ha ez a közoktatásügyi kormány által megállapítandó szabályzatba nem vétetnék fel.

Írásbeli vizsgálatra bocsátandónak tartja a tervezet azon tanulókat, kik a június hó első felében tartandó osztályvizsgálatokat sikerrel kiállják. A kinek valamely írásbeli dolgozata elégtelen eredményű, az még bocsátható volna a szóbeli vizsgálatra s ha az illető tárgy a szóbelire nem volna kötelező, azon tanulóra nézve kötelezővé lesz csak, a kinek magyar dolgozata vagy más kettő elégtelen eredményű volna, a szóbeli vizsgálatokról kizárandó a törvény 27. §-a értelmében. Nem elég szabatos azon pont, mely az írásbelieknél tiltott eszközök használatáról szól, erre nézve a tervezet úgy intézkedik, hogy a tanuló visszavetetik a legközelebbi vizsgálat határidejére, ez lehet, 2, 3, 6 hó és egy év, tehát melyikre? A végeredmény megállapítása is módosítást igényelne. A tervezet a szóbeli felelet érdemjegyének megállapításánál a vizsgáló tanár szavazatát kívánja döntő érvényűnek, nézetünk szerint ez ellenkezik az elnöki méltósággal, azért a döntő szót az elnök számára vélnők fentartandónak.

Az érettségi bizonyítvány kiállításának módoszatai sincsenek szabatosan formulázva, a bizonyítványt magyar szövegűnek kívánja, de a törvény megengedi a fordítást is, a bizonyítványban felsorolandó tárgyak között kiteendő volna, hogy felveendő a rajzoló geometria, természetrajz stb. érdemjegyei is, nehogy a külföldi egyetemre menő tanulóknak valami nehézségei támadjanak, mert előfordult már az eset, hogy a zürichi polytechnikumra menő magyar tanulóktól vizsgálatot kívántak a rajzoló geometriából, mivel érettségi bizonyítványokból nem tűnt ki, hogy rajzoló geometriát is tanultak.

Egy kis tanügyi statisztika. *Tirol közoktatás ügyének* állapotáról következőket olvassuk: Az 1883. évben volt Tirolban 2 polgári iskola (ennek csaknem fele olasz tannyelvű), 19 szakiskola (ebből 10 ipari, 9 földműves), 48 magániskola (13 nyilvánossági joggal felruházva), 5 állami intézet és 59 gyermekkert. Tanköteles volt 114,307 gyermek. A tanítók száma 2261. Minden tanítóra jutott 50-5 tanköteles (nálunk 70-3). 682 iskolában tanították a női kézimunkát. — *Schweitz* népoktatásügyéről a következőket olvassuk: Az iskolába járó tankötelesek száma 434,080 s a lakosságnak 15%-át teszi. A tanerők száma 8365. Ezek közül 5840 férfi és 2525 nő. Átlag egy tanítóra jutott 51-9 tanuló. Az iskolakiadások összege évenként 14.781,616 frank, miből egy lakosra 5-9 frank jut. — *Az osztrák tartományokban* összesen 26,524 tanító és 5816 tanítónő van.

IRODALOM.

Zwingli Ulrik élete és a helvét reformáció megalapítása.

Ez a czime azon tömött gármond nyomásu tizenkét nagy nyolczadrétivre terjedő műnek, mely éppen most került ki sajtó alól, Sepsiszentgyörgyön a Jókai nyomdarezsvénytársulat nyomdájából. A könyv szerzője: *Benke István* a Székely-Mikó tanoda ifju tanára.

Ha komolyan végig tekintünk korunk irodalmi me-

zején, feltűnő aránytalanságot, — itt örvendetes haladást, amott elszomorító pangást, sőt hanyatlást; itt felburjánzó tultengést; amott meddő terméketlenséget látunk.

Nem czéлом most ezen társadalmi nyavalyás állapot okait részletesen elősorolni, de kifejezést kell adnom azon szomorú állapotnak, hogy míg némely téren gombamódra nőnek a kor ferde izlését és hanyatló erkölcsi életét jelző irodalmi termékek; addig magyar református egyházi irodalmunk negyedik századában teljességgel nem áll a szép kezdethez és több mint három százados multhoz méltó aránylagos fejlődés stadiumán.

Dicső emlékü reformatoraink — ugy a külföldön, mint hazánkban — midőn az evangelium alapján újra alakították az erkölcs-vallásos életet; Jézus Krisztus és az apostolok ajkairól elhangzott örök igazságokat új fényben ragyogtatva, új irányt adtak a keresztyén társadalom fejlődésének; világra kiható, áldásos küzdelmükben két hatalmas tényezőre támaszkodnak: egyik volt az *iskola*, másik a *sajtó*.

Midőn a templomot a keresztyén bálványimádástól megtisztították és a *lelekben és igazságban imálandó élő isten* hajlékúul visszafoglalták: a templomok mellé — az erkölcs-vallásos élet erős támaszai gyanánt — mindenütt iskolákat állítottak.

Egyszersmind arról is gondoskodtak, hogy a szivekig és velőkig ható ige, melyet a templomi és iskolai szószékekről hirdettek ne legyen elrepülő szó, hanem tanításaikat a toll és a nyomda közvetítésével, az összes művelt világ közkincsévé tették. A hol csak kitűzhették az evangeliumi szabadság zászlaját, a templomok és iskolák mellé mindenütt *nyomdákat* állítottak. És már az első száz év küzdelmei alatt nemcsak külföldön, de hazánkban is egyházi irodalmunk bámulatos gyors fejlődésnek indult.

A protestáns írók szó- és toll-harcza az ellentábort is hasonló munkásságra sarkalta, hogy több példát ne említsék az ellenharczosok táborából állott elő a kitűnő egyházi szónok és író, egy Pázmán Péter hatalmas alakja.

Akkor a gondolkozók lelkét az erkölcs-vallásos eszmék foglalták el. Nemcsak az iskolai és templomi szószékek iránt érdeklődött a nagyközönség; de künn az életben is szorgalmasan olvasták az *írásokat*.

Azóta a mi napjainkig sokszorosan megszapordott az olvasó közönség; de mit olvas?

Ne kérdjétek! Mindenki látja, hogy a mai műveltnék nevezett világban az anyagi, élvhajhaszó — a képzelt szükségek szaporodásával, — a megélhetésért küzdő, politizáló közönség mit olvas?

Nem volnának tán kellő képzettségű egyházi és világi tudós férfaink, kik képesek lennének az egyházi irodalom minden ágában életrevaló műveket írni? Szak-képzett munkásokban nincs hiány.

De ugyan kinek írjon ma a komoly tudós theologus? A történetírót mi lelkesítse, hogy egy egész életen át buvárkodjék a könyvtárak penészes, poros actái közt? Kitűnő egyházi szónokaink, kinek számára bocsássák közre bármely nemzet irodalmának diszére válható egyházi remek beszédeiket? Az efféle irodalmi termékek mint divatból kiment árucikkek, nem kelnek el a könyvpiaczon; néha a nyomdai költségeket sem fedezik.

Köztudat, hogy — különösen — egyháztörténelmi irodalmunk terén van a legtöbb feltöretlen mesgye. A közelebbi években meg is sértették legjelesebb tudósaink e nagy hézag kipótlására szövetkezni, meg is állapítottak bizonyos munkatervet — de tán megdöbbsentek, hogy legjelesebb bajtársuk — Révész Imre — kidült soraikból, — mert mélyen hallgatnak.

Ily körülmények közt örömmel kell üdvözlőnk az

író, ki a közönyösséggel sikra merészelt szállni. Az író, mint maga is a könyv előszavában jelzi, két fontos ok serkentette a műve megírására és kiadására.

Egyik ok az, hogy most ünnepli a magyar ref. egyház a nagy reformatornak születésének négyszázados emlékűnapját; másfelől egy régen érzett hézagot akart egyháztörténelmi irodalmunk terén betölteni. Mindkét ok elég fontos s eléggé serkentő egy buzgó munkásra nézve. Hasonló okok befolyása alatt írta ezelőtt éppen két évtizeddel halhatatlan emlékü Révészünk is „Kálvin élete és a kalvinizmus“ című örökbecsű művét.

Ezelőtt két évtizeddel, midőn Kálvin halálának emlékére háromszázados ünnepet szenteltünk — mi istenigéjének hirdetői, magyar ref. lelkészek és tanárok — az ünnepélyt megelőzőleg töprengve tudakozódtunk a források után, honnan részletesen tanulmányozhatnók a nagy reformátor életét és működését; hogy ne teljék be rajtunk az írás szava: „vak vezet a világtalant“. Mint egy égből jövő mannával lepte meg a magyar Izraelt Révész Imre jeles monographiájával.

Most hasonló helyzetben vagyunk a Zwingli-ünnepélyek korában. Mig más nemzetek: a német, francia, angol, holland stb. irodalmak egész könyvtárakkal állanak elő — addig a mi magyar irodalmunkban, tudtunkkal egyetlen egy ilyen szakmunka sincsen. Kiskörű egyháztörténelmi irodalmunkban a most köz-kézen forgó legterjedelmesebb egyháztörténelmi kézikönyvben a Farkas József egyháztörténelmében is csak néhány lap van Zwingli életének és működésének szentelve.

Jézus és az apostolok után a magyar reformált egyháznak és egyházi életünkkel kapcsolatos nemzeti és társadalmi művelődésünknek egyik sarkköve, egyik tipikus irányadója Zwingli; ki habár a németországi reformátorokkal egy időben és azokkal közös alapra, a bibliára támaszkodva teljesítette isteni küldetését; de Helvézia szabad légkörében ő és reformátor társai nem annyira a hitciziklikre, mint a társadalmi institucziókra nézve a német reformátoroktól sok tekintetben eltérő és a magyar jellemmel sokkal inkább összetalálkozó irányzatot adtak az egyházi életnek. Ez volt oka, hogy ha bár Németországból jött be először a reformáció hazánkba, mégis őseink már a reformáció első századában a helvét irányhoz csatlakoztak.

Ily előzmények után valóban nehéz lenne feleletet adnunk azon kérdésre: hogy lehetett nélkülözünk több, mint három századon át édes anyanyelvünkön Zwingli életrajzának és működésének lehető részletes leírását? Iskoláink ifjúsága, theologusaink, lelkészeink, tanítóink hány más élet-, jellem- és korrajzot olvasnak, hány regényhőst ismernek? Nem kellene, nem lehetne ezek mellett gyönyörrel, lelki épüléssel egy oly tipikus, oly magasztos életjellelem és korrajzot elolvasni, minő a Zwingli és koráé? Valóban iskolai ifjúságunknak és a művelt protestáns közönségnek kezébe alig adhatnának ennél hasznosabb könyvet.

(Vége köv.)

--y.

VIDÉKI ÉLET.

A szilágy-szolnoki egyházmegyéből.

A sz.-szolnoki ev. ref. egyházmegye általános tisztújító közgyűlését Sz.-Somlyón tartá, márcz. 30-án. Isteni tisztelet előzé meg a közgyűlést, hol az esperesi hivatalról lemondott nt. Szabó Pál ur megható szép imájának elhangzása után hadadi ref. lelkész: Benkő Lajos atyánk-

fia lépett a szószékbe; Jób VIII. 8. alapján tartott, a nagy reformator Zwigli emlékéhez méltó emlékbeszédével lebilincselve a nagyszámu hallgatóságot és szóközi hévvel lelkesítve másokat.

E nap délutánján az egyházmegyei özv. árvai gyámintézet közgyűlése tartatott meg, hol a folyó ügyek tárgyalatván, ez alkalommal közfelkiáltással gyámintézeti pénztárnokká Rózsa Sándor n.-falusi lelkész választatott, ki e megbizásában eddig is hiven működött.

Más nap Nt. Szabó Pál ur megnyitó beszéde után az egyházmegyei közgyűlés kezdetét vevén, az általános tisztújítás megkezdődött, melynek eredménye a következőkben jelezhető:

Esperessé közfelkiáltással megválasztatott Nagy László, kinek a hirt megvinni, s őt esperesi székének elfoglalására a közgyűlés nevében fölkérni háromtagu bizottság küldetett ki. Az új esperes a gyűlésen megjelenve, éljenzéssel fogadtatott, s rövid szavakban üdvözlővén a közgyűlést s megköszönve a bizalmat, esperesi székét elfoglala.

Főjegyzővé Surányi Gyula peéri lelkész; közügyigazgatóvá Botka Károly n.-dobai; aljegyzővé Rózsa Sándor n.-falusi; közpénztárnokká Benkő Lajos hadadi lelkészek, számvevővé Török István zilahi tanár; tanügyi előadóvá Szász Ferencz kusalyi lelkész közfelkiáltással választatván meg, az ülnöki kar megválasztására a szavazás kezdetét vette.

A szavazatok felbontatván, az eredmény következő:

Egyházi ülnökök: Szabó Pál, Dombi Lajos, Rózsa Károly, Gáspár János, Bakcsi Sándor, Török István, Kónya László.

Pótülnökök: Szász Ferencz és Juhász György.

Világi ülnökök: Szikszai Lajos, Kerekes József, Gencsi Sándor, Dombi Károly, Benkő Gyula, Kovács Mihály, Dénes Lajos.

Pótülnökök: Somogyi Endre és Kovács Sándor.

Egyházmegyei egyházi ügyvédek közfelkiáltással Viski Pál és Sebes György pap atyafiak megválasztatván, ezen kívül még két ügyvédségre Fejér György és Kovács Ferencz választattak meg.

A közebéd.

Az egyházmegye egyházi és világi tagjai, de főként a megválasztott esperes és új tisztikar tiszteletére rendezett közebéd egyik fénypontját képezte az egyházmegyei közgyűlés ünnepélyeinek.

A casino nagy termében és könyvtári helyiségében 117 egyénre volt felterítve.

Az első felköszöntőt br. Györfly Lajos mondta a fenséges királyra és családjára, melyet az egész közönség fennállva hallgatott meg és lelkes éljenzéssel fogadtatott. Számatalan felköszöntő követte ezt egyházi és világi kitünőségekre, köztük br. Vay Miklósr, főt. Nagy Péterre, br. Bánffy Albertre, az új esperesre stb.

Nagy László esperes indítványára közlekedéssel elhatározatott, hogy Szabó Pálnak vasárnap tartott ünnepi imája és Benkő Lajos alkalmi beszéde kinyomattatván, a Wesselényi-egylet javára elárúsittassék.

Az ebéd folyama alatt, következő távirat intéztetett ref. egyházunk 3 kiváló tagjához:

Nagymélt. br. Vay Miklós ur ökegyelmességének, Budapesten.

„A sz.-szolnoki ev. ref. egyházmegye tisztújítási közgyűlésének tagjai, hódoló tiszteletük kinyilatkoztatására küldik azon kívánatukat, hogy nagyméltóságodat Isten anyaszentegyházunk dicsőségére sokáig tartsa meg.“

Méltóságos br. Bánffy Albert ur öngának, Budapesten.

„A sz.-szolnoki ev. ref. egyházmegye közgyűlése, szeretve tisztelt főgondnokának midőn hódoló tiszteletét küldi egyttal kifejezést ad azon ohajának, hogy méltóságodat reformata anyaszent-

egyházunk egyik erős oszlopát az Isten nekünk s a hazának sokáig tartsa meg.“

Főtiszteltű Nagy Péter püspök urnak, Kolozsvár.

„A sz.-szolnoki ev. ref. egyházmegye tisztújító közgyűlésének összegyűlt tagjai, küldik méltóságodnak hódolatteljes tiszteletöknek és szeretetüknek nyilatkozatát.“

B. Györffy Lajos főgondnok.
Nagy László, esperes.

Megható jelenet volt, midőn délutáni 5 órakor a sz.-somlyói ref. egyháztanács, élén főgondnok Szathmári Dániel urral, a ref. papi lakon üdvözlé szeretett papját, mint a sz.-szolnoki ref. egyházmegye ujonnan megválasztott esperesét.

Este a tűzoltó-egylet tagjai teljes diszben a városi polgárokkal egyesülten *fáklyás zenével* tisztelték meg Nagy László esperest, mely alkalommal Józsa Oszkár az egylet titkára szép beszéddel üdvözlé az ünnepeltet.

Nagy László hangulatteljes és a meghatottság melegétől áthatott szép beszéddel köszönte meg a megtiszteltetést, azzal végezvén szavait, hogy a mint eddig, úgy ezután is a ref. egyház és a város érdekeit fogja szem előtt tartani és teljes lélekkel, odaadással azok javára fog működni.

Szavait lelkes éljenzés követte és ezzel a tűzoltók fáklyás menete elvonult.

KÜLFÖLD.

Ausztrália. *Felekezeti harczok a vadak között.* A „Mária“ nevű francia hittérítő társaság egyik tagja, Dob atya Samoából a következő, a polineziai civilizációit jellemző adatot közli. Tokenalszigeti katolikus hivatásról beszélve, így szól: „Elmondták nekünk a vallási harczot, melyet legközelebb a protestánsokkal vívtak. Okot ehez a lali, vagyis a faharang szolgáltatott, melyet a katolikusok ave mariakor, reggel, délben, este meg szoktak huzni. Egy protestáns katechéta, egy Szamoából ide került dühös fickó, hogy a katolikusokat boszantsa, délben az iskolás gyermekek által egy vasdobozt veretett. Egy ideig türtünk, de végre egyikünk az iskolába ment s a tanítót e guny miatt kérdőre vonta. Lehetetlen volt egymást megérteniök; a dolog tettelegességre került, a harcz komolylyá lett és könnyű sebesülések történtek. Különben csak az ifjak vettek e huzavonában részt. A király, ki protestáns volt, fiatal katolikusainkat törvény elé idézte, bevádolva őket, mint a czivódás kezdeményezőit. Az egész ország összecsendült. A király megparancsolta a vádlottaknak, hogy lépjenek a körbe; minthogy azonban ezek gyanakodtak, nem akartak engedelmessé válni, de megígérték, hogy minden kérdésre megfelelnek s bebizonyítják, hogy a felelősség a protestánsokat illeti. A király ekkor beszédet mondott, mit a következő kegyetlen parancsokkal fejezett be: „Rohanjátok meg a katolikusokat!“ Abban a pillanatban két tábor keletkezett; köveket, töröket, lándsákat és ócska puskákat szedtek elő. A katolikus vezérek látták, hogy fenyegetett életük megvédéséről van szó; kisebbségben vannak ugyan, de vallásukért harcolnak s mit sem félnek. A király a harcz hőse akar lenni. A tömeg közé ront, egy Emil nevű fiatal ember azonban mellbe lövi; egy protestáns holttestére esik, melynek koponyája van ketté hasítva. Amint a protestáns párt királyát elesni látta, visszavonult s a tenger felé menekült. A katolikusok a tér urai lettek; volt ugyan sebesült köztük elég, de halott egy sem.“

Olaszország. *A pápa helyzete.* Leo pápa, úgy látzik, megkezdi a harczot Olaszország ellen. A Vatikánban nagy sérelmeket éreznek, melyekből fők: a meghalt IX. Pius halotti szertartásakor történt demonstráció; továbbá

legujabban a katolikus Propaganda vagy onának állami kezelését helybenhagyó legfőbb bírósági ítélet. Más egyéb panaszok is bőven vannak a Vatikánban, hol ezekből az olasz kormány czélzatos közönyére következtetnek. Naponként emlegetik tehát, hogy egyszer csak következhetik az idő, mikor Leo pápa elhagyja Rómát. Angol lapok tudomása szerint a pápa sajátkezű levelet intézett az osztrák-magyar uralkodóhoz, melyben kifejti az okokat, melyek őt előbb vagy utóbb Róma elhagyására fogják bírni. A pápa állítólag azt írja, hogy igen jól tudja, hogy ez elhatározása komoly következményekkel járhat a keresztény világra nézve, azonban ez elhatározását végre kell hajtania. A pápa e napokban két új bibornokot nevezett ki, s ez alkalomkor a collegiumhoz beszédet tartott, melyben a pápaság helyzetéről szólt. Felsorolta a sérelmeket, s azt mondta, hogy a pápai szék ellenségei ezen merényletek útján tovább haladnak és minden kigondolható eszközzel arra törekednek, hogy Rómát hatalmukba kerítsék. A pápa ennek következtében ujabban is elítélt minden olyan cselekményt, a mely az egyház hátrányára szolgált; és az egyház jogait újból megerősítette, nem becsvágyból ugyan, hanem kötelességérzetből. Panaszkodott, hogy oly ingadozó és bizonytalan bíróság hatáskörébe van utalva, mint pl. a propaganda fidei ügyében. Előreláthatólag — ugymond — még nagyobb csapások is várhatók a pápaságra, ő azonban kész azokat elviselni. A pápaság ellenségei esküt tettek arra, hogy a pápai széket a lehető legnagyobb szélsőségre fogják kényszeríteni. Valódi hazafiak — ugymond a pápa — bizonyára nem fognának ily eljárást tanusítani.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. ápr. 5.

— **Előfizetési felhívást** a beállott évnegyedre külön nem bocsátunk ki. T. olvasóink meggyőződhetnek egy évnegyed lefolyása alatt is arról, hogy lapunk változatosság, élénkség és tartalomgazdagság tekintetében a fokónkénti haladás mily félreismerhetlen jeleit hordozza magán s hogy a szerkesztőség és kiadóhivatal vállvetve, lankadatlan igyekezettel buzgolkodik azon, hogy a magyar prot. lelkesi kar kezébe egy hozzá méltó lapot adjon, beltartalom és külcsin tekintetében. Irányelveink, lankadatlan buzgóságunk maradnak jövőre is a régiék s bizton reméljük, hogy olvasóink sem fogják tőlünk megvonni eddig tapasztalt pártfogásukat. Kérjük tehát az előfizetések pontos megújítását és az esetleges hátralékok szives törlesztését.

— **Marosi egyházmegyénkből** írják lapunknak: A marosi ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése május 7-én fog megtartatni s ezzel kapcsolatosan a Zwingli-ünnepély is. — A domesticára egyházmegyénkben begyűlt 1683 forint 90 kr. — A nyárad-szt.-benedeki papi állomásra hat pályázó közül múlt hó 23-án megválasztott Kis György bukaresti segéd pap, a választás előtt ifj. Rákosi Lajos visszalépett. — Házassági törvényszék a múlt hó 25., 26. napjain tartatott, a következő házassági törvényszéki ülés május 8-án lesz.

— **A dunamelléki egyházkerület** márcz. 25-én rendkívüli közgyűlést tartott a püspökválasztás ügyében. Ennek folyamáról adjuk az alábbi kivonatos tudósítást, mely lapunk múlt számából tévedés okán maradt ki: *Szilády* Áron indítványozza, hogy a convent egészen új választást rendeljen el. Utasítandó azonban a szavazat felbontó bizottság, hogy ha e szavazásnál sem nyerne a jelöltek egyike sem abszolút többséget, a legtöbb szavazatot nyert két egyén közt a szűkebb szavazást esetleges tiltakozás esetén is rendelje el. *Szilágyi* Dezső ez indítványhoz azt a pótlást javasolta, hogy bizza meg a gyűlés az egyházkerület elnökségét, hogy a legközelebb tartandó convent elé a szűkebb választási eljárás szabályozásáról javaslatot tegyen. *Kovács* Albert egyedüli törvényes eljárásnak a szűkebb választás elrendelését tartja. Új választás lehet akkor, ha majd a szűkebb választáson megválasztott püspök lemond. Nem szeretné, ha a megválasztott püspök feje fölött homályként ott lebegne a megválasztása törvényessége iránt való kétely. Szóltak még többen is; végre elfogadták *Szilády* indítványát a *Szilágyi* Dezső pótlásával. A szavazatok ápril 30-ig adhatók be. *Vizsolyi* Gusztávnál, a szavazatfelbontó bizottság elnökénél s május 1-én fognak felbontatni.

— **A sepsii egyházmegye** Nagy-Borosnyón, április 22-én *Zwingli-ünnepélyt* rendez, mely az egyházi szertartáson kívül este a község ház disztermében zártkörű ének-, szavalat- és táncszertélyvel lesz egybekötve. (Belépti díj az estélyre személyjegy 1 frt; családjegy 2 frt 50 kr.) A tiszta jövedelem az egyházmegyei közkönyvtár javára fog fordítatni nyilvános számadás mellett. A *Zwingli-ünnepély* sorrendje a következő: A) *A templomban*: Az istentisztelet kezdődik d. e. 10 órakor. a) A gyülekezet éneklő orgona-kisérettel a XVI. Dicséret. 2. versét. b) Szintén a gyülekezet (felállónak) *Zwingli* Ulrik saját szerzeményű Hálafohász énekét, *Benke István* tanár fordításában, a XXIII. zsoltár dallamára. c) XXX. Dicséret, éneklő a n.-borosnyói dalárda. d) Ima, tartja *Vén* Mihály, bikafalvi lelkész. e) Kardal, éneklő a nagy-borosnyói dalárda. f) Egyházi beszéd, tartja *Vén* Mihály, bikafalvi lelkész. g) Záréneke, a LXV. Zsoltár 3. verse, éneklő a gyülekezet. B) *A templomon kívül*: Közébed Pap János vendéglőjében. C) Az esti ünnepély: Kezdődik 8 órakor: a) Szaválás: „Ének *Zwingli* születésének négy százados évfordulójára“, *Szász Károlytól*. Szavalja *Kiss* József, komollói lelkész. b) Ének: „Tavaszkor“ *Beethoven* L.-tól, éneklő az uzoni ref. tanítói kar. c) „Szegefű“, virágrege, *Tompá* Mihálytól, szavalja *Csiszér* Ilona. d) „Walesi bárdok“, ballada, *Arany* Jánostól, szavalja *Kis* Albert, ilyefalvi lelkész. e) Terczett: „Tréfásdal“, *Mozarttól*, éneklők: *Nagy* Imre, brassói lelkész, *Király* Sándor és *Fejes* Károly hidvégi tanítók. f) „Idegen“, *Mentovich* Ferencztől, szavalja *Albu* Mari. g) Felolvasás: „A skótok vallásos szokásairól“, tartja ifj. *Csulak* Zsigmond, egyetemi papjelölt. h) Quartett: „Induló“, éneklők: *Nagy* Karolina, *Nagy* Imre, *Vén* Mihály, *Király* Sándor és *Fejes* Károly. Az estélyt táncz fejezi be.

— **Felekezet nélküli imádság az iskolában.** Midőn a népoktatási törvény meghozatala után a főváros is felekezet nélküli községi iskolákká alakította azelőtt katolikus jellegű iskoláit, a szokásos imádság is megszűnt az előadások előtt és után. Most a tapasztalat következtében, hogy a vallástalanság és az erkölcsök elvadásása mind nagyobb mérveket ölt, a terézvárosi iskolaszék indokolt beadvánnyal járult a főváros hatóságához, hogy a hitfelekezeti különbség nélkül kötelező imádkozást rendeljen el az elemi iskolákban, hogy a gyermekek hitoktatási órák kívül is emlékeztetve legyenek egy magasabb lény létezésére. Az iskolaszék teljes tudatában van

ugyan a törvényhozás intenczióinak, melyek áthatották a népoktatási törvény hozatalakor, s így az iskolák közös jellege ellen nem is emel szót, hanem igyekezett oly imaszövegeket formulázni, a mikben minden vallásfelekezet megnyugodhatik. Az ima minden reggel a tanítás előtt és délután a tanítás után mondatnék el. Az iskolaszék által javasolt két szöveg így hangzik: *Reggeli ima* „Mindenható nagy Isten! ki mindnyájunknak szerető édes atyja vagy, hálát adunk tenéked, hogy minket az éjjel megtartottál; világosítsd fel elménket, önts belénk szorgalmat, kitartást és engedelmisséget, éleszd fel bennünk a szeretet tüzeit, hogy egymást testvéri szeretettel ölelve, minden szép és jó dologban előbbre haladjunk és a te végtelen jószágodra mindig méltóbbak lenni igyekezzünk Amen.“ — *Délutáni ima*. „Hálával emeljük fel szívünket Te hozzád Ur Isten, minden jónak adója, azon javaidért, melyekben minket részesítettél. Engedd urunk, hogy ezen oktatás, melyet ma nyertünk, nekünk előmenetelünkre, Neked pedig dicsőségre váljék. Amen.“ Ezeket a szövegeket az iskolaszék minden vallásfelekezet lelkészének megmutatta s közülök *Kontra* János helvét, *Győri* Vilmos evangélikus lelkészek és *Kohn* Sámuel rabbi nyíltan helyeslését és örömet fejezte ki fölötté. A katolikus lelkész azt mondta: „Jobb valami, mint semmi.“ Ennélfogva valamennyi felekezet hivatott képviselői hozzájárultak.

— **Értesítés.** „*Zwingli* Ulrik élete“ stb. cz. művem t. vidéki megrendelőit tisztelettel értesitem, hogy postaköltséggel az 1 frt mellé nem 5, hanem 10 krt. sziveskedjenek küldeni; mert 5 krral a posta nem szállíthat 250 grammon túl terhelt keresztkötetésű küldeményt. *Sepsi-Szentgyörgy*, 1884. április 4-én. *Benke István*, ref. gymntanár.

— **Szaporodnak az iskolai takarékpénztárak.** Az utolsó közlés óta következő helyeken léptek életbe iskolai takarékpénztárak: *Gyanavlán*, kezeli *Kápoly* Lajos; *H.-M.-Vásárhelyen*, kez. *Launer* Gáosztáv; *Husztón*, kez. *Schmier* Bertalan; *Ivánca* kez. *Szóllósy* Mihály; *Rózsashegy* kez. *Metzl* Henrik; *Siofokon*, kez. *Hosaitz* Bernát; *Tordán*, kez. *Sigmond* Gizella; *Ujpesten*, kezeli *Rózsas Iván*, *Gallauner* Anna és *Lujza*; *Zsófia-falván*, kez. *Doré* Gusztáv. Összesen 541 iskolában van bejelentett takarékpénztár, melyet 861 tanító kezel.

XI. közlemény. A néhai tanár, *Bólyai* Farkasnak állítandó emlékkőre ujabb adakoztak: 1. Tiszteletes *Szász* Károly ur 127. számú ivén: t. *Szász* Károly ref. pap 1 frt, *Balogh* József ügyvéd mint *Bólyai* volt tanítványa 1 frt, *Hajdu* Mózes járásbíró, *Bólyai* volt tanítványa 2 frt, *Vajna* Gáspár aljárásbíró 1 frt, *Mikó* Károly 40 kr, *Jakab* Sándor 40 kr, *Szenkovich* Mihály 20 kr, gyula-laki 50 kr, *Szabó* Lajos 40 kr, *Kása* Sándor, volt tanítványa 1 frt, *Szász* Béla 10 kr.

2. N. t. dr. *Kovács* Ödön tanár ur 115-ik sz. ivén dr. *Kovács* Ödön tanár 1 frt, *Löte* Lajos tanár 1 frt, br. *Splényi* Henrich 1 frt. 3. Tiszt. *Gönczi* Lajos ur a 96-ik számú ivén 2 frt.

4. Tiszt. *Makaras* János ur a 92-ik számú ivén 1 frt 40 kr.

5. Dr. *Vályi* Gyula egyetemi m. tanár a 140. sz. ivén 2 frt.

6. A marosvásárhelyi ref. főtanoda növendékei: a VIII. osztály növendékei 8 frt 45 kr, VII. k. o. növendékei 4 frt 51 kr, VI. k. o. növendékei 6 frt 95 kr, V. k. o. n. 5 frt 54 kr, IV. k. o. n. 1 frt 80 kr, III. k. o. és 2-ik el. o. n. 3 frt 23 kr, II. o. n. 3 frt 3 kr, I. k. o. n. 2 frt 69 kr, 4-ik e. o. n. 3 frt 33 kr, 3-ik e. o. n. 4 frt 22 kr.

A tanodai növendékek együtt: 43 frt 75 kr.

Fennebbi adományok összege: 60 frt 15 kr.

Ezzel együtt a *Bólyai* emlékkőre eddig begyűlt adományok főösszege: 493 frt 23 kr.

A buzgó gyűjtőknek és adakozóknak köszönetet mondva, újból fölkérjük az igen tisztelt ivértartókat, méltóztassanak gyűjtő-íveiket rövid idő alatt beküldeni, mivel az emlékkő már nemsokára — remélhetőleg — a jövő hóban le fog érkezni.

Az intéző bizottság nevében és megbízásából.

M.-Vásárhelyt, 1884. febr. 28-án.

BIHARI SÁNDOR, pénzkezelő.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELNIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: A bukaresti kérvény. — Hálaadás (Szász Bélától). — Gyümölcstenyésztés egyházi szempontból. (B. A.) — A moldvaoláhországi missio 1883. második felében (Láng Károlytól). — A kereszténység eredete (Nagy Zsigmondtól). — Tanügyi rovat. — Vidéki élet. — Irodalom. — Az áll. igazgató-tanács r. üléséből. — Válasz egy interpellatorra. — Különfélék.

A BUKARESTI KÉRVÉNY

(Két czikk.)

II.

Kolozsvártt, 1884. ápr. 10.

Mily uton lehetne a bukaresti egyházközség érdekében nagyobb szabású actiot kezdeményezni?

E kérdésre kell, befejezésül, válaszolnunk.

A válasz önként kínálkozik.

A romániai missió s a bukaresti egyházközség felügyeletének s kormányzásának súlyos feladata, az egyetemes egyház nevében s megbízásából, az erdélyrészi egyházkerület, illetőleg az állandó igazgató tanács vállára nehezülvén, a fölmerülő bajok elhárítása, a gyakran megújuló viszályok kiegyenlítése, általában a missió anyagi s szellemi fölvirágoztatása érdekében, első sorban a közvetlen rendelkezése alatt álló eszközök felhasználása, az alkalmazott egyházi közegek ellenőrzése s irányítása, — másod sorban a consulatust segélyének s közbenjárásának igénybe vétele útján minden lehető lépést megtenni, ennek áll kötelességében.

Az elfogulatlan szemlélőnek el kell ösmernie, hogy az igazgató tanács esúlyos feladatát lelkiismeretes odaadással s buzgón teljesíti kezdettől fogva a mai napig.

Súlyosnak mondjuk e feladatát, nemcsak a rendelkezése alatt álló eszközök csekély, sőt elégtelen volta, a missió területének távolsága s kiterjedettsége, illetőleg a gondozására bizott elemek szétzüllöttsége miatt, de főként azért, mert e feladat egy idegen államterületére kiható s így

annak megoldása igen gyakran az ottani hatalmi közegek ellent állásába, hogy ne mondjuk, ellen-szenvébe ütköző. Mert jóllehet a nemzetközi viszony ez idő szerint a magyar és román államok között kielégítően békés, s általában véve a politikai constellatiók alig kifogásolhatók, e kedvező körülmény teljességgel nem zárja ki lehetőségét a végrehajtó egyes közegek közötti konfliktusoknak, melyek a feladat sikeres megoldására bénítólag hatnak. Példákat csak azért nem idézünk, mert „exempla sunt odiosa.“

Az igazgató-tanács a gyakran fölmerülő konfliktusok kiegyenlítésére is megtette, a mit megtehetett — a messzi távolból, a diplomatiái közbenjárás hosszadalmas útján, de — őszintén megvallva — terheli egy oly mulasztás, mely pénzügyi szempontokból némileg ugyan menthető, de az ügy fontosságát, a felelősség nagyváltatá tekintve, teljesen még sem igazolható.

És miben áll ez a mulasztás?

A romániai missió s a bukaresti egyházközség, ha nem is tekinthető, a helyzet sajátosságánál fogva, az erdélyrészi egyházkerület kiegészítő tagjának, de „Kapcsolt Rész“-nek méltán nevezhető s így a főfelügyeletnek azon formája s módja koronként azzal szemben is alkalmazandó s érvényesítendő, a minőt egyházi törvényeink az egyházkerület többi tagozataira nézve előírnak. Már pedig évek hosszú sora telt el, mióta egyházkerületünk, kiküldöttjei útján, egyetlen egyszer sem szerzett magának, közvetlen szemlélet alapján alapos tudomást s meggyőződést az ottani válságos helyzetről, a létező bajok forrásairól, a missió felvirágoztatásának csak a helyszínén megfigyelhető s értékesíthető eszközeiről s mindenek fölött nem vette igénybe hatalmas fegy-

Mai számunkhoz egy negyedü melléklet van csatolva.

verét annak az erkölcsi hatásnak, melyet egy tekintélyes küldöttség, személyes actiója folytán, a szétzüllött elemek tömörítésére, az együvé tartozás érzetének felélesztésére, a hanyatló hazafias érzület s vallásos buzgóság intensív fokozására kétségtelenül gyakorolna.

Mert részünkről arról vagyunk meggyőződve, hogy főként a hivek nagy számát magában egyesítő bukaresti egyházközségben, mely jóllehet szoros értelemben véve nem tartozik a romániai missió kötelékébe s az abban működő missionariustól független, mindazonáltal a romániai összes magyarság legnagyobb emporiumát képezi, — mondjuk, azon egyházközségben, nem vonva teljesjoggal kétségbe a keblü ügyek elintézésével közvetlenül megbizottak buzgalmát, eddigelő ki nem aknázott oly latens erők rejlenek, melyek az ügy érdekében életre kelthetők s értékesíthetők. Mint a protestáns egyházban mindenütt, úgy a bukaresti egyházközségben is, a külső segély igénybe vételét megelőzőleg az önszegély termékeny elvét kell érvényesíteni s ez által szerezni meg rész számára az egész gyámolításának jogcímét. A küldöttség feladata volna diadalra juttatni ez elvet s annak érvényesítése után, a helyszínen szerzendő tapasztalatok alapján a missió helyzetét, szükségait, akadályait minden oldalról megvilágító és föltüntető emlékiratot dolgozni ki s terjeszteni az egyetemes convent s annak útján a nyilvánosság színe elé, kiváló tekintettel a két állam között jelenleg létező békés nemzetközi viszonyokra s az azokból folyó politikai esélyesség követelményeire, ezáltal adván bizonysgot ama föltevés jogosulatlan voltának, mintha a missió érdekében kifejtendő actió háttérében oly mellékes tekintetek, avagy tán épen politikai czélatok lappangnának, melyeknek útját állani a romániai államhatalomnak érdekében állana.

Ugy véljük, hogy a romániai missió s főleg a bukaresti egyházközség ügyében imminenter szükségessé vált nagyobb szabású actió kezdeményezésének ez volna legsikeresebb módja.

A többi önként következne azután.

Sz.—s.

HÁLA-ADÁS.

(Longfellow első költeménye. *)

Hogy ősidőkben, Jubal ajkiról
Először kelt hajnalra háladal:
Lágy hangú lantja minden hegedüst
Szent hymnusokra, égi dalra készítte.
Minden húr áhitattal volt tele,
Minden hang ihlett háláról beszélt,

*) Irta 17 éves korában.

Imát küldvén Hozzá, ki Örök-Egy,
Hozzá, ki fény-hevével ihleté
Az égi dal fűnséges hangszerét
S a lelket új erővel tüzelé.
Pezsgés rezdült a természetén át,
Imádat hangja tört belőle ki,
Fennen dagadva szélzúgásban és
A dörgő vizesésben; egyaránt,
Ha enyh' tavasz, vagy sáppadt ősz hozott
Virágot s hervadást; ha nyár mosolyga
S az év sirjánál gyászt öltött a tél.
Az Istenség volt! ember szívet Hozza
Egy névtelen erő hódolni készte;
S midőn mosolyga reg- vagy esthomály
A gyász-urnára könyezőn borult:
A boltba hajló fák közé jövének,
Áldozni rezgő árnyékuk alatt,
Kő-oltáruk fedrén fonyadt borág
És szürke moh. Felülről a szelek
Danája szólt, a mint a zöld falomb
Lehelletüktől ingott bájosan
S a madarak szép hymnust zöngedeztek.
Len fénylő, messzivágyó kis patak
Zajongott bütykös gyökerek között,
Mik útját állták s barna köveken,
Miket a viz simára görgetett.
Emitt a hab már halk szóval suhan
A nádszegélyzött lankás part alatt,
Hol vándor-szélből hajladoz a sás
S a lassú viz édes danát csörög.
Írte az ember az eget, a mely
Szívébe szállt balzsanként, békét hozva;
A lég, mit szívtak; mit láttak: a fény
Vallássá lett; mert ama égi szellem,
A szív húrját mely lág, zenére kelti
S széppé varázsol mindent, kebelükben
Élő erővel zsongott, megszentelve
Ott benn mindent, mert minden szeretet volt!
Az édes dalu hajnal-csillagok
Az ég-tetőn ragyogó éji hold,
A hajnal s este és a természetnek
Fűnséges formái mind: hangosan
Imádkozának. A nagy ocean,
Az ár-apályos; a gyermek-vihar
Hol rőt-setét felhőjén függ és lüktet
A tenger érverése lázasán:
Imádva szólt a szellemhez, a mely
Setétbe vontan, arcját meglegyinté.
S midőn az est boltot vont már keletre,
Vagy holdvilágon a hab-locsanás
A partot édes csókkal ölelé
S a vizeken a szél lágy dala szólt:
A szél s hab egybeolvadt zöngzete
Hangzott, mint fűncsapongó hála-dal,
Mert Isten dicsőségét hirdeté.
És hát a *mi* szívünk kihült-e már?
Elménk' nem ihleti az égi fény?
Ajkunk hymnust, lelkünk dalt nem terem?
Ki ifjusága nyári nappalán
Tisztán megőrzé érzés szent forrását;
S ki, évei ha éjre hajlanak
A végálmra elborult szemét
Útjának végén békén zárja le:
Dicsérje Őt, ki ura végzetünknek.
(Egy októberi vasárnap-este 1824.)

SZÁSZ BÉLA.

GYÜMÖLCSFATENYÉSZTÉS EGYHÁZI SZEMPONTBÓL.

(Folytatás.)

Az állami népoktatási törvény, valamint elemi népiskoláink 1878. évi tanterv, utasítás és rendszabályok — kötelezik az iskola fenntartókat gyümölcsfaiskola megszerzésére s kivéve egyes nagyon szegény, ugy szintén némely tétlen s értelmileg elmaradott egyházközségünket: általában véve a törvény ezen követelményeinek elég van téve. Ugy de a gyümölcsfaiskola berendezését tárgyazó utasítás — tisztelet a kevés kivételnek — általában véve nem lett foganatba véve, hanem néhol ezen helyek üdvös rendeltetésektől eltérőleg, kukuricza- vagy krumpli termelő helyekké degradálódtak, sőt mi legsajnosabb, sok helyt bekerítetlenül parlagon hevernek — s a kóbórló marhák nyughelyeül szolgálnak.

Első teendő a gyümölcsfaiskolai helyeknek jó kerítésekkel való ellátása, s azt követőleg, vad csemetékkal beültetése.

Legczélszerűbb ugyan a mag ágyásokban nevelt vad-csemetékkal ültetni be a faiskolát; de magoncz hiányában nagy kár volna a beültetés elhalasztása. A legtöbb községben számos fiatal vadalma és körtve található a határon, s szükség esetében ilyen kisujnyi vastagságu vad-csemetékkal ültetendő be.

Tudom jól, hogy minden kezdet nehéz, s kivált akkor, ha oly célra kell a hiveket közmunkatételre megnyerni, melynek előnyeiről vagy szükségességéről a hivek nem bírnak tapasztalattal, hanem szép szóval kell magyarázgatni s reá venni áldozattételre; de buzdítsa tevékenységre és kitartásra lelkéseinket és tanítóinkat az a tudat, hogy fáradozásuk által örök emléket hagynak maguk után s mint a község jóltevőiről hálásan fognak megemlékelemlekezni a késő utódok is.

Számos egyházközségünkben nem található oly egyén, ki a gyümölcsfatenyésztéshez értene és egyuttal a netalán utasításra szorult tanító tájékoztatására időt szentelne, főleg az ily egyházközségek érdekében válik szükségessé az egyházmegyei hatóság gondoskodása és pedig nemcsak a felügyelet hatáskörében, hanem szervező intézkedés által.

Ily üdvös intézkedésnek mutatkozik a tanítói karának, akár külön e végre kitűzendő határnapra egy behívása alkalmával, akár a tanítói gyűlésekre összejövelekor a gyümölcsfatenyésztésnek ugy elméleti, mint kivált gyakorlati szempontból való ösmertetésére egyes buzgó s szakavatott egyén felkérése. Czélszerűnek látszik az egymáshoz közelebb fekvő egyházközségeket kisebb csoportokba osztva a gyümölcsfatenyésztés felügyeletével s a tanítók oktatásával és a szükséges utasítások megadásával egyes szakértőbb tanító megbízása; az egyházmegyei vizsgálóbizottságok által a gyümölcsfaiskolák megsemmisítése s netalán tapasztalendő hanyagságok megróvása mellett az iránt való határozott rendelkezés, hogy a tanítók a hiányokat pótolják helyre, s jövőre kötelességük pontos teljesítésére felelősség mellett utasittassanak s arra reá is szorittassanak.

A köz szent zsinat minden egyházközséget kötelezőleg elrendelte a köztemetők és czintermek befásítását, a hol különösen a czintermek vagy épen a faiskola hely elég téres és fekvésüknél fogva alkalmas gyümölcs-telep létesítésére, ottan főtekintet ezen helyeknek jeles fajú gyümölcsfákkal beültetésére s gondozására fordítandó; oly helyeken azonban, hol ily alkalmas helyek nem állanak az egyházközség rendelkezésére s az egyházközség gyümölcs telepet nem szerezhet, ottan a község tulajdonát képező alkalmas helyek huzamos pl. 100 évi időre bérbevétele kísérleendő meg.

Lehet ugyan czélja az egyházközségnek az is, hogy gyümölcsstermelésből saját egyházi és iskolai szükségletei fedezésére jövedelmi forrást nyisson; de még helyesebbnek vélem azon feladat kitűzését, hogy kisebbszéri gyümölcs-telep berendezésével s terményei értékesítésével szemmel láthatóan s kézzel foghatólag győzze meg a község lakóit a gyümölcsstermelés hasznos és jövedelmező voltáról, s mint jó példaadó serkentse s ösztönözze a gyümölcsfatenyésztés általános terjesztésére.

Mulhatlan szükségesnek tartom a gyümölcsfatenyésztés jövő felvirágoztatása érdekében a tanító-képezdei növendékeknek a tanító-képezdekben ugy elméleti, mint gyakorlati kiképeztetését. Ha a törvény megköveteli az iskolafenntartóktól faiskolák berendezésére s fenntartására és pedig a tanító vezetése alatt, a törvény üdvös rendelkezésének jótékony eredményére csak akkor számíthatni, ha a tanítók igazolják képességüket, hogy ezen kötelességüket be tudják tölteni; vagyis, ha a tanító-képezdekben a gyümölcsfatenyésztésről s a gyümölcs értékesítésének módjairól, különösen az aszalásról, ugy elméletileg mint — legalább az oltási nemekről — gyakorlatilag is vizsgáttételre köteleztetnek, s tanképesítő bizonyítvány csak azoknak adhatnék, kik e tekintetben kellő képzettséget tanusítanak.

A gyümölcsfatenyésztés csak egy, azon sok mód között, melylyel egyes vidékek anyagi jóllete, s avval karöltve szellemi fejlődése megálapítható s beható vizsgálódás után a kutató könnyen reá jöhet az illető vidéken, sőt mondhatni községben a lakósok fáradozásait legdúsbabban megjutalmazó művelési- vagy iparágra, melynek helyes utasítások szerint, szorgalmas üzése áldást hoz egyeseknek, polgári- és egyházközségeknek s közvetve anyaszentegyházunknak és nemzetünknek.

B. A.

A MOLDVA-OLÁHORSZÁGI MISSIO 1883. MÁSODIK FELÉBEN.

— Láng K. missionarius jelentése az áll. ig. tanácshoz. —

A mult félev folyamán a moldva-oláhországi missióban semmi nevezetesebb változás nem fordult elő. E félev folyamán kétszer jártam Kalaráson, Galacson és Brailán. Nagyobb útát anyagi körülményeimnél fogva a legjobb akarat mellett sem tehettem. Ismételten folyamodtam s személyesen is előadtam báró Mayr osztr.-magyar követ ő excellentiája előtt, az iránt, hogy miután a po-

litikai viszonyok Ausztr.-Magyarország és Románia között megváltoztak s a hangulat mindkét részről békés irányt vett, magánúton igyekeztek számomra egy vasúti szabadjegyet eszközölni a román kormányánál, mit követ ur meg is ígért, azon hozzáadással, hogy eljárása eredményéről annak idején értesíteni fog. A mai napig azonban még nem kaptam választ kérelmemre. Ugyancsak folyamodtam a magas kormányhoz is, szintén a követség útján, segélyért, továbbá folyamodtam ismételen az itteni konzulatus útján a Gusztáv-Adolf-egylethez s Kelemen Ferencnek adandó segélyért a magyarországi csángó-egylethez, folyamodványaimra azonban a mai napig még egyik helyről sem érkezett válasz.

Minthogy a galaczi egyházközség sürgetve kéri az ottani parochialis épület kijavítását, e czélból folyamodványt készítettem a Galacson ülésező európai Duna-bizottsághoz, s mihelyt alkalmas egyént találhatok, ki folyamodványomat francia nyelvre lefordíthatja, a folyamodványt a galaczi hivek aláírásával ellátva, azonnal be fogom terjeszteni a galaczi konzulatus útján az európai Duna-bizottsághoz s remélem, hogy annyi segélyben részesíteni fognak, a mennyi szükséges a galaczi parochialis épület kijavítására.

Ez épület jó karba hozataláért már két ízben folyamodtak hozzám galaczi hiveink, tekintve azonban azt, hogy a missioalap minden jövedelme már igénybe van véve a bajból való kimenekülésre, nem választhattam más utat a fennebb említetemenél, s remélem, hogy ez úton czélt is fogok érní. A magam részéről minden alkalmat megragadok arra nézve, hogy a missió ügyét előre tereljem, s ha még sem megy úgy, a hogy kívánatos volna, s ha mégis gyengén állunk, ennek oka egyrésztől, a mint már többször volt szerencsém említeni, az anyagi segély hiánya, másrésztől az, hogy missióban élő hiveink, tisztelet az egy-két kivételnek, erkölcsi tekintetben nagyon is gyarló lábon állanak, nagyon csekély a buzgóság és lelkesedés bennük az egyház ügyei iránt, áldozatkészségről pedig alig lehet szó; s ha mégis érdeklődést mutatnak az egyházi ügyek iránt, ez nem annyira vallásos érzésből, mint inkább azért történik, hogy megmutassák, hogy nekik is van joguk az egyházhoz.

Gyűléseken meg nem tehető alaptalan követelésekkel állanak elő, egymásközött civakodnak s gyűlés alatt papot, tanítót jobb érzést sértő, lelket gyötrő nyers bánásmódban részesítenek, gyűlésen kívül pedig legélvezetesebb foglalkozásuk, ha papot és tanítót szidhatják, ócsárolhatják. Nem tudom, hogy mind e szép tulajdonságokat magukkal hozták-e, vagy a románoktól sajátították el, de azt tudom, hogy nem olyan magyarok ezek, mint az otthoniak, legalább hat év alatt, mióta a missio keserves kenyerét eszem, soha nem találtam egy ebert, mely ha az egyház ügyei iránt érdeklődött, azt igazán benső jó indulatból tette volna; nem találtam egy embert, melynek csak egyetlen egy eszméje lett volna olyan, mely egyháznak jól felfogott érdekét és előmenetelét czélozta volna, s még kevésbbé találkoztam olyan emberrel, a ki egy ilyen eszméért valamely anyagi áldozatot is képes lett volna hozni az egyház oltárára.

Meglehet, hogy e közönyösségnek az az oka, hogy gyakrabban kellene missioi telepeinket meglátogatnom, s el is hiszem, hogy ha havonként egy-egy körutat tehetnék, mindenütt nagyobb rend lenne, a hivek buzgósága éledne s az egyház ügyei iránt való érdeklődés sokkal nagyobb lenne, ez azonban, tekintve az anyagi segély hiányát, ez idő szerint kivihetetlen, minélfogva, szerény nézetem szerint, nincs más mód, mint meglegedni a jelen helyzettel s megtenni a missio-ügyért annyit, a mennyit

a rendelkezés alatt álló anyagi segélyből megtenni képesek vagyunk.

Ha állandó vasúti szabadjegyet eszközölhetnék magamnak, felesleges mondanom, hogy minden tekintetben sokkal nagyobb eredményt mutathatnék fel, a mi nagyon is kívánatos volna, s nekem is nagy lelki gyönyörűségre szolgálna. Ezekben igyekeztem általánosságban vázolni a jelen helyzetet, a részletekre, azt hiszem, hogy nem szükség kiterjeszkednem, miután azokról időnként megtettem jelentésemet. Itt még csak annyit bátorodom megjegyezni, hogy elmúlt félév folyamán missioi egyházainak amaz ismeretes izgató Molnár Zsigmond ellen nem volt panasza, úgy látszik, hogy nevezett legalább a missióban felhagyott az agitálással, belátván, hogy itt nincs már működési tere. Továbbá bátorodom még megemlíteni, hogy a magyarországi csángó-egylet a pitesti iskola fentartására 100 frnyi segélyt volt kegyes utalványozni és küldeni, s végre megemlítem még, hogy a plojesti iskolát még eddig fentartottuk, olyanformán, hogy Kelemen Ferenc tanító, jobb jövő reményében, még mindig rendszeren tanít azon pár franknyi tandíjért, melyet az iskolás gyermekek szülei önkényű fizetnek. A szászhati lévita és a galaczi tanító a mult félév folyamán is megtették kötelességüket, különösen ez utóbbi szorgalmasan végzi a templomi teendőket minden vasárnap Galacson s minden hó első vasárnapján Brailán, s tanítványainak száma az idegenekkel megközelíti a hatvanat, mely körülmény biztosítja számára a megélhetést Galacson. A galaczi hivek az egyház ládájának, anyakönyveinek és pecsétjének kiadatását kérték, mit megtagadtam azon oknál fogva, mivel e tárgyak csakis törvényesen beállított lelkész kezelésére bizhatók.

Pitesten Székely Lajos elhunytával megszűnt minden zavar, s alapos okom van remélni, hogy a pitesti egyházközség most már békés fejlődésnek indul.

Plojesti hiveink egy rég ismert uralkodni vágyó zavargó kivételével nyugodtan viselik magukat, s a mi csekély egyházi adót ajánlottak, azt most már rendszeren megfizetik, erről különben egy nemsokára felterjesztendő jelentésben, melyhez végre a hivek lélekszámának kimutatását stb. s a plojesti parochialis épület okmányait is csatolandom, lesz szerencsém részletesebben szólni.

LÁNG KÁROLY.

A KERESZTYÉNSÉG EREDETE.

— Tanulmány. —

— Tekintettel a Christologiai vita legújabb stádiumára. —

A nagy viták között, melyek a történelem bizonyossága szerint a keresztyénség keletkezésének első napjaitól kezdve egész napjainkig számtalan változat- és árnyalatban, de folyton egyforma hévvel folytak a keresztyén theologusok között, kétségkívül legrégebb és legfontosabb a christologiai vita. Már az ősi egyház vitás kérdései között ez állott előtérben: mit tartatok a Krisztusról? Isten fia-e ő *kiváló* és *kivételes* értelemben, s így a maga nemében egyetlen, az Isten egyszülötte? vagy a Dávid fia, a szó geneologiai jelentése szerint, s így emberi, ha bár magas, fejedelmi származású?

Már korán Krisztus *istenségének* javára dőlt el a kérdés, s különbség csak az isteni és emberi tulajdonok egymáshoz való viszonyára nézt maradt fenn. Még a reformatio is, bármely mélyreható és radikális volt is különben,

érintetlenül hagyta e dogmát, s *Servetus* megégettetése bizonyítja a socinianismus magas fokú népszerűtlenségét. De a reformáció által fölkelte szabad vizsgálódási szellem, mint minden más eretnekített felekezetre, úgy erre nézve is megkivánta, hogy a felettük kimondott ítélet revidiáltassék. Ugy is történt. A keresztyén theológiának ma sincs fontosabb kérdése, mint a christologiai, a mely lassanként erre, az időszámításunk második századában már meglevő kérdésre redukálódott: „a keresztyénség előállításában *isteninek* nevezhető-e abban az értelemben, hogy annak alapítóját az egész emberi nemen kívül és felül kell helyezni?”

Ez a kérdés látszólag már a mult században, a rationalismus és a történeti bírálat föltünése előtt el volt döntve, tényleg azonban egész jelen századunk munkája kellett arra, hogy népszerűvé tegye ezt az eszmét, hogy a szent történelem, ép úgy mint a profán, csak akkor nevezhető történelemnek, ha abból eltávolíttatnak a természetfeletti tényezők, melyeket a vallásos phantasia benne fölléptetett. — *Strauss* volt nem a legelső, de a legtehetségesebb kritikus, ki azt igyekezett bizonyítani, hogy a legrégebb keresztyén okmányokat hívhatjuk tanuul a jelenkori historiai kritika elvének igazsága mellett; vagyis a keresztyénség, a mint legősibb forrásaiból fölbuzog, úgy tűnik föl, mint a mely valamely emberfölötti személy közvetlen közbenyulta nélkül állott elő. — Vizsgálódásának eredménye, a mi a dolog velejét illeti, a következő: a keresztyénség ősi okmányai, jóllehet telve vannak mythicus alkatrészekkel, birnak bizonyos történeti maggal, a mely utal egy történeti személyiségre, kinek a keresztyénség alapítása tulajdoníttatik; más részről, ez a tisztán emberi történet elégséges arra, hogy belőle a keresztyénség egész későbbi fejlődését kimagyarázhassuk.

Bár *Strauss* a maga resultatumát csak úgy tekinti, mint recapitulatioját s kikerekítését annak, a mit már előtte mások mondtak volt, mind azáltal az ő föllépése bevezetése volt egyszersmind a historiai kritika egy egészen új korszakának. E korszak a csodák lehetőségét tagadva, megtagadta a historiai jelleget minden olyan tudósítástól, melynek tartalma a természetnek általunk ismert és sehol kivételt nem tűrő törvényeivel ellenmondásban van.

Leghevesebb támadást a negyedik evangelium történetisége ellen intézett, mert ez az evangelium, melyet a hagyomány Jézus legkedvesebb tanítványának Jánosnak tulajdonított, a keresztyénség alapítóját messze fölibe emelte a tényleges ember-világnak, midőn azt úgy tünteté föl, mint Isten öröktől fogva létezett logosának testben való megjelenését. Az orthodox nézletnek ez az evangelium volt tulajdonképpen palladiuma, képzelhető tehát, hogy az érzékeny támadás mily heves ellenállásra talált azon nézet hiveinek táborában. Évtizedeken át folyt a harcz mind a két részről, bámulatos szellemi erővel, erős fegyverzettel, lankadatlan kitartással, míg végre az ostromlott falak, mint egykor Jérikhó bástyái, leomlottak az igazság harsonájának hangjára. Ma már a János-féle problema nem

létezik. Ez az evangelium sokkal erősebben tükrözi vissza a második század bölcsészeti eszméit, semhogy Jézus valamely közvetlen tanítványának volna tulajdonítható, és sokkal tendenciosusabb jellegű, semhogy a „historia“ nevet megérdemelné, avagy csak igényelné is.

A historiai kritika a Jánosi problema megoldásával nagy hálaára kötelezte maga iránt az emberiséget. „Avagy nem háládatos munka-e a gyülekezetnek biztatást nyújtani: ime, a férfi, a ki előtt eddig kegyes buzgósággal mint „Ur“-ad előtt hódoltál, az most mint tiszteleted méltóbb tárgya lép elődbe, miután az őt meg nem illető természetfeletti diszt letette s az igazság mesterkéletlen fényében, tiszta emberi nagyság és szeplőtlen léleknességben jelenik meg előtted. Csak most tűnt ki egészen az az alap, melyre a keresztyénség építve van és ezzel együtt ez épület tiszteletre méltó volta is teljes világításba helyeztetett.

A ragyogó csodák világa, melyben a mythologiai hérosz járt-kelt, szétfoszlott mint egy ködkép, mely mögött egy szebb valóság kezdé föltárni bájait kegyes kedélyünk előtt.

De azért az evangeliumokban följegyzett csoda-elbeszélések értékükből nemcsak hogy nem veszítettek, de tényleg magasabb becsre tettek szert, mint a minővel valaha bírtak. A modern theologia elismeri, hogy az evangeliumi csoda-elbeszélések egytől-egyig *igazságot* foglalnak magukban, csak hogy nem *történeti*, hanem *vallásos* igazságot; s így nem szósz szerint, hanem *symbolice* kell azokat fölfogni. A *symbolicus* magyarázat praktikus alkalmazása már nem mai keletű. Az egyházi orthodoxia¹⁾ szerint is megengednek, sőt követelnek e csodák a történeti mellett *symbolicus* jelentőséget is, de e közt és a modern *symbolicus* magyarázat között áthidalhatlan mélység tántog. A modernek szerint az evangeliumi csoda-elbeszélések csak annyiban birnak realitással, a mennyiben a költői és plasztikai burokkban egy kegyes ember élete rejtőzködik, a ki tiszta tan- és szent élet által a bűnös világot nyavajából kigyógyítani s az erkölcsi haláltól megmenteni akarta. Bár a modern theologusok sem mennek mindnyájan egyforma messzire a *symbolicus* magyarázat alkalmazásában, de mindnyájan megegyeznek abban, hogy a *symbolizmus* törvényes és üdvös eszköz arra, hogy az evangelisták mythologiai színezett tudósításaiban megtaláljuk a történeti magvat; mindnyájan buzgón használják e *methodust*, hogy a jelenkor minden *supranaturalis*-mustól idegenkedő kegyeseit az evangeliumok Jézusával kiengeszteljék, s bennök a tiszteletet a keresztyénség iránt föntartsák, erősítsék és nemesítsék. **NAGY ZSIGMOND.**

(Folyt. köv.)

TANÜGYI ROVAT.

Észrevételek az érettségi vizsgálatok szabályzatához. Sok követelménnyel lép fel az *evdélyi ágost. hitv. evang. egyház országos consistoriuma* által a vallás- és köz-

¹⁾ *Hengstenberg* „Commentar über das Evangelium Johannis“; *Joh. Nep. Sepp* „Leben Christi.“

oktatásügyi miniszteriumhoz felterjesztett vizsgálati javaslat. A jelentkezésnél egészen az Organisations Entwurf 79., 80. §§-ait kívánja alkalmazni jövőre is. Írásbeli dolgozatul közös tételt óhajt kitűzni egész tankertületre s az oly tanulót, kivel komolyabb fegyelmi vétség fordult elő, „mely erkölcsi érettségét kétségessé teszi“ a vizsgálatoktól eltiltani kívánja. A javaslat nagyobb súlyt óhajt fektetni a vizsgálat intenzitására, mint az eddig történt, midőn csak az emlékező tehetség gyakorlottsága kívántatott meg s a tudományos ismeretek terjedelme. Írásbelire a javaslat öt dolgozatot sürget, u. m.: a) gymnasiumoknál két értekezést, egyet az intézet tannyelvén, egyet magyarul, két fordítást (latinból és görögből) és mennyiség-tani dolgozatot; b) a reáliskoláknál a két klasszikus nyelvi fordítás helyett a németből és francziából. A szóbeli vizsgálatokra négy tárgyat, u. m.: a) a gymnasiumoknál latin, görög, magyar nyelvet és irodalmat s mennyiség-tant; b) a reáliskoláknál magyar, német, francia nyelvet és irodalmat s mennyiség- és természettant.

A javaslat a hazai történetet kihagyatni kívánja a vizsgálatok tárgyaiból, az egyetemes történetre pedig nem is reflectál. A consistorium méltatlannak találja azon eljárását, hogy valaki az elégtelen eredményű anyanyelvű dolgozat után a szóbeli vizsgálatoktól visszatartassék, azért új tételt sürget számára. A latinból — ámbár beismeri, hogy egy nem beszélt nyelvre való fordítás tulszigoru — mégis latinra fordítást kíván meg. „A divatos nyelvekből — ugymond a javaslat — nyelvtanilag biztos értés és szóisme megfelelő mértékben, valamint mindkettőnek alapján nem különös nehézségű prózai és költői iratok folyékony fordítása; a magyar nyelvből pedig — hol ez nem a tannyelv — képesség annak szó és írásbeli gondolat-kifejezés tiszta és némileg jártas használatára oly tárgyak fejtegetésénél, melyek a tanuló tapasztalási körében és magában az iskolai oktatásban fekszenek (ez utóbbi csak 1885-től fogva) lesz követelendő.“ A mennyiség-tant a physikával kapcsolatban az illető intézetek tanczéljaira való tekintettel kívánja felvétetni. Az írásbeli dolgozatokhoz a szótárakon kívül más segédeszközök használatát is megengedhetőnek tartja. A dolgozatok időtartamát három órára teszi.

Szigoruan akarja sujtani azt, ki az írásbelieken csalást kísért meg, az ily tanuló a javaslat szerint, mint ki „erkölcsi éretlenségét“ nyilatkoztatja ki, egy évre volna visszavetendő. A vizsgáló bizottságba szavazati joggal minden tantárgyra két tanárt tart felveendőnek a testületből, a döntő szavazatot az elnöknek tartja fenn. Erdemjegyekül javasolja a szorgalomból a következőket: kitűnő, jeles, jó, kielégítő, elégséges, nem elégséges; a magaviseletből: tökéletesen megfelelő, megfelelő, kevésbé megfelelő, meg nem felelő. Az érettségi bizonyítványba felveendőnek tartja azon tárgyak érdemjegyeit is, a melyek az érettségi vizsgálaton nem fordulnak elő. Nemadván kellő értelmezést a consistorium a törvény 27. §-ának, olyan következtetéshez jut, hogy a hol nem magyar a tannyelv, ezt nem teszi a szóbeliekre kötelező tárgynak, s ha a dolgozat belőle elégtelen eredményű, új feladatot sürget kidolgozásra, sőt még ha ez is elégtelen volna, bocsáthatónak tartja a szóbeliekre, mert „a polgári élet bizonyos eseteire nézve az illető részéről még mindig kívánatos lehet és megfelel a méltányosságnak a nélkül, hogy az igazságot megsértene.“

A javító vizsgálatok idejét s ezzel kapcsolatban a törvény 27. §-a végső pontját határozottan elítéli a consistorium, mert „megoldhatatlan kötelességeket“ ró a felekezetek főhatóságaira, midőn folytonos vizsgálati utasításra kényszeríti őket. Fontosnak tartja a consistorium

azon kérdést, vajjon nem mondható-e egy különben szorgalmas tanuló érettnak, ha valamely tárgyból vizsgálatára elégtelen eredményű is? Azt véli a consistorium, hogy a latinból vagy görögből nyert kevésbé kielégítő nem akadályozhatja meg egy különben szorgalmas s „már megválasztott hivatásu“ tanulónak az egyetemre lépést. A javító vizsgálatra utasított tanulótól azt követeli a javaslat, hogy az intézetnek továbbra is tanulója maradjon, ellenkező esetben az új vizsgálatnál magántanulónak tekintessék. Szigorú követelményeket szab a magántanulók elé is, minthogy a vizsgálók előtt teljesen ismeretlenek, részletebb vizsgálat alá volnának vonandók, azért a magántanulók sohasem tehetnek a rendes tanulókkal együtt érettségi vizsgálatot.

A vizsgálatok nyilvánosságát a javaslat korlátozni szeretné, nehogy a „műveletlen hallgatóság tolongása“ háborgatólag hasson, a tanulók pedig éppen távol tartassanak. A vizsgálat alól felmentést is helyesli a javaslat, különösen oly tanulóknál, kik a nyolczadik osztályban önként két évet töltöttek. Nehány elvi kérdést is vet fel a javaslat: 1. kik által lesz az érettségi bizonyítvány aláírandó? Kétségkívül a vizsgálóbizottság által a felekezeti intézetek kormányképviselőjén kívül; 2. lesz-e díj fizetendő a bizonyítvány kiállításáért? Benne van a vizsgálati díjban; 3. „mely uton léphet be a vizsgálandónak netalán később kimutatott csalása esetében a bizonyítványnak érvénytelenítése?“ A javaslat a felett is aggodalmát fejezi ki, hogy reáliskolát végzett tanulók a törvény 26. §-a értelmében tehetnek pótló vizsgálatot a latinból és görögből, miáltal az egyetemek bármely facultásába beléphetnek. A javaslat az ily vizsgálatot lehetőleg szigorunak kívánja s külön a gymnasiumi tanulóktól, hogy annál részletesebb lehessen.

A felterjesztés végül az autonómiai jogok maradványainak megtarthatását hangsúlyozza, mert a „betolongo ellenörködés és az abban könnyen nyilatkozó gyanakodás szívük indulatját szükségképp elszibbasztaná.“

VIDÉKI ÉLET.

A deési egyházmegyéből.

— Közgyűlés. —

A deési egyházmegye márczius 30-án Deesen tartotta meg *tavaszi közgyűlését*, mely hogy a szokottnál népesebb lesz, előre lehetett sejteni azon okból, hogy az igazgató-tanács 1885—883. sz. rendelkezése értelmében a nagy reformátor Zwingli Ulrik négyszázados születése emlékünnepeének megtartása is e napra tüzetett; és az egyházmegye által a deési egyházközséggel együttesen megis tartatott. — A sejtelem valósult; régóta láttuk a hivattakat oly szép számmal együtt, mint e napon. A lelkeszikar teljes számmal megjelent; a világi képviselők a szokottnál többen.

A szabadság és világosság e szép emlékü ünnepén a tavaszi természet is ünnepelni látszott, mert a nap kellemes, ragyogó fénnel tüzte el az éj homályát, s ébresztette föl reggeli édes álmukból a nagy szellem követőit és hirdetőit.

Mire megszólalt az ódon toronynak ércz nyelve, már a tágas öblü templom zsufolva volt buzgó hallgatókkal. Régen nem fogadott a deési ref. templom oly nagy-számu és válogatott közönséget, mint ez ünnepélyes alkalommal. Ott lehetett látni a hallgatók között a vidéki és helybeli prot. egyének színe-javát. Az egyházmegye

papsága, Nagy Lajos esperes ur vezetése alatt testületileg vonult be és foglalt helyet azon emelvény mögött, melyen a nagy reformátor arczképével diszitett szobor-alak állott.

A tűzoltói zenekar „Nagy Isten“ és az énekkar alkalmi megható és lélekemelő dallamaik elhangzása után Berde Sándor, kaczkói lelkész lépett fel a szószékre és egy alkalmi emelkedett szellemű imában adott hálát az egek urának azon szellemért, ki megvilágosította az emberiség lelki világát, mint nap a természeti világot. Utánna hidalmási lelkész Balla Károly lépett fel, alapul vévén Pál apostol Galaták V. r. I. versét. Szónok gyönyörűen fejtegette a reformatio céljait a multban, hivatását ajelenben. Mondja szónok: valamint a multban célja volt a keresztyén vallást minden külsőségtől, emberi toldaléktól megtisztítani és Jézus tanát a maga eredeti tisztaságára visszavinni: ugy jelenben és jövőben sem lehet más hivatása, mint a szellem hatalmával a durva anyagelvűség ellen küzdeni, s ezáltal a kor gyorsan haladó tudományos irányával a vallás-erkölcsi élet fejlődésére nyomatékosan befolyjni, a tisztult hit- és erkölcsi elvek hirdetése-és követésével.

Isteni tisztelet után a közgyűlés tagjai összegyűltek a leány-iskola épületébe, hol Nagy Lajos esperes ur a közgyűlést — szokott szívélyességgel üdvözölvén — megnyitotta és esperesi jelentését az egyházmegye 1883. évi állapotáról felolvasta, melyből minden jelenlevő tudomást szerezhetett az egyházmegye anyagi, szellemi haladásáról vagy visszaeséséről, valamint azon békés viszonyról, mely az egyes egyházak és lelkészek között fennállott.

Régi tudat az, hogy mi szegények vagyunk, s ezt minden jó törekvésünk mellett fájdalommal kell tapasztalunk ott, hol a nemzeti haladásnak, felekezeti felvirágzásnak talpköve van letéve: a jól szervezett iskoláknál. Vajmi kevés egyház dicsekedhetik evvel egyházmegyénkben, de vajmi sok van, mely sóhajt az ilyen után!

Örömmel vettük tudásul az esperesi jelentésből, hogy szegénységünk daczára is egyházmegyénk az országos segély-alaphoz több, mint 400 firtal járult; és pedig ez a legbékésebb uton szedetett fel, mi arra mutat, hogy a buzgóság, áldozatkészség szent érzete, lelkészek és hallgatók kebelében a szegénység daczára sem aludt ki.

Az esperesi jelentés elhangzása után több rendbeli igazgató-tanácsi leirat vétetett tárgyalás alá, nevezetesen a vazárnap vallásos értelembeni megünneplésére, a papi stola szabályozására és a verses búcsuztatók kitiltására vonatkozó leiratokra időközben az egyházmegyei tanács által kimondott és felterjesztett véleményekről tétetett jelentés.

A mi a vasárnap vallásos értelembeni megünneplését illeti: a közgyűlés is arra véleményezett, hogy ámbár a lelkészi kar életbeléptetését nagyon óhajtáná, de a rendelkezése alatti erkölcsi eszközökkel — ennek megvalósíthatására nincs reménye, miért is óhajtandó volna, ha az igazgató-testület a politikai hatóságok figyelmét erre felhivná.

A papi stola egyformásítása: kétoldalu szerződés tárgya lévén, e téren a változtatás szerződés felbontását célozná; a verses búcsuztatók, hol még szokásban vannak, az illető lelkész tappintata által kiküszöbölendők.

Tekintettel az egyház-alkotmányi szervezet 9. §-ban egyházkerületünknek fentartott jogára, a zsinat által alkotott törvények közül azokat kivéve, melyek egyetemesen kötelezők — a hatályban lévő törvényekkel összhangba hozására kiküldött szakbizottság munkálata véleményezés végett az ig. tanács által beküldetvén: a közgyűlés kebeléből kinevezett szakbizottságnak adatott ki, mely

véleményét az e végett összehívandó közgyűlés eleibe fogja terjeszteni.

Végül báró Bánffy Dezső azon korszerű indítványt tette, a tárgyalás könnyebbitése tekintetéből, hogy ezen-tul a fontosabb érdekű tárgyak az egyházmegyei tanács határozati javaslatával, a kevesbé fontosak a jegyző határozati javaslatával hozassanak a közgyűlés elé; a közgyűlés egyhangulag határozattá emelte.

p. n.

IRODALOM.

Zwingli Ulrik élete és a helvét reformáció megalapítása.

(Vége.)

A mondottakat azért sorolám elő, hogy jelezsem: minő rég érzett szükségét, minő nagy hézagot pótol a kezünk alatti mű, és milyen a pro-pos látott napvilágot.

Ezen tekintetek a könyv számára mint egy apologia gyanánt szolgálnak, s még lehető fogatkozásai mellett is, mint várva-várt kedves vendéget örömmel kell üdvözölnünk.

De mutassuk hát be az ujszülöttet az olvasóközönségnek.

Lelkiismeretes munkát akartunk végezni, midőn a bíráló tollat kezünkbe vettük; éppen azért a mű figyelmes elolvasása után elővettük azon forrásokat is, melyek nyomán szerző dolgozott. A holland források kivételével, mindeniket összehasonlítottuk az előttünk fekvő művel; és ezen összehasonlítás nyomán előre is ki kell jelentenünk, hogy szerző nem az eredeti kútfők hosszas és fárasztó tanulmányozása, nem szétszórt eredeti adatok összegyűjtése, vagy ujak felfedezése nyomán dolgozott. Bizonyos tekintetben könnyű és kényelmes munkát végzett, midőn céljának teljesen megfelelő kész munkákat használt föl és pedig főként két német író, u. m. *J. C. Mörikofer* és *R. Christoffel* két-két kötetes terjedelmes hasonczélú műveit. És pedig ezek közül most egyik, majd másikkól néhol az idézeteken kívül is egész részleteket csaknem szóról-szóra lefordította. Ennyiben tehát műve nem mondható *eredeti* források nyomán írott *önálló* műnek. — Ezzel azonban semmit sem veszít előttünk a könyv belbecséből; ha csupa másolás, jó fordítás volna, akkor is nagy szolgálatot tett volna szerző irodalmunknak; de ennél több a mit szerző nyújt, mert forrásainak egyikét sem követi szolgálilag, sőt többeknek összevetésével önállóan és helyesen reflektál, s a nagyterjedelmű források részletezéseiből és nagy tömegéből igen helyes tapintattal csak annyit választ ki és tömörít egy kerek egészszé, a mennyi irodalmunk mostani állásához képest elégséges; a mennyi elégséges volt arra, hogy egy vonzó, hű, tiszteletré méltó egységes képben állítsa előnkbe a nagy reformátor alakját. A kép háttere, az a mozgalmas félszázad, melyben a wildhausi egyszerű szülői hajléktól a kappeli csatáig kísérjük Zwinglit, összhangzó a képpel, s az író ügyes ecsetelése folytán hozzájárul, hogy a főalak a maga fenségében kidomborodva, mint egy martyr, mint egy tragikai hős álljon előttünk.

A latin példabeszéd azt mondja: qui bene distinguit, bene docet. E felosztás alapján helyes arányokban, csak annyit ölel fel, a mennyi ekkora terjedelmű könyvhez se nem sok, se nem kevés.

Ha összehasonlítjuk e művet ikertestvérével, Révész Imre „Kálvin élete és a kalvinizmus“ című művével, ez

utóbbi nagy fölényben áll az előttünk fekvő művel szemben. Révész az ő erős protestáns érzületével, lángeszével, ereje jobb részét egyháztörténelmi tanulmányozásra szentelve, jártas volt a művelt világ irodalmában, Kálvin élete megírásánál is gazdag előismeretei mellett egy kis szakkönyvtár állott rendelkezésére; ő egy gazdag kincses tárházból merített, mint kitűnő szaktudós. De mert — fájdalom — csak egy Révész Imrénk volt, azért az ifjabb tehetségeknek nem szabad visszariadni a munkától — és Benke István Zwinglije mint ifjabb, szerényebb igényű testvérmű helyet foglalhat Révész Kalvinja mellett könyvtárunkban.

Említettük fennebb, hogy szerző két nagyobb német forrás felhasználásával dolgozott, sok helyen németről magyarra fordított. A német fordításokon, sőt igen sok eredeti magyar műveink irányán is feltűnő germanismus észlelhető; Benke irányában igen ritkán találkozunk germanismussal; az ő iránya itt-ott inkább a latinismus, mint a germanismus felé hajol; azonban általában véve, tiszta magyaros, erőteljes, világos. Az egész könyvön mintegy egy aranyfonal vonúl végig a tárgy iránti hódolatteljes lelkesültség és meleg emelkedett szellem. A laikus is megértheti, a tanuló ifjuság és a szakemberek is élvezettel olvashatják.

Az általános jó benyomás, melyet a könyv elolvasása hagy maga után lelkünkben, elfeledteti apró hibáit és fogyatkozásait. Itt-ott látszik egy-egy kis szakadozottság a tények összecsoportosításánál, itt-ott választhatott volna egy-egy szabatosabb kifejezést.

Annyit azonban mondhatunk, hogy Benke ur a költészet műzsájával nem állhat a legbizalmasabb lábbon, s nem ajánlanók, hogy műfordító költészetre adja magát; mert Zwinglinek 3 vallásos énekét, melyek az eredeti középkori ódon helvét-német nyelvezettel, oly kiváló szépségűek, úgy fordította le, hogy sem az alak, sem a tartalom szépsége megközelítőleg sincs visszaadva.

Ilyen s hasonló kisebb fogyatkozások dacára a legmelegebben ajánlhatjuk nemcsak lelkész- és tanítótársainknak, hanem ajánlhatjuk tanuló ifjuságunknak, sőt a műveltségre igényt tartó minden magyar protestáns testvérünknek. E könyvnek a biblia mellett a Révész Kálvinjával együtt ott kellene hogy legyen minden magyar reformatus hitsorsosunk könyvszekrényében.

A könyv a székely havasok tövében látott napvilágot, de a kiállítás csinoságra nézve nem csak egy kis városi, de bármely nyomdának becsületére válnék. Sajnáljuk, hogy költségkimelés tekintetéből tömött garmond betűkkel történt a nyomás. A könyv ára: füzve 1 frt, postai bérmentes szétküldéssel 1 frt 5 kr. — Kapható a szerzőnél, Sepsi-Szentgyörgyön.

—y.

AZ ÁLL. IGAZGATÓ-TANÁCS R. ÜLÉSÉBŐL.

Kolozsvártt, 1884. ápr. 6.

Elnökölt főt. mlg. Nagy Péter püspök ur. Jelen voltak br. Bánffy Albert e. kerületi főgondnok, Lészay Ferencz, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Jenei Viktor igazgatótanácsosok, Szabó Ádám számvevő, Deák József pénztárnok és titkár.

Az ülésen kívül ellátott ügyek bejelentése és helybenhagyó tudomásul vétele után a székelyudvarhelyi collegium előjárósága felterjesztésére megengedett a történelmi tanszék betöltése s az egyházkerületi közgyűléshez felterjesztés intézése határozottatott el a classica philologiai tanszék rendszeresítése s még azon közgyűlésen le-

endő betöltésének elrendelése végett s a pályázat évi 1000—1000 frt fizetéssel javadalmazott ezen két tanári szék-re közzététetik s az előjáróság felhivatik tett felterjesztése kiegészítésére.

Bálványosváralyai egyházközségünk birtokvásárlás céljából 30,000 frt kölcsön utalványozása végett beadott kérésre a jogügyi bizottság előterjesztése értelmében a kiegészítések megtételére utasított s felkérte br. Bánffy Dezső széki egyházmegyei főgondnok az ügy előkészítésére.

Láng Károly missionarius pap benyújtja körutja megtétele folytán missioi egyházaink helyzetét feltűntető jelentését, mely szerint egyházaink békéjét mi sem zavarja ugyan, de hiveink s egyházaink szegénysége miatt élet-erős berendezésük sok kívánni valót hagy feun.

A sz.-udvarhelyi collegiumunk kölcsön követelése felhajtása folytán árverezésen vásárolt Kebele községi fekvőinek eladása megengedett, de mert a biztosítékul zálogjogilag lekött fekvők végrehajtás alá vett alkalmával többféle figyelmetlenség s elnézés követeltett el a netalán felmerülhető károokra nézve a felelősség kimondatott s a hátrálékkövetelés gyors felhajtása elrendeltetett.

Naszód-Beszterczemegyei közigazgatási bizottság sürgetvén tacsí egyházközségünk által azon községben felállított állami iskola javára átvállalt, de évek óta hátrálékban levő javadalomösszeg kifizettetését dékán afia utasított ezen tartozások kifizettetésé végett hozzá intézett meghagyások teljesezésbe vételére azon kijelentéssel, hogy ismételt mulasztás esetében ezen tartozás dézmkárpótlási kamatai visszatartása utján fog kifizettetni.

Ördögös füzesi egyházközségünk iskolája megintésére tett felterjesztés szerint, azon népiskoláink tanítója a tanszobát megbotránkoztató ronda állapotban tartván s súlyos kötelességmulasztással terheltetvén, az ügyiratok áttétetnek főt. és mlg. püspök urhoz, a fegyelmi, esetleg közkereseti eljárás megindítása végett; az iskola rendbe hozására az intézkedések egyházmegyei uton megtétettek.

Ezekzen kívül ellátott még számos kevésbé közérdekű ügydarab.

B. A.

VÁLASZ EGY INTERPELLATIORA.

Az „Ellenzék“ egyik legközelebbi számában egy „vidéki ref. pap“ interpellál engemet az iránt, hogy: 1-ör a Protestáns Közlöny miért nem közöl kimutatásokat az egyetemes egyházi közpöntár (Domestika) javára az egyes egyházmegyékben eddig befolyt adakozásokról? 2-or. Hogy áll a közpöntár ügye a kolozsvári egyházmegyében?

Ez interpellatoria mindenekelőtt megjegyzem, hogy a t. kollega ur sokkal helyesebben cselekszik vala, ha nem rejti el magát a névtelenség leple alá, hanem egy paphoz illő nyíltsággal közvetlenül hozzám fordul s nem követi azoknak példáját, kik a rendelkezésükre álló egyház-irodalmi közegek mellőzésével, a politikai lapok terére viszik át az egyháznak belügyi kérdéseit.

Ami különben az interpellatio 1-ső pontját illeti, megjegyzem, hogy a Protestáns Közlöny a domestikára vonatkozó azon kimutatásokat, a melyek közlés végett beküldetnek, közrebocsátotta (p. o. az erdővidéki, a kézdi, a sepsi stb. egyházmegyékből). Oly kiumutatásokat, melyek nem küldettek be, természetesen, nem közölhetett, s a t. interpelláló kollega ur jól tette volna, ha azt az

Melléklet a „Protestáns Közlöny“ 51-ik számához.

időt, melyet az „Ellenzék“-ben közlött cikke megírására fordított, arra használta volna föl, hogy saját egyházmegyéből az adatokat beszerzi s a Protestáns Közlönynek beküldi.

Az interpelláció 2-ik pontjára nézve utasítom a t. kollega urat, hogy kíváncsiságát kielégítendő, sziveskedjék a kolozsvári egyházmegye főgondnokához s espereséhez fordulni, a kik fölvilágosításadásra jogosultak s illetékesek.

Különben béke velünk.

Kolozsvártt, 1884. ápr. 22.

SZÁSZ DOMOKOS.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. ápr. 12.

Ha tér s távolság miatt test szerint nem is lehet, fogadják szívesen t. olvasóink, ha lélekben idvezeljük őket a keresztyén világ legfőnségesebb ünnepén, melyre — Isten jövoltából — a holnapi nappal fölviradunk. Hiszen mindnyájan annak az élő testnek vagyunk tagjai, melynek feje az élet fejedelme, a Jézus Krisztus s mindnyájunknak, mint az ő hiveinek, közös a célnak, mely felé közelgetnünk kell, hittel és szeretettel. Husvét ünnepén azért, midőn dicséretét zengjük annak, ki győzedelmet nyert a halál fölött s evangeliuma által világosságra hozta a halhatatlanságot és örök életet, élesszük szívünk mélyében az atyafiságos egyességnek ez érzetét s midőn lelkünk tekintetét a Megdicsőült felé fordítjuk, dobbanjon össze szívünk még a távolból is azzala szeretettel, melyre ő adott nekünk példát. Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?

— **Tanárgyűlés.** Erdélyrészi ref. tanodáink nagy tekintélyű tanáregylete -- mint multszámaink egyikében már jeleztük, az idén városunkban fogja évi rendes közgyűlését megtartani. Az értekezletről előlegesen a következő program adatott ki:

Április 16-án este, az érkező vendégek szívélyes fogadása a pályaudvarban.

Április 17-én reggel 9 órakor a collegium nagy terében a) Megnyitó beszédet tart Hegedüs István, a kolozsvári collegium igazgató tanára. b) Jegyzőválasztás, a tagok igazolása, az elnök bejelentései, a napi rend megállapítása, az általános özvegy-árvái segélyalap számadásainak, s a collegiumi gyűjtemények és helyiségek állapotának megvizsgálására bizottságok kiküldése. c) Dr. Török István kolozsvári tanár felolvassa „A kolozsvári ev. ref. collegium története a XVIII. században“ című művét. d) A kolozsvári ev. ref. collegium tanügyének jelen állapotáról jelentést tesz Geréb Márton tanvezető tanár. e) Tisztelgések. f) Közös ebéd délután 2 órakor az „Uj-

világ“ című vendéglő helyiségében. g) A kolozsvári egyetem chemiai intézetének megtekintése, délután 4 és fél órakor.

Április 18-án h) reggel 8 órakor a kiküldött bizottságok megkezdik működéseiket; i) 10 órakor Váró Ferencz nagy-enyedi tanár értekezik „Az 1883. évi XXX. törvénycikkből folyó teendőinkről“; k) utána fölolvasson Bedőházy János marosvásárhelyi tanár „Az internatusról“; l) délután 3 órától estig a helybeli tanintézetek meglátogatása.

Április 19-dikén, m) reggel 10 órakor Szilágyi Gyula nagy-enyedi tanár fölolvasson a „Latin nyelvi írásbeli dolgozatokról“; n) utána Dózsa Dénes szászvárosi tanár értekezik „a magán tanítói rendszerről.“ o) Délután 3 órakor a bizottságok teszik meg jelentéseiket, az esetleg fölmerülő indítványok tárgyalatnak, s a jövő évi értekezlet megtartásának helye állapittatik meg. p) Az értekezlet bezárása. q) Búcsu-estély a „Stadler kert“-ben. Az értekezlet folyama alatt a nyilvános gyűlések látogatására a tanügy barátait és az érdeklődő közönséget szívesen meghívja a kolozsvári ev. ref. collegium előljárósága.

— **Nagy László,** szilágyiszolnoki egyházmegyénk ujonnan választott derék és ügybuzgó esperese, egyházmegyeje lelkészeihez, tanítóihoz és egyházközségi előljáróságaihoz egy meglehangu körlevelet intézett megválasztatása alkalmából. E körlevélből idézzük a következő passzusokat: Három főirány az, melyben hivatalos működésemet érvényesíteni kötelességemnek ismerendem: a) a népnevelés nagyfontosságú ügye, mert az iskola a templom veteményes kertje s a népiskola megnépesíti a templomot is. Ugyanezért lelkére kötöm az egyház előljáróságának, hogy törvényszabta kötelemeiket az iskolát illető minden ügyekben a legnagyobb pontossággal teljesítsék, mert az e téren elkövetett minden mulasztás az én lelkem előtt a szentlélek elleni bűnnel egy fokos áll. — b) A vallás-erkölcsi élet fölvirágoztatása. A sziv és értelem összhangja csak ott teljes, a hol a vallásos hit és nemes erkölcsök szeretete ütnek tanyát. Mert meg van írva, hogy „minden ország — és én hozzá teszem minden község — támasza s talpköve a tiszta erkölcs.“ És én az írás szavaival arra kérem czimeteiket: „ugy fénylő a ti világosságotok, hogy mások is látván a ti jó cselekedeteiteket, dicsőítsék a menyeyi atyát.“ — c) Az egyház minden anyagi ügyeinek rendbe hozása, felvirágoztatása. Az egyház szellemi élete oly szoros összefüggésben van annak anyagi jóllétével, mint a lélek a testtel. Azért az anyagi ügyek jó rendbe hozása és tartása nem kis fontosságú kötelessége az egyház előljáróságának. Nagy örömmel fog szolgálni az e téren buzgón eljáró közegeknek elismerésemmel adózni, de nem fogok késni a netalán bekövetkező mulasztásokért az illetőket szigorúan feleltetre vonni.“

— **A dunamelléki püspök-választás.** Az új püspök-jelöltek közt emlegették Sipos Pál főthi ref. esperest is. Sipos kijelenti, hogy ez a hír alaptalan, s hogy ő „egy Szász Károly mellett a püspökségre a legtávolabbról sem gondol.“

— **Az erdővidéki egyházmegye** Zwingli-ünnepélylyel egybekötött tavaszi rendes közgyűlését folyó május hó 4-én fogja tartani Nagy-Baczonban. Az ünnepély programja: 1. Május 4-én d. e. 9 órakor a közgyűlés megnyitása a községi iskola nagytermében. 2. D. e. 10 órakor felvonulás a templomba. 3. Invocatio és fennálló énekek után a gyülekezet éneklí: „Te benned biztunk eleitől fogva“ kezdetű zsoltár 1-ső versét; ezután a n.-bacsoni önképző-kör dalárdája előadja: „Ima“, Glucktól.

4. Ima, tartja a bardoczi lelkész és egyházmegyei főjegyző Zajzon Mihály; ezután: „Szövetségdal“ Mozarttól, előadja a dalárda. 5. Alkalmi beszéd, tartja Révay Pál egyhm. aljegyző; ezután: „Oh Isten, szent felségedet“, előadja a dalárda; végül a gyülekezet éneki: „Te benned biztunk“ 2-ik versét. 6. Isteni tisztelet után a közgyűlés bezárása és közébéd a községi iskola nagytermében. — Nagy-Baczon községe mintegy 100 teritékről gondoskodott, személyenkint 1 fnt 20 kr mérsékelt díj mellett.

— **A tizza-eszlári pör vége.** A legfőbb ítélőszék három napi tárgyalás után kimondta a végleges ítéletet a tizza-eszlári pörben, mely ezzel letűnt a bíróságok köréből. A legfőbb bíróság is fölmentette a vádlottakat. A második bíróság, a királyi tábla, megengedte azt a lehetőséget, hogy Solymosi Eszter él, a kuria még tovább megy, kimondva, hogy Eszter halála nincsen bizonyítva, s így már a tárgyi tényálladék hiánya miatt is kénytelen felmenteni a vádlottakat. A hullacsempészetet a kuria legfőbb törvényszéke elfogadja, s azt mondja, hogy a hullára a vizsgálat és hatóság félrevezetésére adták rá Eszter ruháit. A hullacsempészzel vádlottakat a kuria még sem bünteti, mert Matejnek ellenmondásokba keveredett valamója nem elegendő bizonyíték arra, hogy azok követték el valóban e bűnpártolást, kik azzal vádolva voltak. Emelést érdemel, hogy a hullaszállítók s öltöztetők kivallatását a legfőbb bíróság nem tartja valószínűtlenné. A rituális gyilkosság fő terhelő tanuját, az oly hirhedtté vált Scharf Móriczot a kuria indokolása említésre sem méltatja.

— **Koraérett gyermekek.** Leidesdorf bécsi tanár közelébb a szellemi abnormitásban leledző gyermekekről tartott előadást. A koraérettségnek egy ritka esetét említé fel. 1721-ben született Dániában egy gyermek, ki tiz hónapos korában tökéletesen beszélt, egy éves korában Mózes öt könyvét el tudta mondani, harmadfélves korában a dán királyi udvar előtt magát a görögög, rómaiak, perzsák és zsidók történetének alapos ismerőjeként mutatta be. Ez eredmények arra birták tanítóját, hogy a gyermeket mindenféle tananyaggal annyira tulhalmozta, hogy négy éves és négy hónapos korában agyának tulingerlése következtében meghalt, miután halálát megelőzőleg öt hetet teljes álmatlanságban töltött. Leidesdorf a gyermekeknek néha csodálatos szellemi képességeit egyes agyszálagok kora érettségéből magyarázza ki. A gyermekek u. n. rossz szokásai, mint harag, ingerlékenység, szeszélyesség, rombolási ösztön, lehangoltság, éjjeli ijedezés — szerinte — tartós vagy mulékony lelki bajok következményei, melyek betegség, vérvesztés stb. által idézettek elő.

JÉZUS HALÁLOS ÍTÉLETE.

Az 1280-ban Olaszországon átvonuló francia se-
reggel több francia tudós is a klasszikai földre ment, jelesen ama célból, hogy az Attila által nyolczszáz évvel azelőtt elpusztított Aquileja romjai közt római emlékek után kutassanak. Ásatásokat eszközöltek és találtak is több, többé-kevésbé fontos emléket. Ezek közt volt egy igénytelen külsejű érczlap is. Nem volt hosszabb 45 centiméternél, szélessége körülbelül 30, vastagsága 1 czm. Ez érczlap eleinek egyikébe ó-héber szövegben a következő szavak voltak vésvé: „Egy hasonló érczlap mind-egyik törzshöz küldetett.“

Jobban szemügyre vették a lap felületét, ott is bevésett betük nyomára akadtak; megtisztították a rozsdától és nagynehezen el tudták olvasni azt, ami bele volt vésvé. Abba a lapba pedig nem volt más bevésvé, mint egy a világtörténelemben korszakot alkotó, fontosságában

és kihatásában eddig páratlan ítélet: a Jézus Krisztus felett hozott halálos ítélet szövege.

Mint minden emlékek, mely abból, sőt még későbbi korból is reánk maradt, és nem birt kézzelfogható hittelességgel, úgy ennek valódiságához is sok kétely fért, és természetesen fér még ma is.

De hadd álljon itt az ítélet állítólagos szó szerinti szövege: „Ítélet, hirdettetett Pontius Pilátus, Alsógaliláa helytartója által és oda szól, hogy názarethi Jézus keresztfán halállal haljon.“

„Tibérius császár uralkodásának tizenhetedik évében és márczius havának huszonötödik napján a szent városban, Jeruzsálemben, midőn Annasz és Kaifasz papok és istenek felkent főpapjai voltak.“

„Pontius Pilátus, Alsógaliláa helytartója a prätor székén ül: elítéli názaréthi Jézust, hogy két lator közt keresztfán halállal haljon, mert a népnek nagy és hiteles tanúsága azt mondja:

1. Jézus csábító.

2. Lázító.

3. A törvények ellensége.

4. Hamisan a zsidók királyának állítja magát.

5. Csalárd módon isten fiának mondja magát.

6. A templomba lépett, követve egy nagy sokaság által, mely palmaágakat tartott.“

„Megparancsolja t. i. Pilátus, az egyik centuriónak, Quirilus Corneliusnak, hogy őt a vesztőhelyre kísérje.

Megtiltja minden szegény és gazdag embernek, hogy Jézus kivégeztetését megakadályozza.“

„A tanuk, kik a halálos ítéletet aláírták, a következők 1. Robáni Dániel, farizeus. 2. Zorobátel János. 3. Robáni Rafael. 4. Cabet, irástudós.“

„Jézust a városból a Strunea kapun keresztül vezessék ki.“

Az eredeti érczlapot a francia tudósok, hogy a háboru esélyei alatt el ne vesszen, a Nápoly közelében levő zertai karthauzi kolostorban rejtették el, hol még ma is megvan. Készítettek róla később egy másolatot is, ez előbb a francia történelmi társulaté volt, jelenleg Howard lord birtokában van.

Magáról az ítéletről felemlitjük, hogy az a római közjog és a mózesi törvénykönyv alapján hozatott. A római törvénybe ütközött a fenn elősorolt 6 vádpont közül az első négy, melyek közül a negyedik „a zsidók királyának állítja magát“ főben járó bünt képezett. A zsidó törvénykönyvbe pedig az ötödik: „istenfiának mondja magát“ tartalmazott oly bünt, mely halállal sújtott.

Ez ítéletet legelőször dr. Thesmar kölni tanár és történettudós 1847-ben a Le droit-ban tette közzé. De van ezenkívül még egy irat, mely a megváltó elíteltetésére vonatkozik. Még pedig Fabritius: Cod. apocr. III. 487-ik oldal. Fabritius szerint Jézusnak 20 bírāja volt. Ezek közül 13 halálára szavazott. Hat a halálbüntetés ellen, Pilátus pedig nem szavazott: ő kezeit mosta. Érdekes Fabritiusnál a bírák tanácskozása: »Miért akarjátok Jézust elítélni, ha bünös?« kérdi az egyik. — »Mire valók a törvények, ha azokat nem tartjuk,« válaszolt a másik. — »Miért akartok ártatlan embert elítélni; még be sincs bizonyítva, hogy bünös,« szól egy harmadik. Az e kérdésre adott válasz elárulja az egész pör tendenciáját: »Ha ártatlan is, haljon meg, mert fellázította a népet a hatalmasok ellen.

— És meg is halt, És halálával feloldotta a világ szellemét a sötétség bilincseiből!*)

*) A „Pesti Napló“ egyik legutóbbi számából vesszük át egyháztörténelmi kuriosumként e rövid cikket.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Tanári értekezletünk. — A kereszténység eredete (Nagy Zsigmondtól.) — Tanügyi rovat. — Különlék. — Hivatalos rész.

TANÁRI ÉRTEKEZLETÜNK.

Kolozsvártt, 1884. ápr. 19.

Kolozsvári főtanodánkat, tizenhat év multán, újra az a szerencse érte, hogy körébe sereglettek egész egyházkerületünkéből a tanügy bajnokai, a tudomány apostolai, a fölvilágosodás zászlóvivői. Lelki örömmel szemléltük a választott férfiak dizeses sorait, s azzal a megnyugtató érzülettel üdvözöltük őket, hogy bennük, általuk egyházkerületünk az értelmi és erkölcsi erőnek, a szellemi hatalomnak oly mértékével van megáldva, melyre a magyar protestantismus magos rendü küldetése teljesítésében büszke önérzettel tekinthet s bizton számíthat.

Részünkről az ily férfiak koronkénti egybeseregülésének, egymással való közvetlen érintkezésének nagy jelentőséget tulajdonítunk, nem csupán azért, mert alkalom nyílik barátságos érzelmeiknek kicserélésére, az őket vendégül fogadó s tisztelő tanoda vendégszeretetének manifestációjára, de főként azért, mert az ily egybetalálkozások hathatósan élesztik bennök a solidaritás érzetét, a közös célra törekvés fölemelő tudatát, a nemes ügy iránti lelkesedés lángját. Míg sziveikben, szellemükben e láng lobog, vezérfényűl a gondjaikra bizott ifju nemzedéknek, addig nem fognak elhamvadni a magasabbra vivó gerjedelmeknek, a lankadást nem tűrő előhaladásnak, a legnemesebb értelemben vett civilisationak s mindenek fölött a hazaszeretetnek oltártüzei. Hadd lobogjanak ez oltártüzek, s csapkodjanak föl lángjai, föl mind az égig, beragyogva a lelkek homályát, fényt hintve, meleget árasztva a szivekre! E fény s e hev a protestantismus, éltető elemei

nemcsak az iskolákban, hanem a templomokban is, mert a tudás világosítja meg a hitet s a hit élteti a valódi tudományt!

És most átadjuk a szót az értekezlet elnökének, kinek megnyitója így hangzik:

*

Hegedűs István beszéde.

Méltóságos Gondnoki kar! Szeretett Pályatársak! Tisztelti közönség!

Tizenhat év választ el azon ünnepélyes alkalomtól, midőn e megtisztelő helyről az én egykori tanítóm, mesterem hangoztatá el magvas gondolatokat kielégíthetetlen aspirációkat és eszményi hévből fakadt érzelmeket tartalmazó megnyitó beszédét. Minő változás a résztvevő hallgatóságban, minő változás a hangulatban, minő változás a viszonyokban és mily feledhetetlen változás jött létre amaz ajkak örökre elnémulásával még ez elnöki székből is! A testvér iskolák képviselőiből, kik 1868-ban e teremben megjelentek:

„Ki világgá, ki meg a porba.“

A protestáns tanügy vezér-egyéniségei tüntek le. Uj nemzedék lépett nyomukba. Az első gyűlésen megjelent harminczhárom kartárs közül csak *tíz* mondhatunk a magunkénak. Fényes nevekkal gazdagodott a történelem. Fényes tehetségeket vontak el más pályák. De egy collegium sem ismeré a „súlyos forgandóság“ jármát keservebben, mint a mi kolozsvári collegiumunk. Tíz képviselőjéből *kettő* tehet közöttünk tanuságot a multakról. És ha tanuságot tesznek oh sokról, igen sokról beszélhetnek.

Beszélhetnek az alkotmányos korszak által fakasztott, nyiladozásra keltett reménység és bizalom hamisítatlan tisztaságáról; a visszanyert önállóság érzetéből eredt sok szép eszméről, tervezgetésről, melyeknek szárnyát nem metszegette még meg a tapasztalás, s csalódás kérélhetetlen szigora. Minő változás a hangulatban!

A visszanyert szabadság a nemzet erejében csodás hitet ébresztett. És hol nyilvánulhatott volna méltóbb he-

lyen e hit, mint az iskolában: a jövő nemzedék e műhelyén, a reménység e meleg ágyán?

A szabadság értelmes használatára képes nemzedéket nevelni: volt a protestáns iskola eszménye, melynek többé nem titokban, rejtve, de nyíltan, egy egész nemzet színe előtt áldozhatott. *Sámi* László még fennen hangoztatja, hogy „oly készüllettel kell az ifjakat kibocsátani, hogy a század napirendjét fentartani, a nemzeti szellemet nemesíteni és a jellem mértékét főlebb emelni tudják.“ E szavak úgy illettek ama korszakhoz, úgy kifejezék annak hangulatát.

Mi változás állt be e hangulatban?

Nem a felgyült belső erőnek szabad kifejlődése; nem a duzzadó erek által sarkalt tevékenységre nyílt szabad téren a haladás türelmetlen óhajtása, hanem a küzdelemben megmaradt erő egybegyűjtése, a *megélhetés* aggasztó és a magasabb szárnyalást szárnyait tépegető kérdése foglalt el ma. A haladás programja helyett többször halunk a haladás elé gördülő gátokról, melyeket bölcs ovattossággal kell elhárítani, — ha lehet, kikerülni. A nemzeti élet többoldalú, gazdag fejlődése mellett az igények hihetetlen mértékben fokozódtak s a mi protestáns erőnk mértéke nem gyarapodott hasonló arányban.

Az állam erejével és a nemzeti érdekek köteles támogatása végett létrejött középiskolák a modern kor igényei szerint és szellemében alapítván: a tanügy terén a vezérszerepet követelik maguknak és a legujabban hozott vajadások után hozott középiskolai törvény által kiszabott és előírt követelmények iránya és szellemme e követeléseknek ugyancsak igazat adnak. Ezzel szemben a mi protestáns tanügyünknek hézagosságát, hiányait, szűkös segélyforrásai okozta fogyatkozásait ríktó színekkel a nyilvánosság elé hurcolják; érdemeiről szólni ma nem divat, mert a modern haladás e szóban kulminál: *modern*. A modern szellem átteremti az iskolák szellemét, igényeit, berendezését. Az államhatalom súlyos tekintélye még talán fölényt biztosít. És diadalra jutott azon felfogás, hogy a középiskola által kitűzött tanczél megszabni az állam hivatása; e tanczél elérésére szolgáló eszközök mértéke felől állam intézkedik, a középiskola szelleme felett az állam őrökdi: a középiskola által elért eredményt az állam veszi számba; a különböző szakpályára bocsátandó ifjunak az utlevelet az állam képviselője adja át. Az állam ingerentiája (?) mind behatóbbá válik. Nem jut eszembe az újabb kor követelményei ellen a hagyományok iránti túlvitt buzgóságból emelni fel különben is erőtlen szavamát.

Az államhatalom törekvését a nemzeti öntudat éberresztése, védelme, a nemzeti lét biztosítása; a nemzet tudományos színvonalának emelése körül egy igaz protestáns nem hogy meg nem támadhatja, de sőt teljes erővel támogatni tartozik. Hogy a mi protestáns tanári karaink a *szabad* fejlődés első önálló és független korszakában 1861-ben teljes lelkesedéssel a nemzeti kultúra színvonalának egyesített erővel eszközöndő emelésére törekedtek: bizonyítja értekezleteink története. Hiszen azon-

nal létrehozták ez értekezletet, melynek szép multja igaz buzgalomról, a szabad és önálló protestáns tanügy lelkes felkarolásáról fényes tanúságot tehet.

A *szervezeti javaslat* a protestáns tanügy történetében nevezetes alkotás, s bizony a magyar tanügy történetében is méltó helyet követelhet magának. Az e javaslatban letett elveket újabb alakban csak az utóbbi időkben is hangoztatták. A mereven keresztülvitt azon egységes tanterv hatásait az individualis fejlettség mértékének gondos megfigyelése és követése nélkül eszközli, mely most feltétlen tekintélyben és elfogadtatásban részesült, csak közelebről is szakértő egyének ugyancsak sötét színben tüntették fel a helybeli tudomány-egyetem tanácsának — az érettségi vizsgálatok szabályozása tárgyában készített kiválóan érdekes fölterjesztésében.

A „Szervezeti Javaslat“ e merev egységet megszakítja a bölcselmi osztályok szervezése által és ha a tehetségek szerinti kiválasztást és csoportosítást az érettebb ifjakra nézve nem is létesíté oly problema-módon, mint az említett fölterjesztés radikális és merész javaslata, mely megérdemelné, hogy beható vita tárgyát alkossa, de legalább a tantárgyaknak két fokoni tárgyalását a lélektani folyamat hű megfigyelése alapján eredményessé kívánta tenni. Miért vetődött gondolatom épen e javaslat szellemének méltatására?

Mert jelezni kívántam, hogy protestáns tanügyünk vezérifiai nem eszmétlenül használták a szabadság aranyjezi szép napjait: nem voltak terv nélkül és nem a jelen szük mesgyéjén jártak, de a jövő széles útját készítik. És most! nem változott-e a hangulat? Nem eszmék hangoztatása kell most, de szabályok létesítése; nem segélyforrások nyitása, de segély-kérés; nem a *jobblet*, de a *létezhetés*; nem a szabadság cultus, de a szabadság feltétele, nem az önállás szervezése, de az önállóság megmentése vagy megvédése.

Nem változott-e e hangulat?

De változott a korszak is. Változott nagyot.

A nagy egésze együtt akarta, mert érezte a szabadságot. Ma pártok vannak, melyek a gyűlöletet termékenynek hirdetik, a nemzetet nemzetiséggé sülyesztik. Ma a félelem, akkor a bizalom; ma az aggodás, akkor a reménység; ma a korlátozás, a mérték, a belterjes erősz-pontosítás; akkor a szabad fejlődés, a külterjes erő pazarlása.

A protestáns tanügy önállóságának árából levonják az állam segélyező támogatását. Segélytelenségünket a törvény szigorú rendszabálya ítéli el és kényszeríti megalkuvásra a viszonyokkal.

Az 1883. XXX. t.-cz. 47. §-a az államsegély feltételeit úgy szabja meg, hogy minden egyes collegium elszigetelten lép egyezkedésbe az államhatalommal. Az állam a kor igényét képviseli. A törvényhozás által nyújtott felhatalmazás őt az újabb kor színvonalának megalapítására jogositá fel.

A követelmények rideg számokban beszélnek és —

iskoláink segélytelensége mind kiáltóbb lesz. A forma formalismust követel. Hogy ezt az újabb magyar állami szervezkedés mind jobban kifejleszti, azt sajnálni lehet, de tagadni aligha.

Talán sötétnek tűnik föl a változások e szembeállítására. Belopózik talán ifju korom meleg verőfénye ama régebbi kor festésébe és aggodalmam homálya lebeg a jelenkorról adott képen.

De mind a mellett van egy, miben a változást nem tapasztaltam; van egy, mi édes érzelemben ringatja a multon merengő lelket. Ez egy: a hagyományok áhitatos tisztelete, a protestáns tanügy zászlójához esküdt hűség, mely a kidőlt nagyok nyomába lépett ifju nemzedéket is lelkesíti. Mi e tisztelet-, e hűségben nem látunk szűkkeblű felekezethez, sem „vastagnyaku“ kalvinistát, mint gunyolódó elleneink és szánakozó jó barátaink emlegetik. E tisztelet-, e hűség: a szabad vizsgálódás harcosánál lelkesítő talizmán. E nélkül célvesztett lenne a harc, melynek ideálja van; e nélkül értelmetlen lenne a mult, melynek eszméit örököltük, hogy azok természetéhez képest rendre valósítsuk. E cél: nemzeti volt; ez eszme a haladás útján mértföld-jelző volt, melyen még nem haladt túl a kor. A belső szabadság belterjes kifejlesztése ad e tiszteletnek igaz értéket, e hűségnek igaz szentséget. Ezt nem korlátozza, hála az egyetemes haladás szellemének, semmi hatalom.

Sőt kimondom, hogy az ügyek törvényes intézkedése sarkalni fog arra, hogy a protestáns tanügyünket lássuk el a segélycsapatokkal, ha a legio veszélyben forog. Iskoláinkat lássuk el elegendő tanerővel, ruházzuk fel a tudomány haladásához képest szűkkeljes tanszerekkel, hogy a már emlegetett tiszteletet és hűséget a régi hittel és buzgalommal szolgálhassuk. Aztán ott van az őnszegély, melyre gondolt Burke angol államférfi, midőn azt mondá, hogy a leggazdagabb segélyforrás az államsegély megtagadása.

Nem a lefolyt tizenhat év alatt lőn igazában megalapítva a Székely Mikó-tanoda és a szászvárosi Kun-tanoda? Csak legyen nekünk eszménk, mi mozgásba hozza a szívet, csak legyen nekünk érdekünk, mi a haladás érdeke. Csak legyen nekünk szavunk, melyet a korszellem ihlete küld az ajkra, csak legyen nekünk hitünk és nem eshetünk el. A korszellem útjába nem állhatunk, mert akkor hűtlének lennénk azon ösökhöz, kik a korszellem fegyverével döntötték le az ellenség bástyafalát, tiszteletlenek lennénk a mult hagyományához, mely a protestantizmust a haladás keresztes-hadjáratára avatta föl.

Csak ne legyen pusztá frázis e mult emlegetése, de legyen elkötelező jelszó, mely fogyatkozásainkat kipótolni, mulasztásainkat jóvátenni, az újabb igényeknek megfelelni sarkal!

Hiszem, hogy szelid gunymosoly lebben el nem egy tanfériu ajkán az ily beszédre. Reméled-e — gyógyíthatatlan álmadozó — reméled-e, hogy az állam erején létrehozott és szervezett középiskolák mellett a te kevés tanárral ellátott, csekély erővel fölszerelt kollegiumaid ki-

állják a versenyt? És ha a versenyben legyőzetnek, e legyőzetés megsemmisítő. Aztán még hozzá a törvény kijelentett parancsa is vészt jelző vészharang, mely napfény előtt hirdeti szegénységedet, gyarló, tehetetlen erőlködésedet.

A mult hó közepén tartott konvent egybegyűjté az adatokat, melyek az újabb törvényes intézkedésekkel szemben iskoláink álláspontját tartják föl, szervezé a bizottságot, mely ez adatokat feldolgozva, kiegészítve a teendőkre nézve javaslatot készítsen: nem az erő egybeszedése, nem az öszpontosítás hiánya-e ez? Nem méltó-e a protestáns buzgalomhoz, mely a változott viszonyok közt a létezésért küzd az utolsóig? Hogy már ide jutottunk! E helyhez, melyet elfoglalni értekezleti alapszabályaink értelmében az én érdemetlen voltomnak juttatá a szerencse, nem illik nagyon illetékes férfiak, aggódó protestáns írók által hangoztatott ama felszólalásokra, bírálati szellemben reflektálnom, melyek heves polemikát is idéztek föl. Az államsegély föltételeit az egyes kollegiumokra nézve igyekeztek a fölszólalók enyhébb, szelidebb felfogással tárgyalni. E föltételek elfogadásának bölcs felhasználása mellett, kollegiumaink tulajdonképi önállóságát megmenteni vélik azok, kik az 1883. XXX. t. cz. 47. §-nak intézkedéseiben rejlő veszélytől való félelmet nem tartják indokoltnak egy oly kormányval szemben, mely a magyar szellem védelmét, fejlesztését tartja hivatásának. E felszólalások érveinek bírálatába, mondom, nem bocsátkozom. Azonban lehetetlen a csata hevében emeltebb hangon megszólalt azon szellemet nem idéznem, mely az 1848-iki év XX. t. cikkét ihlette és bármily túlhaladt álláspontnak is jelzi a modern szellem az emített törvénycikkben kijelentett elvet: tagadom, hogy a kor napi-rendjéről végkép leszorította volna.

Mit mond az 1848. XX. t. cz. 3. §-a egyebet, mint a vallásegénylőség egyenes következményeit?

A történelem logikája beszél nemcsak az eseményekben, de beszél az eszméket valósító intézményekben is. A vallás egyenlőség tiszta, hamisítatlan, egészben valósítandó. Mindaz a szó, vagy tett, egyesek, társadalom vagy államhatalom részéről, mely ez eszme erejét gyöngíti vagy korlátozza, tisztaságát meghamisítja, következményeitől visszariad: a kor nagy napirendjéről tér el, melyhez visszakényszeríti a haladás intőszava. Történet legyen bármi, mi az 1848-iki XX. t.-cz. valósításának útjában áll, kimondhatatlan kár, veszedelem, viszály, gyűlölködés és elégedetlenség magvait hinti el. E magvak igen termékenyek, mert az emberi önzés felette termékeny talaj. De ha az elvekben vetett hit megtörik: miért várunk a hitetlen alkotástól eredményt, sikert, áldást?

A miért egy oly szent elv, melyért háromszáz éves küzdelem onta vért, milyen a vallásegénylőség, a hitfelekezetek közti teljes viszonzosság elve: az újabb törvények, azaz egyes törvénycikk által igaz következményeiben nem valósítható; ne az elvet tartsuk eszménynek, de magunkat erőtléneknek. Mit az usus? Mit a törvénycikk hieroglyph irata? A korszellem úgy seprí el, mint ho-

mokba irt írást. Mert a mi nem a lelkiismeret lapjára iratik pusztá homokba vetett betükként tünteti el azt a haladás.

A kárt, a veszedelmet, a bajt mindig azon korlátok okozták, melyeket mesterségesen állítanak a haladás útjába. 1848, mint fiatal óriás, áthágta a korlátokat, nem érkezett rá elszedni. Szédjük el mi.

Ha az 1848. XX. t.-cz. 3. §-a életet nyer, akkor nem a miniszteri előszobában kérjük, a mihez jogunk van, de törvény alapján kívánhatjuk, ha megfelelünk a kiirt feltételeknek. Nem hatalmi kérdés, mely felett alkuszik a gyengébb fél a hatalmassal, de a magyar kultúra kérdése, melyet az államhatalom rendre valósít, a történelmi mult letéményeseivel szövetkezve.

Csak azt ne mondják, hogy ez légben járó eszményiség.

De hát nem emelkedhetünk-e fel valaha? Én nem szégyenlem e korlátozott, szűkkörű, a diplomatiában járatlan felfogásra valló álláspontot: elégnek tartom a protestantizmus védelmében egy hosszú multon át hősi erénynyel végig harczolt bajnokra: a mindnyájunk által áhitatosan tisztelt br. Vay Miklós ó nagyméltóságára hivatkoznom, ki conventi megnyitójában így nyilatkozik: „nem tükölkölhatom el abbéli óhajtsómat, hogy az ílyetén esetek (utal a rimaszombati egyesült protestans gymnasiumnak a kultuszminiszteriummal kötött egyezkedésére) mentől ritkábban forduljanak elő, meg lévén róla győződve, hogy azok túlságos elharapódzása csakis az 1848. XX. t.-cz. általunk soha szem elől nem téveszthető rendelete életbeléptetését oddának el bizonytalan időre.“

Az ó vezéri tehetsége nem riad vissza ez elvtől, az ó mély bölcsesége nem kétkezik a meggyőződésben, az ó tapintata nem tartja túlhaladott álláspontnak a kor leszoríthatlan napirendjét. Addig is: az államsegélyt csak felekezeti főhatóságaink kezéből szeretném elfogadni. A feltétel súlyos; de sulya kétszeres, ha elszigetelten adjuk át magunkat, mintegy leigáztatva. Nem az államhatalom magyar hazafiságában kételkedem, mert ez lehetetlen, de félek azon ernyedéstől, mely fenyegeti az önerején emelkedő akaratot; félttem a protestans hitélet fentartó elvét: az önállóságot; félek az önségelyben vetett bizalom végkimulásától. Sok, sok aggodalom környezi a mai protestans embert. De aggodalom miatt a létezés önállóságát feladni annyi, mint a létezését feladni.

Ama Göthei maxima: „Wir müssen unsere Existenz aufgeben, um existieren zu können“ a muló egyed nem az öröklétre jogosult nemzetek és egyházak maximája.

Bocsánat, hogy ez égető kérdésnél ily sokáig időztem! Értekezleteink feladata eddig is az önismeret volt. Testvér-iskoláink szellemi, erkölcsi és anyagi állapotának ismerete soha nem volt szorosabb kötelességünk, mint most, midőn minden erőnket kell egybe szednünk, ha nemcsak tengődni, de magasabb rendű létezését is folytatni akarunk. Sajátos viszonyaink által kifejezett belakási, magántanítói intézményeink az újabb nevelők figyelmét közelebről is magukra vonták. Ezeknek a változott körülményekhez képest módosítása, bensőbb hatá-

suakká tétele, jelen értekezletünk napirendjén is tanácskozás tárgyát fogja képezni. Az 1883. XXX. törvényczikk következtében szükségessé vált teendő, átmeneti intézkedések a közelebbi konvent által, az állami tantervvel egybehangzó a megállapított tanterv keresztülvitele szintén megbeszélés tárgyául tűzhető és volna kitűzendő.

Nem elég összekötő kapocs? Pedig van egy, melyhez a láncszemet családi tűzhelyünkhöz való ragaszkodásunk adja meg: özvegyeink, árváink segélyezése az önségely alapján. Halhatatlan érdeme marad az 1864-iki marosvásárhelyi értekezletnek az özvegy- és árvai-alap megteremtése. Husz év alatt ez alap aktiv vagyona a 33.000 frtot meghaladta. Áldott legyen a tervezet első kidolgozója: Takács János még hamvaiban is!

Istentől áldást, töletek szeretett pályatársak, egyetértő buzgalmat kérek! A méltóságos gondnoki karnak szives megjelenését és meleg érdeklődését köszönöm. A jó ügyben segítsen a mult lelkesítő emléke, edzzen a jelen parancsoló szüksége és a jobb jövőben vetett reménység.

Ezzel az erdélyrészi ev. ref. tanárok XIII-ik értekezletét megnyitottnak nyilvánítom.

A KERESZTYÉNSÉG EREDETE.

— Tanulmány. —

— Tekintettel a Christologiai vita legújabb stádiumára. —

(Folytatás.)

A symbolicus magyarázat megbecsülhetlen értékkel bír azokra nézve, kik a keresztyénség iránt forró szeretetet érezve, azt föntartani, de természetfölötti, azaz természetellenes burkától megszabadítani akarják. Nagyon terhes követeléssel lép föl az egyházi dogmatica, midőn ezt hangsulyozza: higgy a Krisztusban, ki emberfölötti adományokkal volt fölrüházva, betegeket gyógyított, holtakat támasztott föl egyetlen szavával; több ezernyi népet jól tartott elenyészőleg csekély mennyiségű eledellel, nemcsak, de sőt a maradék több lett, mint az eredeti készlet vala. Mindezek ellen élénken tiltakozik a modern kegyesség a természet helyesebb ismeretén alapuló világnézetéből kifolyólag. De egyáltalán semmi kifogást vagy nehézséget nem támaszt az ilyen felfogás és képzet ellen: Vallásunk alapítója egy valódi és mély kegyességű férfiú volt, ki Istentől kiváló mértékben nyert zsenialis pillantásával belátott az embernek bensejébe, fölfogta annak legfőbb érdekeit, látta szellemi nyomorát és fölismerte legégetőbb szükségeit. Kedélye oly gazdag volt nemes indulatokban, kegyessége oly tiszta és fenséges, hogy tanításaiból gazdag áldás áradott mindenkire, a kinek világosság- és vigasz-, tanács- és támasz-, enyhülés- és pihenésre volt szüksége. Előtte nem volt gyógyíthatlan nyavalya, mert a rosznak forrását fölfedezte az embernek tévelygő és lázongó szívében, s szeretetteljes utbaigazításának szava elegendő volt, hogy a szemeket, füleket, sziveket megnyissa, s az életet visszahozza a restség, tunyaság és közöny sirtájából. És minél többet adott az áldott mester, annál na-

gyobbra nőtt az eledel és üdítő italok készlete, mely fölött a tanítványok rendelkezettek.

Igy lett igazán a symbolismus a modernnek kezében varázspálcza, melylyel a másként értéktelen anyagot aranyra változtatták. A mi korábban botránkozató vala, az most építő; a mi korábban emészthetetlen, az most egészséges táplálék lön lélekre és kedélyre egyaránt.

Valóban van okunk öröme. A száraz és durva, lapos és üres rationalismus messze tulszárnyaltatott. Mennyire megtisztítja a symbolismus légkörünket! Mennyivel fenségesebb az alak, melyben előttünk a Krisztus megjelenik, mióta tudjuk és belátjuk, hogy glóriáját egyedül erkölcsi érdemei és szellemi nagysága által nyerte. Mit búsit az minket, hogy a karácsony éj és feltámadás hajnala elveszték földfölötti fényüket? Tényleg ép oly kevéssé, mint Shakspeare bámulóit az, hogy remek műveinek előadásakor festett díszleteket használnak. Ha egyszer tudjuk azt, hogy a gallilaeai nagy Mester az erkölcsi nagyságnak sokkal magasabb fokán áll, mintsem szüksége volna a „költés” zámolyára, a melyre a születési és feltámadási mythosok akarják állítani: akkor ezekben a nagyolva rajzolt és tarkán színezett képekben a rokonszenvnek szives mosolyával üdvözöljük ama hálás tisztelőknak művét, a kik nem adhattak jobbat és kitünőbbet, mint a mire őket sajátosan korlátolt művészetük képesíté. S ha az orthodoxia szemrehányást tesz, hogy elvetettük e csodáknak, mint historiai tényeknek realitását, — mi hidegen maradunk azon meggyőződésben, hogy az igazi kegyesen nézve csak egyetlen *realitás* létezik, t. i. erkölcsi kedélytapasztalataink realitása, a mely tapasztalatok közvetlen közösségbe hoznak a szent komolyság és tiszta igazság szellemével, mely Jézus szavai- és cselekedeteiből reánk lehel

Igy volt ez idáig. A modern theologia nagyszerű vívmányai koronájának és legfőbb büszkeségének azt tartá, hogy Jézust az igazság tiszta fényében, mint az emberi nagyság mintaképét állítá a kegyesek elé *ideálul*, a kihez hasonlóknak lenni, a kinek magasztos elveit megvalósítani mindnyájunknak legfőbb törekvésünk kell hogy legyen. Azonban már kezdettőlóta volt a modern theologiában egy tulszásra nagyon hajlandó párt, ez újabb reformatio *Carlstadtjai*, kik nagyon is radikális változtatásra törekzenek; a régi nézetek ostromlása és rombolásában fáradhatlanok, de helyükbe a kegyes kedély igényeit kielégítő ujakraól nem gondoskodnak. Ez az irány Hollandiában is hatalmas képviselőre talált az amsterdami községi egyetem theol. facultásának egyik nagy tekintélyű és mély tudományu professorában *Dr. A. D. Loman*-ban, ki az amsterdami „*Vrije Gemeente*” (szabad egyház) kebelében az 1881/2. év telén egy nem theologusokból álló nagy közönség előtt lépett először nyilvánosság elé, azóta már ország-világszerte ismertté lett radikális hypothesisével. Szerinte „Jézus nem az a *személy*, a kit az evangelisták úgy állítanak előnkbe, mint a ki valósággal élt; hanem megtestesítése, — nem mondom egy egyetlen eszmének, hanem — az eszmék egész sorának; symbolizálása, meg-

személyesítése eszméknek és elveknek, melyek csak a második század keresztyénységében jutottak teljes jogukhoz.” „Ő magának a zsidó nemzetnek ideális fia, annak szívós türelmével, rendithetlen hitével, Isten ígérétében való állhatatos bizalmával, prófétai enthusiasmusával; a zsidó nemzeté, mely hordozta a keresztet, s így a világ által megtiportatott. Nem más, mint a szenvedő Messias, a Jahve szolgálja, a ki is megaláztatásából föltámadott s dicsőséggel megkoronázott.” A szenvedés történetéről pedig így ír: „Ha ez ős elbeszélések eredeti vázlatukban a mássiásilag színezett eszméket foglalják magokban a Jeruzsálemben és Rómában lezajlott véres tragédiák ama rémes napjaiból; ha a Krisztus-alakkal itt mintegy összeolvadt Jézus a kegyességnek, prófétai enthusiasmusnak a hősi bátorságnak, a szentek és mártirok türelmének, mindenekfölött pedig az Isten állhatatos barátai számára biztosított törhetlen erő és kétségtelen győzelemnek *érzékelése*: mily természetesen tetszik akkor előttünk a legkülönbözőbb képek e tarka vegyülete; mily jól esik lelkünknek magunk előtt láthatni a legszebbet és legnemesebbet, a mit csak egy sulyosan meglátogatott és hatalmas ellene által porba tiport nemzet megpróbáltatásának gyümölcseként produkálhat, s a kegyesség és humanismusnak általa alkotott ideáljában az utókornak hagyományozhat.”

NAGY ZSIGMOND.

(Folyt. köv.)

TANÜGYI ROVAT.

Az érettségi vizsgálat.

A vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban elkészült az érettségi vizsgálati utasítás szövege, mely az 1883. évi XXX. törvényczikk 22. § a alapján néhány nap mulva fog rendelet alakjában az illető köröknek megküldetni. A szöveg a következőleg hangzik:

1. §. Azon tanulók, kik valamely középiskola egész tanfolyamát elvégezték és a nyolczadik osztályról valamely nyilvános középiskolától legalább elégséges eredményű bizonyítványt mutatnak fel: érettségi vizsgálatot tehetnek.

A tanuló rendesen csak azon középiskolában teheti le az érettségi vizsgálatot, melyben a nyolczadik osztályt végezte, illetőleg a melynél a nyolczadik osztályból vizsgálatot tett (1883. XXX. t.-cz. 25. §.)

2. §. Az érettségi vizsgálat célja: kipuhatolni, vajjon a vizsgálatra jelentkező tanuló bir-e az általános műveltség és tárgyismeret azon mértékével, mely tőle a középiskolai tanterv szerint megkövetelhető? s így az értelmi fejlettség oly fokán áll-e, minő a főiskolai tanulmányokra szükséges?

3. §. Az érettségi vizsgálatokat minden nyolcz osztályu nyilvános középiskola tanári testülete tartja. (1883. XXX. t.-cz. 23. §.)

Az érettségi vizsgálat tárgyait képező szaktudományoknak nyolczadik osztálybeli tanárai az intézeti igazgatóval együtt a tankerületi főigazgatónak, vagy helyettesének elnöklete alatt vizsgáló bizottságot képeznek.

A felekezeti intézetek vizsgáló bizottságának elnöke az illetékes főhatóság által kirendelt férfiú, tagjai pedig

az illető tanárokon kívül, a törvény 23. és 24. §§-aiban megszabott jogkörrel, a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiküldött kormányképviselő, valamint a törvény 23. § a által megengedett bizottsági tagok is.

E vizsgáló bizottság teljesíti az egész vizsgálatot s a felekezeti intézetekhez kinevezett kormányképviselőkön kívül aláírja a bizonyítványokat, valamint a vizsgálatnak felterjesztendő egyéb ügyiratait, melyek közül a jegyzőkönyvet a kormányképviselő is aláírja.

4. §. A rendes érettségi vizsgálatra való jelentkezés minden tanévben az intézeti igazgatónál április hó 15-ig történik. A jelentkezés alkalmával minden tanuló köteles születési bizonyítványát, valamint középiskolai tanulmányairól netalán más iskoláktól nyert bizonyítványait felmutatni.

A vizsgálatra jelentkezés után az igazgató a nyolczadik osztály tanáiraival értekezletet tart, azon czélból, hogy a kétes előmenetelű tanulóknak az érettségi vizsgálatról való visszalépést javasolja. Az ily javaslatot az illető tanulók szüleivel, vagy azok helyettesével az igazgató mindenkor közölni tartozik. Az értekezlet azonban a vizsgálatról senkit el nem tilthat.

Az önként visszalépő tanuló egy év előtt csak miniszteri engedéllyel tehet érettségi vizsgálatot.

Az értekezlet megállapítja az írásbeli vizsgálatok idejét.

5. §. A rendes érettségi vizsgálatok a tanév végén, és pedig az írásbeliek május hó második felében, a szóbeliek június havában tartatnak az illető nyilvános középiskolában. Ismétlő- és javító-, illetőleg betegség miatti mulasztás esetében potló érettségi vizsgálatok csak minden év szeptember és december hónapjaiban tarthatók a tankerületi főigazgató, illetőleg a hitfelekezeti főhatóság által meghatározott napon és általok kijelölt intézetnél.

E rendkívüli időben tartandó érettségi vizsgálatok az egy tankerülethez, illetőleg egy egyházi főhatóság alá tartozó összes intézetek tanulóira nézve egy helyre és egy napra tűzendők ki és ez a miniszterhez kellő időben előre bejelentendő a végből, hogy a felekezeti iskolák ily érettségi vizsgálatára a kormány-képviselőt kirendelhesse. Ezen rendkívüli érettségi vizsgálatok is ugyanazon elnöklet alatt tartandók, mint a rendesek.

6. §. Az érettségi vizsgálat két részből áll; ugymint:

a) írásbeli.

b) szóbeli vizsgálatokból.

Sem az írásbeli, sem a szóbeli vizsgálatok egy tárgyából sem menthető fel senki.

7. §. Az írásbeli vizsgálatokon a gymnasiumoknál öt, a reáliskoláknál négy dolgozat készítendő; u. m.:

A) A gymnasiumoknál: a) Értekezés magyar nyelven a középiskolai tananyag köréből vett valamely tárgyról, oly czélból, hogy a tanulónak alapos nyelvtani ismeretei, helyes gondolkodása és gondolatainak írásban való szabatos kifejezése megítélhető legyenek.

Nem magyar tannyelvű gymnasiumokon az iskola tannyelvén is készítendő írásbeli dolgozat.

b) Fordítás magyarból németre.

c) Fordítás magyarból latinra.

d) Valamely, az iskolában tárgyalt görög íróból egy nem olvasott részlet fordítása görögből magyarra.

e) Oly algebrai és geometriai feladatok megfejtése, melyekből a tanulónak a számolásban való biztossága is kiderüljön.

B) A reáliskoláknál: a) Magyar nyelvi dolgozat, mint a gymnasiumoknál.

Nem magyar tannyelvű reáliskolákon az intézet tannyelvén is készítendő írásbeli dolgozat.

b) A német nyelv és irodalom tananyagának köréből vett szabad német dolgozat vagy fordítás magyarból németre.

c) Fordítás magyarból francziára.

d) Algebrai és geometriai feladatok megfejtése, mint a gymnasiumoknál, tekintettel a reáliskolai tantervre.

Az írásbeli dolgozatok feladatainak megállapíthatása végett az igazgató a vizsgáló szaktanároktól megfelelő feladványokat kér, és pedig a magyar nyelvi dolgozatra hat feladványt, tekintettel a különböző tudományzakokra; a többi nyelvi dolgozatra hármát-hármát fordításul, a reáliskolánál a németből hármát szabad dolgozatul, a matematikából hármát az algebra és hármát a geometriára.

A feladványokat az igazgató a vizsgálatra jelentkezők névsorával együtt május hó 1-ig a tankerületi főigazgatónak vagy helyettesének — a felekezeti intézetektől a főhatóság által kirendelt vizsgáló-bizottsági elnöknek — felküldi, ki a magyar nyelvi értekezésre a tanuló szabad választása szerinti kidolgozás végett három különböző tudomány köréből vett feladványt, — a többi nyelvekből egy-egy feladványt a fordításra, reáliskolánál németből egyet a szabad dolgozatra, a matematikából egy algebrai s egy geometriai feladványt fog megjelölni. Azonban ha a feladványokat nem helyeselné, azokat módosítja, vagy újakat tűz ki; azután minden tárgy feladványait külön borítékába zárva, pecsét alatt május hó 10-ig az igazgatósnak visszaküldi; egyszersmind a szóbeli vizsgálatok idejét is kitűzi.

8. §. Az írásbeli vizsgálatok a gymnasiumon öt, a reáliskolán négy egymásután következő nap délelőttjén tartatnak. Minden dolgozatra megszakítás nélkül öt órai idő engedtetik, melynek elteltével dolgozatát mindenki beadni tartozik, még ha befejezetlen volna is. (Szövegdictálás esetén az erre fordított idő nem számítatik be.)

Az írásbeli vizsgálatokon a nyelvekből az illető szótár, a matematikai vizsgálaton a logaritmustáblák használata meg van engedve. Semmiféle más segédeszközt az írásbeli vizsgálatokon használni nem szabad.

9. §. Egy teremben egyszerre 15 tanulónál több nem tehet írásbeli vizsgálatot.

A hol a vizsgálatra jelentkezők száma a 15-öt meghaladja, az igazgató gondoskodni fog a vizsgálandók külön termekben elhelyezéséről.

10. §. Az írásbeli vizsgálatok napjain az igazgató a vizsgáló tanárokkal megjelen a dolgozó teremben, felbontja az azon napra kitűzött dolgozat feladványát rejtő leveleket s a szaktanár által felolvastatja a kidolgozásra megjelölt feladványt, melyet minden tanuló önmagának leír. Ez alatt a más teremben dolgozók felügyelet alatt átvonulnak kijelölt termükbe. Minden teremben egy őrködő tanár marad, ki a történőkről pontos jegyzőkönyvet vezet.

Ezen jegyzőkönyvbe beiktatandó az írásbeli vizsgálat ideje, feladványa a teremben dolgozó tanulók névsora, a dolgozatok beadásának ideje s a figyelembevétel érdemlő egyéb észrevételek, valamint az őrködő tanárok névsora felváltatásuk sorrendjében.

11. §. A vizsgálatokon őrködő tanárok óráról-órára történő felváltásáról az igazgató gondoskodik, ki a névsort előlegesen megállapítja és kifüggeszti.

12. §. Ha az érdeklődő tanár akár meg nem engedett segédeszköz, akár más dolgozatának használatán kapja rajta a tanulót, a vizsgálat folytatásától e tárgyból eltiltja s a teremből eltávolítja, az esetet pedig jegyzőkönyvbe veszi. Az ily tanulónak az illető szaktanár meghallgatása mellett a tankerületi főigazgató vagy helyettese, illetőleg

a hitfelekezeti főhatóság által kirendelt elnök által helybenhagyandó új feladványt adhat fel kidolgozásra.

Ha a tanuló e tilalmat másodszor is megszegné, az azon időszaki vizsgálatoktól, az igazgató által végleg eltiltatik.

A vizsgálatok megkezdésekor az igazgató a tilalomra komolyan figyelmezteti a tanulókat. (10. §.)

13. §. Azon tanuló, ki dolgozatát bevégezte, azt egész ivre tisztázva, a fogalmazvánnyal együtt átadja az örökös tanárnak, azután az intézetből eltávozni tartozik.

14. §. Az örökös tanárok által szerkesztett jegyzőkönyvet az írásbeli vizsgálatok befejezése után, az igazgató saját aláírásával zárja le s mellékelik a vizsgálat ügyirataihoz.

15. §. Az írásbeli dolgozatokat az illető szaktanár nézi át és javítja ki, az egész dolgozatról rövid, de indokolt ítéletet és megfelelő érdemjegyet ír a dolgozat alá. Az érdemjegyek jelzésére csak jeles, jó, elégséges és elégtelen kifejezések használhatók.

A dolgozatok átvizsgálása után az igazgató értekezletre hívja össze a vizsgáló tanárokat, hogy valamennyi dolgozatról kölcsönös értesülést szerezzenek. Ezen értekezleten az illető szaktanárok jelentést tesznek az írásbeliek eredményéről s beiktatják az érdemjegyeket a táblázatos kimutatásba, de a szóbeli vizsgálatra bocsátás határozatot nem hoznak. E határozat a teljes vizsgáló bizottság értekezletének van fentartva. (L. 16. §.)

Az igazgató ezen értekezlet jegyzőkönyvét az összes írásbeli dolgozatokkal és táblázatos kimutatással, június hó 1-ig a vizsgáló bizottság elnökének megküldi. A felekezeti intézetek vizsgáló bizottsági elnöke gondoskodik arról, hogy a kormányképviselő a szóbeli vizsgálatok előtt az írásbeli dolgozatokat s a vizsgálatra vonatkozó összes ügyiratokat átnézhesse.

16. §. A szóbeli vizsgálatokat értekezlet előzi meg, melyen a tankerületi főigazgató, vagy helyettese, illetőleg a felekezeti főhatóság által kirendelt férfi elnököl. Ezen értekezlet:

a) szótöbbséggel megállapítja az írásbeli vizsgálatok végeredményét s kimondja, hogy ennek következtében kik bocsáthatók a szóbeli vizsgálatokra; ha a vizsgáló bizottság elnöke, valamely írásbeli dolgozat érdemjegyére nézve, oly tárgynál, mely a szóbelinek nem tárgya, nem ért egyet a vizsgáló bizottság többségével, követelheti, hogy az illető tanuló azon tárgyból szóbeli vizsgálat alá vétessék;

b) megállapítja, mely tanulónál kívánatos valamely tantárgyból a részletesebb szóbeli vizsgálat.

(Vége köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. ápr. 19.

— **Tanárektekezlet.** Erdélyrészi hat főtanodánk tanárai — számszerint 34-en az egyes tanodák képviselőjében — e hó 16-án este érkeztek Kolozsvárra, idei értekezletük színhelyére. A tudomány fölönt zászlovívői ezuttal is meleg, sőt az eddiginél sok tekintetben nagyobb érdeklődést tanúsítottak az értekezlet iránt, minek élénk bizonyítéka a tömeges részvétel és a bejelentett felolvasások érdekes volta és nagy száma. A vasúti pályaháznál előzékenyen, de minden ünnepélyesség nélkül fo-

gadták az érkezőket, 16-án s másnap, csütörtökön délelőtt 9 órakor kezdetét vette az értekezlet itteni főtanodánk nagy halló-termében *Hegedüs* Istvánnak, az értekezlet idei elnökének tartalmas megnyitója után, melyet fennebb vesznek olvasóink egész terjedelmében, igazolták a tagokat; elnök kijelenté, hogy az értekezletre meghívta a középiskolai tanáregyesületet, melyet dr. *Szamosi* egyetemi tanár és *Váró* Ferencz képviselnek. A tiszántuli ev. ref. tanári együletet is meghívták a megjelenésre, vagy képviseltetésre, de onnan válasz nem érkezett. Ugyancsak az elnök betérjeszté a *Sárkány* Ferencz tanár által készített kimutatást az özvegy- és árvai segélyalap vagyoni állásáról, kérve az értekezletet, hogy a táblázatos kimutatás felülvizsgálására küldjön bizottságot ki s adja meg *Sárkány* F. tanárnak a felmentvényt. A bizottság *Török* István (zilahi) elnökle alatt *Pál* Károly, *Gönczy* Lajos, *Simon* Ferencz és *Szilágyi* Gyula tagokból alakított meg. A kollégiumi gyűjtemények és helyiségek állapotának megvizsgálására a bizottság akként alakított meg, hogy abban *Gáspár* János nagyenyedi tanfelügyelő, kir. tanácsos elnökle alatt az egyes szaktanárok vegyenek részt. Ezután dr. *Török* István felolvasása következett, ki „a kolozsvári ev. ref. kollégium története a 18-dik században“ czimmal igen érdekes és hosszas, kimerítő buvárlatok alapján hü képét adta e tanintézet helyzetének, a tanügyi berendezéssel és vagyoni állással együtt. Az érdekes felolvasás közlését legközelebb lapunk is megkezdi. Az előadás mindvégig a legnagyobb figyelem tárgya volt. — *Geréb* Márton tanvezető tanár a kolozsvári ev. ref. főtanoda jelenlegi állapotáról tett jelentést, melyet szintén közölni fog lapunk. Ezzel az értekezlet első napja véget ért. A délelőtt folyamán még tisztelgések történtek br. *Bánffy* Albert főgondnoknál és *Nagy* Péter püspökünknel. A tisztelgéseket fényes közebed követte, melyet az értekezlet tagjainak tiszteletére, az itteni főtanoda rendezett, meghíván azokra a városi notabilitásokat. A lakomát számtalan emelkedett hangu-toast fűszerezte. Délután az értekezlet tagjai testületileg meglátogatták az egyetem nagyszerű új vegytani intézetét. — Pénteken, e hó 18-án folyt le az értekezlet második gyűlékezése. Ezuttal *Váró* Ferencz olvasott fel az 1883. XXX. törvényczikkéből folyó teendőinkről, s felolvasása keretében konkrét javaslatokkal lépett föl. Hosszas vita kelt a fölött, ha vajjon e javaslatok tárgyalhatók-e ezuttal? Némelyek (köztük *Kovács* Ödön, *Szász* Domokos, *Szakács* Mózes) azon véleményüket nyilvánították, hogy a kérdések még nincsenek a tárgyalásra előkészítve, — mások azonban szükségesnek és helyén valónak állították e javaslatok tárgyalását. *Váró* értekezését lapunk egész terjedelmében hozni fogja s így ezuttal csak azt említjük fel, hogy ez utóbbi vélemény győzött s a javaslatok egy *Gáspár* János elnökle alatt kiküldött bizottsághoz utasítottak, mely ma délután teszi meg jelentését. — Rövid szünet után *Bedőházi* János értekezett az iskolai bennlakásról; értekezését lapunk később szintén közölni fogja. A felolvasót élénken megjelnezték. — A délután folyamán sorra látogatták a hely-

beli tanintézeteket. — Ma, szombaton van az értekezlet utolsó napja, melyről azonban csak jövő számunkban hozhatunk tudósítást.

— **Lapunk oeconomiája**, felhalmozódott közleményeink s különösen *Hegedűs István* nagy beszéde miatt jelentékeny változásokat szenvedett, s így rendes rovataink nagy része kiszorult. Midőn ezért t. olvasóink szives elnézését kérnök, fölemlítjük azt is, hogy a tanári értekezleten felolvasott, érdekesebbnél-érdekesebb értekezéseket és tanulmányokat lapunk — a tér korlátai által megszabott megszákításokkal és sorrendben — legnagyobb részben közölni fogja. Fölvívjuk erre előzetesen is a figyelmet.

— **Kolozsvár népoktatásügyének állapotáról** az 1883^{1/2}-ik tanévben a következő adatokat közölhetjük: Kolozsvár sz. kir. város lakóinak száma 28,352. Iskolája van 25. Tanköteles gyermek van 6—12 éves 2619, 13—15 éves 1250, összesen 3869. Ezek közül elemi iskolába jár 1129 fiu, 911 leány, összesen 2040. Ismétlő iskolába jár 537 fiu, 50 leány, összesen 587. Felső nép- és polgári iskolába jár 194 fiu, 96 leány, összesen 290. Magánintézetbe jár 120 leány, összesen 120. Középtanodába járó tanköteles 383 fiu, összesen 383. Az iskolába járók főösszege 3420. Iskolába nem jár 106 fiu, 343 leány, összesen 449. Az iskolába járók vallásra nézve: r. k. 1446, g. kath. 259, gör. keleti 34, helyét hitv. 1072, ágostai 171, unitárius 169, mózes vallású 269. Összesen 3420. Nyelvre nézve: magyar 2974, német 132, román 312, cseh 2, összesen 3420. Az iskolák növendékei közül iskolába jár télen, nyáron: 2919, csak télen: 501. Tankönyve volt 3113 tanulónak, nem volt 307-nek. Az iskolából kilépett 12 éves tankötelesek közül csak olvasni tanult 0, írni és olvasni tudott 352. — Tanító van: 69, és bejáró óraadó 52. A 69 tanító közül képesített: 59, nem képesített 10; rendes tanító 56, segéd 13. Az iskolák közül saját házában volt 18, bérházban 7. Az iskola-épülethez tartozott 22 tanítói lakás, 5 faiskola, 16 kert, 18 testgyakorló tér. A tantermek száma 69. Az iskolák évi jövedelme készpénzben 74217 frt; terményekben pénzértékre véve 3160 forint. Összesen 77977 frt. E jövedelem származik: ingatlan vagyonyból, melynek értéke 47450 frt, jövedelme: 1836 frt; tőkepénzből, melynek összege 1825 frt, kamatja: 91 frt; tandíjból: 19558 frt, állami segélyből 14445 frt. Községi segélyből: 25153 frt, egyházi segélyből 11506 frt., egyéb forrásból: 5388 frt. Összesen 77977. Az iskolák évi kiadása: A rendes tanítók javadalma: 45646 frt, a segédeké (és óraadóké) 11686 frt. Fűtés, tisztogatás és kisebb javításokra fordított: 5582 frt, tantermek felszerelésére: 3135 frt, szegénygyermek segélyezésére: 632 frt, vegyes kisebb szükségletre: 1974 frt, tőkésítés, vásárlás, vagy építkezésekre: 9840 forint. Összesen: 77977 forint.

— **A hunyadmegyei tanítótestület dévai járási köre** e tanévben első vidéki vándorgyűlését e hó 6-án tartotta meg *Lozsdán*, a megye ez egyetlen községében, mely nyelvét és magyar nemzetiségét hiven megőrizte, sőt a benne megtelepült románokat is megmagyarosítja. Az agg. ref. lelkésznek: Benkő bácsinak, ki legidősebb lelkész az egész egyházmegyében s derék kortársának, a tanítónak (Szilágyinak) sok és maradandó érdeme van ebben. — A gyűlést, mely virágvasárnapra esett, ünnepélyes isteni tisztelet előzte meg, melyen László Zsigmond tartott szép beszédet, mint felszentelt pap. Beterjeszté jelentését az ottani iskola-épület és felszerelvényeinek megvizsgálására kiküldött bizottság, mely azonban sok sajnálatos, bár könnyen pótolható hiányt talált mindkét tekintetben. Az előterjesztés hangsúlyozta, hogy itt egy állami iskola volna felállítandó, már csak nemzetiségi szempontból is.

— **Paedagogiai társaság**. A néhány év előtt néhai Molnár Aladár országgyűlési képviselő elnöke alatt

virágzásnak indult paedagogiai társaság, — mely azonban különböző kedvezőtlen körülmények s első sorban az elnök kora elhnyta miatt 1881. év óta tényleg megszűnt működni — mint jelezve volt — ismét megkezdte működését. E célból felhívást intéztek a hazai összes tanítókhoz, a kibontott zászló körül tömörülni. Az alakuló közgyűlést holnap, vasárnap tartják meg. Az eszme mindenestre magasztos, ezt elismeri minden hazai tanító; nekünk csupán a megkezdés ideje ellen van kifogásunk, miután most iskolai év közben a fővárosi tanítókon kívül alig lesz tanító azon helyzetben, személyesen megjelenhetni. Helyesebb lett volna ezt legalább a pünkösdi ünnepeken megtartani.

— **Irodalmi jelentés**. Magyar verses Zsoltárkönyvem első kiadásában alig került a könyvpiacra, a megrendelések nagyobb száma folytán immár szükséges a második kiadás. Ára mint előbb 2 frt, díszkötésben 3 frt. Hogy e második kiadásban nyomtatandó példányok száma iránt tájékozva legyek, a megrendelést mielőbb, s ezuttal áthelyeztetésem következtében Székesfehérvárra kérem küldeni. *Kálmán Károly*.

— **Magyarok a bécsi egyetemen**. A bécsi egyetemnek még soha sem volt olyan sok magyar születésű hallgatója, mint a lefolyt téli évszakban. A hivatalos kimutatás szerint a magyar korona tartományaiból származó egyetemi hallgatók száma 1164, tehát majdnem kétszer annyi, mint a hányan a kolozsvári egyetem tanfolyamait hallgatják. E szám legtöbbször orvosnövendékekre esik: 791, jogász van 196, bölcsész 112. Feltűnő még az is, hogy a theologusok közül, kik 189-en vannak, 65 magyar. Magyarország egyes tartományaira a következőleg oszlanak meg e számok: a szorosan vett Magyarországra esik 931, Erdélyre 105, Horvátországra 64, Szlavóniára 59, s a katonai határőrvidékre 3. E számoknál nem tévesztendő figyelem elől, hogy a hallgatók közül sokan Bécsben lakó magyar családokhoz tartoznak.

HIVATALOS RÉSZ.

554—1884.

Pályázat gymnasiumi tanszékekre.

Folyó évi június hó 5. s következő napjain tartandó erdélyi ev. ref. egyházkerületi közgyűlésen a székelyudvarhelyi ref. collegiumnál a „történelem s földrajzi“ és esetleg rendszeresítendő „görög s latin nyelv és irodalmi“ főgymnasiumi rendes tanári székek választás utján befognak tölteni.

Ezen tanszékek mindegyikéhez kötött javadalom: 1000 frt — egyezer forint évi fizetés.

Pályázók kötelesek az illető tudományzakra képesítettségüket, életkorukat, vallásukat, eddigi szolgálatukat és erkölcsi viseletüket szabályszerűen igazolni. — Kérvényüket folyó évi május 25-ig az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgató tanácsának aláírott elnökéhez nyujtsák be.

Kolozsvártt, 1884. ápril hó 12-én.

NAGY PÉTER,
erdélyi ev. ref. püspök.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centimetryni tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Az érettségi vizsgálatok szabályzata (Hegedüs Istvántól.) — A kereszténység eredete (Nagy Zsigmondtól.) — Javaslatok (Váró Ferencztől.) — A kolozsvári főtanodák (Geréb Mártontól.) — A domestica. — Külföld. — Latianyelvi írásbeli dolgozatok (Szilágyi Gyulától.) — Vidéki élet. — Irodalom. — Tanügyi rovat. — Különfélék. — Szerkesztő postája.

AZ ÉRETTSÉGI VIZSGÁLATOK SZABÁLYZATA.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter ur husvétii ajándékba kiadta az 1883 XXX. t. cz. 22. §-a által megadott felhatalmazás alapján az érettségi vizsgálati szabályzatot, mely azon színvonal lehető pontos megállapítását czélozza, melyet az összes középiskolai oktatás eredményének el kell érnie.

Mi e színvonal? Hivatásának magaslatára emelni föl a testi és szellemi fejlettség érettségi fokára juttatott ifjúságot. E színvonalt a szabályzat 2 §-a az általános műveltségnek és tárgyismeretnek az egyetemi oktatás előkészítő fokáig vitt elsajátításában állapítja meg. E tekintetben a Thun-féle rendszer hagyományát hiven átvette és formulázta. Az érettségnek mértékét a tudományok körében áttekintő jártasság kipuhatólása útján vizsgálja meg azon vizsgáló bizottság, melynek a mi felekezeti gymnasiumainknál elnöke az egyházkerületi biztos, ellenőrzője a kormány képviselője és tagjai a vizsgáló tanárok.

Hogy azon átmenetelnél, mely az ifjút az államélet nagy gépezetének mozgatására hivatott életpályákra előkészítő felsőbb oktatásra bocsátja az állam a kellő ellenőrzést gyakorolja és minden oly intézkedést megtesz, mely által a nyilvános jelleggel felruházott tanintézet működése végeredményének mérlegelése lehető pontossá és lelkiismeretessé válhatik; ezt méltó joggal teheti és tegye is. A miniszter azon szabályzatban, melyet az érettségi vizsgálatok módozatára nézve kiadott, a törvény szellemében oldá meg feladatát az ellenőrzés tekintetében.

De lássuk magának az érettségnek mértékét didaktikai és paedagogiai szempontból, melyből azt megítélnünk kell és felfognunk szükséges.

Hadd mondjuk el először azt, mi rosszul esett, mi a magyar kultúra férfainál megrögzött járszalagra emlékeztet.

Először is az írásbeli vizsgálati eljárásról reflektálok.

Hogy az igazgatók postamesterkednek a feladatoknak lepecsételése, elküldése, felbontása, a gyanakvás minden látszatának tüntetése mellett: ez ellen nincs kifogásom. Álláspontom a törvény keletkezése előtt a javaslattal szemben is mindig az volt, hogy protestáns iskoláink nyugodtan fogadják és tegyenek meg mindent, hogy így fogadhatassák az ellenőrzés bár mily porosz szagu módját.

Ne lássanak sérelmet a bizalmatlanságban, mert félre értetnek, mint a hogy saját maguk által nagyra nevelt férfiak részéről ugyan csak félre is értettek nem egyszer.

Jól van! kérjük be pecsét alatt a feladatokat. Válassza ki és küldje vissza pecsét alatt (7. §) a vizsgálati bizottság elnöke, bontsuk fel ünnepélyesen, a legszigorubb ellenőrzés alatt dolgoztassuk ki. Eredeti felfogásom, melyet a becsület büszkesége ad meg, nem engedi, hogy ez ellen szót emeljek.

De két kifogást el nem hallgathatok:

1. ször. A magyar kultúra függetlenségére kellvén törekednünk, kívánjuk meg a német írásbeli feladat alakjában az ifjútól, hogy a német irodalom legszebb termékeinek szabatos értését tanusítsa.

Nem is írásbeli feladat volna helyesebb egy gondolkozó ifju kipuhatólására, hanem a szóbeli. A cél nem a bilinguitas, mely egyik átka a magyar társadalomnak és magyar műveltségnek, hanem a német remek írók iránti érdeklődés fel-

keltése és a német tudomány iránti tisztelet megyökereztetése. E célra kell törnie egész középiskolai németnyelvi oktatásunknak. Seminariumok, családi élet megadhatnák a német beszédben való jártasságot.

A magyar-német írásbeli dolgozatok, tulajdonképpen követelésnek tekintem és főként megrögzött biliguis nyavalyánk megerősítésének és hivatalos elismerésének. A német irodalom emlőin táplálkoztam. Büszkén vallom magamat a Göthe tanítványának: de kínlódások közt kulináris nyelven készített írásbeli dolgozat és csak ez, egy gymnasiumban (a realiskolában más szempont is tekintetbe veendő) épen nem mozdítja elő gymnasiumainknál a német nyelvnek különben is oly gyarló sikerét.

2. szor. A magyar-latin írásbeli dolgozat követelése ellen szintén lehető legerősebb hangon mernék szólni. A latin megszűnt a társadalmi műveltség nyelve lenni. A latin megszűnt a közélet eleven hatása alatt állani. A latin nyelv még azt a galvanisált életet sem éli, melyet a mi kuriális latin nyelvünk virág korában élvezett.

A latin nyelv a történelmi mult egyik kulcsa. Az emberiség irodalmi emlékének egyik dialektusa, semmi egyéb.

A tudományos képzettség, az alaki műveltség eszköze De hát ha ez az alak érzéket nem bántja-e egy VIII. gymnasiumi tanuló szerencsétlen latin fogalmazása, szerencsétlen fordítása?

A német gymnasiumok szerencsés fejlődésük, szentesített hagyományaik, nyelvi rokonságuk mellett tudtak kifejleszteni óriási erőpazarlással (egy negyvenkét millió lelket számító népnél is erőpazarlással) tisztességes latin stílust, de biz nyomorult utánzat az, mit egy tanuló adhat. De hát az érettség kriterion-a az-é, hogy controversiora képes-é egy tanuló?

Irjon mint Caesar, mint Livius, mint Vergil és talán (uram bocsáss!) mint Tacitus!

Nyelvbéli készség árnya után futunk és a valódi cél szemelől tévesztjük.

Magam csak latin-magyar dolgozatot iratnék.

A szóbeli vizsgálat öt tantárgyát nagyon szerencsésen választá meg a miniszter és a szóbeli vizsgálat célját is igen helyesen határozza meg, különösen azon passust tartom helyesnek, hogy a latin nyelvből „a középiskolában tárgyalt írók műveinek olvasáson alapuló ismerete is megkivántatik.“ Minél szélesebb olvasottság volna a cél: erre kell törekednünk minden uton és épen ezért kellene holmi el nem érhető latinizálással kockáztatni. Mert egy szabályzat a tulbúzgó emberek tulhajtása miatt válik türhetetlenné, va-

lamint nincs az a helytelen szabályzat, melyet tapintattal enyhíteni ne lehetne.

Felekezeti iskoláinkra nézve sulyosnak és méltánytalan dolognak tartom, hogy e szabályzat rögtön életbelép, de álláspontomhoz híven, az a nézetem, hogy az igazgató tanács igen helyesen és bölcsen intézkedett, hogy e szabályzat végrehajtásának felfüggesztése iránt lépést nem tett, csak a formális részletek meg nem tarthatása (jelesen a határidők) iránt tájékozta a minisztert. A lényegtelen apróságokat a kormány képviselője el fogja nézni.

Nekünk kötelességünk azonnal végrehajtani minden oly rendeletet, mely jó nevű intézeteink által elért eredmény mérlegelését követeli. Állunk elébe a kívánatnak. Ha itt meg ott nehézségek, gyarlóságok ütnek ki: az a protestáns tanügyön nem ejt oly csorbát, milyent ejtene a kivételességnek post festa kérése.

Hanem aztán a legmerekvebb porosz bürokratának is becsületére válnék a szabályzat azon intézkedése, hogy a javító-, pót- és ismétlő vizsgálatokra utalt ifjak egy tankerületben egyetlen helyre központosittassanak. Ez már oly méltánytalan intézkedés, melyet a kormány megtett a maga kényelmére és nagy úri tempójában megterhelte a szülőket és igen kellemetlen helyzetbe juttatta az intézeteket. Még mi Kolozsvártt: a kormány képviselők e hazájában csak megvagyunk; de mit csinál a vidék?

Ez intézkedés előre enyhíteni fogja a gyengé tanulókat ellenében alkalmazandó szigorot. Ez pedig csak nem célja az ellenőrző kormányoknak.

Az érettségi szabályzat más pontjaiban is érzik a bureau szaga, de hát ez már másként nem lehet, ha az állam ellenőrzést akar gyakorolni, de a fentebbi intézkedés már tulvitt buzgóság.

Protestans testvéreimhez egyéb szavam nincs: a törvény pontos megtartása mindenek előtt, a formalismusnak adjunk életerőt, szellemet és akkor tanintézeteink becsülete ragyogni fog.

HEGEDÜS ISTVÁN.

A KERESZTYÉNSÉG EREDETE.

— Tanulmány. —

— Tekintettel a Christologiai vita legujabb stádiumára. —

(Folytatás.)

Szándékosan közöltem ily terjedelmesen prof. Loman hypothesisét, mely lényegében nem igen foglal magában többet, mint e negatiót: *Jézus nem létezett.* Bizony nem csoda, ha e tagadás mély benyomást gyakorolt a kegyesekre s kedélyöket viharként rázta föl csendes nyugalmából. Sokan e tagadás által ihletlen kezekkel látták érintetni azt, a mi előtük vallásukban a legszentebb és

sérthetlenebb vala. Nevelte a megütközést még az, hogy e nézet nem valami tudós könyvben jelent meg, a melyet csupán theologusok olvasnának, hanem egy vegyes hallgatóság előtt, mely messze állt attól a tudományos képzettségtől, hogy érdeme szerint ítélhette volna meg a prof. Loman által felhozottakat. Ennek tulajdonítható, hogy csakhamar egész serege szállt sikra a támadóknak Loman hypothésise ellen s egész irodalmi háboru keletkezett, melynek vezére a már annyi harcban diadalmaskodott s még mindig edzett erővel küzdő agg bajnok, a nagynevű *Scholten*. Loman hypothésise különben nem most hangzott el először. Egy német tudós, *Bruno Bauer*, már korábban védelmezte ugyanazt és azt állította, hogy *Seneca*, a római, és *Philo*, az alexandriai bölcsész voltak a keresztyénség alapítói. S abból, hogy *Flavius Josephus* zsidó történetíró hallgat Jézusról, *dr. A. Pierson*, amsterdami professor már 1878-ban azt a következtetést vonta ki, hogy „e rabbiról semmi elbeszélni való sem volt.“

Ha hát Jézus nem létezett, hogyan képzeljük a keresztyénség előállítását? E kérdésre akart felelni prof. Pierson, Lomannak tisztvársa, szintén a Vrye Gemeenteben a „katholicizmusról“ tartott felolvasásában. Az általa adott feleletet főbb vonásaiban ide írni annyival inkább helyén valónak tartom, mert ő teljesen csatlakozik Loman nézetéhez. — A pogány vallások — mondja Pierson, — háromféle resultatúra vezettek. Voltak, a kik a pogány mythoszokból gúnyt üztek; mások teljes közönnyel viseltettek azok iránt, gondolva, hogy saját erkölcsanuk jobbat és üditőbbet nyújt nekik; ismét mások „megtartották a régi mythoszokat, de azon célzattal, hogy azoknak mind mélyebb-mélyebb erkölcsi tartalmat adjanak, hogy azokat vallási és erkölcsi gondolatok symbolumaiul használják, s oly jelentést adjanak azoknak, a mely mindinkább-inkább megfelelő az ember erkölcsi tudatának.“ Ez utóbbiak törekvésük közben egy nagy hiányt, nagy szükségét érezték. Megvolt az elvont erkölcsan, de hiányzott egy *személyes ideál*, a kire utalni, a ki szerint az embernek magát képeznie lehetett volna; a kinek élete, érzés- és gondolkodásmódja zsinormértékül szolgálhatott volna. E hiányon, e szükségesen segített a Judaismus. A pogányság érintkezésbe jött a zsidósággal és megtalálta ennél a Messiás vagy Krisztus *eszméjét*, a kihez aztán mindinkább kezdett vonzódni. „Ez az *eszme* mélyen benyomult a kedélyekbe, a Messiást már maguk előtt látták, még mielőtt csak szó is lehetett volna arról, hogy képét bár némi pontossággal is megrajzolni tudnák; az ő várásában, s az iránta való szeretetben pogányok és zsidók egybeolvadnak.“ „A Krisztus-név körül, mely a pogányok és zsidók eszmei találkozásának symboluma, két idea csoportosul. Az egyik: „szenvedés által a megdicsőülésre.“ Ehhez a vonásokat Jesaja LIII-ik fejezetéből, a fájdalom e szép hymnusából kölcsönözték.

A zsidó messiás-ideál tulságos erős színei eltűntek, hogy helyet adjanak ennek a gondolatnak: Krisztus szenvedő *par excellence*, a szenvedő, ki vérét ontotta. Miért? Mi célból? Azt még nem lehet megmondani. Elég az, hogy

a szenvedő emberiség számára egy szenvedő Messiás találtatott. A második eszme, mely közvetlenül ehhez csatlakozik, a megdicsőülés eszméje, mely a szenvedés eredménye. Ez eszme a feltámadás és mennybe menetel symbolumaiban találta meg klasszikus kifejezését. Ime az első Krisztus-ideál, melyet az emberiség alkotott s eszméi közzé felelt. De ezzel még nem voltak megelégedve; azt akarták, hogy ez az alak éljen, határozott, szembezőkő körvonalokkal birjon. Azért kutattak mindenütt Krisztus szavai és tettei után. Kutatni és teremteni kellett azokat, mert a hagyomány nem adott egyet sem. Lassanként előállanak a művészek, a kik a képet rajzolják. Az egyik mintázta ezt, a másik alakítá amaszt a részt, s a harmadik rajzolta a vázlatot hozzá. Így jöttek létre lassanként a synoptikus evangeliumok, s ezek mellett a második század első felében a negyedik, melyben „a tény eszmévé finomul.“

Ez Pierson fölfogása laza vonásokban visszaadva. E fölfogásból kiindulva, egész sereg kérdést lehetne fölvetni, de én csupán egyet nem akarok elhallgatni. Föltéve, hogy a pogány-világról rajzolt képe igaz és hű, s hogy így a szükség egy oly személyre, a kihez ők maguk is föltekintessenek s hozzá másokat is utasíthassanak — tényleg létezett: vajjon — merem kérdezni, — nem természetesebben kimagyarázható-e az, a mi bekövetkezett akkor, ha *Jézus történeti személy volt*, s így a keresztyének a kegyes pogányokat hozzá utasíthatták, ha szinte idealizálták is őt. A *messiás-ideál* még nem elégité ki szükségüket, azt csak egy *idealizált személyiség* teheté. Az általam fölvetett kérdésben nem rejlik ugyan tudományos argumentum Loman és Pierson hypothésise ellen, de a hol az utóbbi a történetet a maga hypothésise szerint construálja, ott szabad egy valószínűbb constructiot azzal szembe állítani.

NAGY ZSIGMOND.

(Folyt. köv.)

JAVASLATOK.

— A ref. tanárértekezlet elé terjeszté. „Az 1883. évi XXX. tczikk-ből folyó teendőinkről“ zése kapcsán. —

Váro Ferencz.

I.

„Az egyetemes ref. convent által Budapesten 1884. márcz. havában megállapított gymnasiumi tanterv egyházközségünk collegiumaiban az 1884/5. iskolai éven kezdve életbe lépik.

Ez életbeléptetés az I—VI. osztályra nézve lényegesen csupán három tantárgyat illetőleg kívánja a következő átmeneti intézkedéseket:

a) *Vallástamból* mindenik osztályban oly anyag tanítandó, melyet az illető osztály még nem tanult, s melynek tanítása a conventi tanterv kívánalmait leginkább megközelíti. Az 1884/5. isk. évben már a terv mindenben pontosan követhető lesz.

b) *Történelemben* a V. és VI. osztály anyaga 1884/5. isk. év folyamán hozandó teljes öszhangba a conventi tantervvel.

c) *Természetrájból* a IV. és V. osztályban egy-egy heti óra valamely más tárgy tanítására is fordítható, ha az osztály valamiben aránylag el volna maradva. Magának a természetrájból tanításának ezen két osztályban, valamint a VI-ban feladata lesz az I—III. osztályokban az eddigi tanterv szerint tanultakat oly módon kibővíteni és rendszerezni, hogy a conventi tervben kitűzött cél elérése biztosítva legyen.

Az egyes collegiumok tanártestületeinek lesz teendőjük mindenik tárgyra nézve a conventi tervvel való teljes összhangzást már az 1884/5. isk. folyamán a részletekben is biztosítani.

A VII. és VIII. osztály tantervét illetőleg a következő tárgyak tanításában, a következő átmeneti intézkedések szükségesek

a) *Vallástan* a VII. osztályban az eddigi tanterv szerint, az 1884/5. isk. évben sem fog előfordulni; az 1885/6. isk. évben pedig ez osztályban keresztyén egyháztörténelem tanítandó. A VIII. osztályra nézve a conventi tanterv azonnal követendő.

b) *Magyar irodalom* az 1884/5. évben a VIII. osztályban heti 2 órán tanítandó, még pedig az érettségvizsgálati követelmények szem előtt tartásával, a gymnasiumban tanultaknak összefoglalása a feladat.

c) *Latin nyelvben* az olvasandó auctorok megválasztásánál szemelőtt tartandó, hogy a tantervben megjelöltek közül melyeket olvastak már, s melyeket nem olvastak még az illető osztályok tanulói. E szempont a VI. és V. osztályban is alkalmazandó. A tanterv minden egyébben kötelező.

d) *Görög nyelvből* az 1884/5. évben mind a VII., mind a VIII. osztályban heti 4—4 óra tartandó. Anyag, éppen mint a latinból.

e) *Történelemből* a VII. osztályban az 1884/5. évben heti 4 óra. Anyag: az egyetemes történelemből a IV. és V. osztályban már tanultaknak oly módon való kiegészítése, hogy a tanulók a magyar történelem tanulásához szerezhessenek biztos alapot.

f) *Természetrájból*. Az 1884/5. évben mind a VII. mind a VIII. osztályban egyformán, a természet három országának a leglényegesebb ismeretekre szorító rendszeres áttekintése, heti 2—2 óra. E tárgyat a két osztály, ha a körülmények kívánják, — s a tanulók száma megengedi, együtt is tanulhatja.

g) *Mennyiségtan* tanítása a VII. osztályban, minthogy ez osztály a sikháromszögtant már az előbbi évben tanulta, az eddigi tanfolyamokban tanult főtételek rendszeres ismétlése után a conventi terv értelmében folytatandó.

A VIII. osztályban a mennyiségtan és a *természettan* tanítása az 1884/5. évben lehetőleg ugyanegy tanárra bízandó, ki a két tárgyra eső heti 7 órát, főképp a természettani anyagnak alapos eltanítására, részint azonban a mennyiségtanból a gymnasiumban tanultaknak ismétlésére és összefoglalására fogja fordítani. Szükség esetén, az állandó igazgató-tanács jóváhagyásának kikérésével, e tárgyak heti óraszámát egy rendkívüli órával is szaporítható.

Egyebekben a conventi tanterv tüzetesen érvényes.

II.

„Addig is, míg egyházkerületi közgyűlésünknek alkalma lenne összefüggő munkálat alapján a tankönyvek kérdésében tüzetesen intézkedni: az egyes tanárkaroknak a tankönyvek változtatása tekintetében eddig gyakorolt joga kiterjesztetik az új tanterv életbeléptetéséhez szükséges tankönyvek megválasztására is. Irányadó elvül azonban kimondja közgyűlésünk, hogy a tanárkarok minden tárgy tanításához használandó tankönyveket már eleve úgy

válasszák meg, hogy ezek az évfolyamok során át tartalom, rendszer és műszók tekintetéből egymást következetesen folytassák és kiegészítsék.“

III.

„Félévi vizsgálatok már az 1884/5. isk. évben nem tartatnak. E helyett a karácsoni és husvétii szünetek előtt egybehívandó osztály-konferenciákon a tanulók, beható tanácskozás alapján, bizonyítványi rovatok szerint is osztályoztatnak; az eredmény a szünetre bocsátáskor a tanulókkal, sőt, a mennyiben szükségesnek mutatkozik, közvetlenül az érdekelt szülőkkel is közlendő. A nyári nyilvános vizsgálatok az *egész* évi tanítás eredményéről való beszámolás céljával, de ugy ezen nyári vizsgálatok, valamint az öt alsó osztályra nézve a promotionis examen s a VI. osztályra nézve a subscriptionis examen is, további törvényes intézkedésig, az eddigi szokás és szabályok szerint tartandók meg.“

A KOLOZSVÁRI FŐTANODA.

— Jelentés a főtanoda tanügyi viszonyairól. — Felolvasta a tanári értekezleten

Geréb Márton.

Tisztelt Értekezlet!

Mint collegiumunk ez idő szerinti tanvezetője, kötelességemből kifolyólag, iskolánknak legközelebbi időszakából azon szervezkedési, tanügyi mozgalmakat, adatokat és intézkedéseket szándékozom felsorolni, melyekből egyfelől lehetőleg tiszta képet nyerjen a tisztelt Értekezlet collegiumunk tanügyének jelen állapotáról, másfelől meggyőződést szerezzen arról, hogy collegiumi előljáráságunk, intézetünk anyagi erejéhez képest, a legújabb időben is teljes buzgósággal és egyetértő közakarattal megtette mindazt, a mit intézetünknek a tanügyi kívánalmak szerinti emelése érdekében szükségesnek, üdvösnek és megteendőnek tartott.

Jelentésemet a tanuló ifjúság statisztikájáról kezdem meg:

1. A tanuló ifjúság statisztikája.

Collegiumunk népességét illetőleg, 10 évi kimutatásaink számadatai azt tanúsítják, hogy a gymnasium évi átlagos népessége a 260, az elemi iskoláé pedig 150 létszám körül ingadozik. Ezen számadatok szerint, egy osztály átlagos népessége a gymnasiumban 32—33, az elemi iskolában 35—38 áll. És csakugyan osztályaink legtöbbjében a népesség létszáma ezen átlagos számoknál nem több, hanem kevesebb. A gymnasiumban rendszeresen a két alsó (I., II.), az elemi iskolában és a két felső (III., IV.) osztály népessége haladja felül ezen átlagos számot. A körülmények oda mutatnak, hogy ugy a gymnasium, mint az elemi iskola népessége az irt számokban megállapodásra jutott, és ezentul állandónak marad. — Az utolsó, 1882—3-ik évi létszám az év végén a gymnasiumban éppen 260, az elemi iskolában 148. E létszámot szolgáltatják intézetünknek Kolozsvár városa, Kolozsmegye és e megyével szomszédos megyék; messzibb vidékekről csak kisebb számban jönnek intézetünkbe. A gymnasium egész népességének több, mint 2/3-da vidéki, a városiak száma nem teszi éppen 1/3-dát a népességnek. — Az elemi iskolában nagyobb arányszámban vannak a városi tanulók. Az elemi iskola népességének csaknem felerészét helybéli gyermekek teszik, főleg a két alsó osztálybeli tanulók nagyrésze városi.

Az idegen felekezetűek száma intézetünkben az

egész népességnek körül-belül $\frac{1}{5}$ -dét teszi. A múlt 1882-dik iskolai évben, a más felekezetűek 87-en voltak és ezek között róm. kath. tanuló volt 49, a többi felekezetek (az unitáriust kivéve) 10—13 számmal vannak összes népességünkben.

Új növendék iskolánkba évenként 100—105 lép be, és pedig a gymnasiumokba 40—50, az elemi iskolákba 60—70. E szaporodással szemben az újak összegének megfelelő évenkénti apadást a következő czimek alá foglalhatjuk: végzi a VIII. gymnasium osztályt és érettségi vizsgálatot állván, elhagyja a tanodát 25—30; évközben félben hagyja a tanulást és kilép 30—35; nyári szünet alatt, és az iskolai év elején kiveszi bizonyítványát és más intézetbe lép, vagy életpályát választ 35—40.

A tanuló ifjúság tanulási előmenetelével általában meg volt elégedve iskolai igazgatóságunk.

Az előmenetelről szóló számadatok 10 évi időszakra azt bizonyítják, hogy megközelítő arány szerint, a gymnasiumi növendékek felerésze közepes eredménnyel végzi tanulását, egynegyed része kitűnő, vagy jeles, és a másik egynegyed rész másodrendű osztályzatú. A másodrendűek összegének felénél nagyobb része javítóvizsgálaton 1, vagy 2 elégtelen tanjegyet kijavítja, kisebb része pedig ismétlésre utasítottatik. Az ismétlésre utasítottak nagyobb része vagy véglegesen elhagyja a tanulói pályát, vagy más intézetbe megy tanulását folytatni. 1873—4-ik évben volt az ismétlésre utasítottak száma 21, 1883—4-ben 19. És ez utóbbi számból a folyó iskolai évben valósággal csak kettő ismételt, a többiek kiléptek a gymnasiumból.

Az elemi iskolában, melyben a tantárgyak könnyebb volta miatt az osztályzatok minősége más szempontok alá esik, a tanulási előmenetelt illetőleg az arány általában kedvezőbb, mint a gymnasiumban.

A tanulók egészségi állapota 10 évi időszak alatt elég kedvezőnek mondható. Tíz év lefolyása alatt járványos betegség, mely iskolánkat érintette, egyszer fordult elő, az 1882-ik év tavaszán, midőn az egész országban uralkodott himlő-járvány miatt meg kellett szüntetni a tanítást $1\frac{1}{2}$ havi időre. — A 10 év alatt elhalt tanulók száma 38-at teszen; az elemi iskolában elhalt 20, a gymnasiumból 18 növendék. Legnagyobb volt a halálos esetek száma 1881—82-ik iskolai évben, midőn 9 növendékünk halt meg egy év alatt, és ezek nagy része éppen a jeleztem himlő-járvány áldozata volt.

Ifjúságunk erkölcsi magaviselete általában jónak, dicséretesnek mondható. Nagyobb erkölcsi vétség, melyért az iskolából való kirekesztést kellett alkalmazni, 10 év alatt 15-ször követtetett el. És e vétségek nagyobb része is az együtt lakással össze nem férő, nem szabados tényekből, cselekvényekből állott; csak egy esetben kellett az iskolától való elszakítás szigorát javíthatatlan, megrogzött erkölcsi hiba miatt alkalmazni. — Általában a multhoz viszonyítva, magaviselet tekintetében dicséretes, javuló haladás, szelidülés jele mutatkozik az ifjúság lelkületében. E jelenséget nemcsak abban látom, hogy tanodánk ifjúsága minden alkalommal, a midőn csak jótekonny adakozásra felhivatott, — és ilyen alkalom az újabb időkben igen gyakran fordult elő, — vagy a midőn kegyelet tényét kellett gyakorolnia, a legkészebben és a legnemesebb érülettel engedett a felhivasnak: mondom, nemcsak e tényekben látom ifjúságunk lelkületének nemesbedését, szelidülését, hanem abban, hogy az intézet épületét, a tantermek butorzatát, berendezését megkíméli a rongálástól, romlástól és a rend és csinosság, s tisztaság iránti érzeke hova-tovább mind inkább fokozódik. És itt nem mellőzhetem megemlítését azon körülménynek,

hogy egy év lefolyása alatt egy elleneset sem fordult elő, hogy a nagy játszótérre ültetett fáknak, vagy bokrokban készakarva, tudatosan növendékeink közül valamilyen kárt tett volna. Igen szépen megkíméltettek az ültetvények, habár a tanuló ifjúság minden szabad idejét e helyen, az ültetvények között tölti játszva és tanulva. E körülmény mindenestre dicséretesen tanuskodik oly népes tanuló ifjúság magaviseletéről, melynek létszáma a 400-on felül van, s a mely nagy részének nemcsak az iskolai tanulási idő alatt, hanem a bennlakási rendszerrel fogva, állandóan e tér szolgál a szabadmozgás teréül. E nagyszámu népességből egy sem akadt, a ki szándékosan, vagy csak könnyelmű gondatlanságból is megsértette, rongálta volna az ültetvényeket. Valóban dicséretet érdemlő jelenség.

(Folyt. köv.)

A DOMESTICA.

(A közalapra befolyt adományok kimutatása.)

	forint	krajczár
Perselypénzben az egész egyházkerületből befolyt összesen	233	09
Főtiszteletű püspök urtól az 1884. évi részletben	50	—
Révai Lajos sepsi-szt.-györgyi lelkész évi járuléka megváltásában	30	—
Valler Károly mákói lelkész évi járuléka megváltásában	50	—
Ilyefalvi egyházköztség évi járulékában	41	80
Fogarasi	50	40
S.-szt.-györgyi	97	90
K.-Vásárhelyi	88	90
Nagy Lajos esperes a déési egyházmegye részéről 3 rendben küldött	301	30
Bartha Lajos esperes a v.-hunyadi zárandi egyh. m. részéről a földhit. intézethez	250	—
Hegedüs Lajos esperes az enyedi egyh. m. részéről a földhit. intézethez 5 rendben	1059	50
Vályi Elek decán a n.-sajói káptalan részéről a földhit. intézethez küldött	35	—
Rákosi Lajos esperes a marosi egyh. m. részéről a földhit. intézethez 2 rendben	1551	40
Benedek Ferencz esperes a küküllői egyh. m. részéről a földhit. intézethez küldött	650	—
Solymosi István esperes az udvarhelyi egyh. m. részéről a földhit. intézethez küldött	936	—
Csiszér Gábor esperes a sepsii egyh. m. részéről a földhit. intézethez 3 rendben	666	—
Magyarósi Ferencz esperes az orbai egyh. m. részéről a földhit. intézethez	311	—
Marosvásárhelyi egyházköztség részéről a földhit. intézethez	373	40
Szászvárosi egyházköztség részéről a földhit. intézethez	62	40
Begyült összesen:	6838	09
Az első 9 tétel alatti összegek az igazgatótanácsához küldettek be, mely együtt 943 frt 39 krt tesz s mely 45 kr postadíj levonása után 942 frt 94 krtban szintén felküldetett a magyar földhitelintézethez	942	94
A további tétel alatti összegek együtt 5894 frt 70 krt összegben közvetlenül az illető testületek által küldettek a m. földhitelintézethez	5894	70
Eszerint a földhitelintézethez tényleg befolyt:	6837	64

LATINNYELVI IRÁSBELI DOLGOZATOK.

(Felolvasatott az erdélyrészi ev. ref. tanárok értekezletén 1884. április 19-én.)

Szilágyi Gyula, n.-enyedi Bethlen-főiskolai tanártól.

Tanterveink kivitele közben talán egyetlen pont sincs, mely a tanár részére a szabad kezét annyira megóvná, mint az *írásbeliek*, s ezek között különösen a *latinnyelvi írásbeli dolgozatok* kérdése. És ez nemcsak a mi keblü intézeteinkre, s mi ránk nézve igaz, hanem a hazai, özszes állami, községi, vagy bármely másféle középiskolára; sőt a dolog így áll az ausztriai és porosz gymnasiumoknál is, pedig ezeknél a sok miniszteri-, helytartó-tanácsi törvényrendelet, forsrift talán még azt is megszabja, hogy a tanárnak percenként hányat szabad lélekeznie; ott is, mint nálunk, az az írásbelire szánt heti egy óra, hol két hetire, hol heti félórára olvad le, a mi pedig az alkalmazás mikéntjét illeti, igazán: „a hány ház, annyi szokás“.

A mi „*Szervezeti javaslat*“-unk, mely a tantervnek az idők által követelt alakításán kívül, minden egyéb részében felülemelkedik tanügyi bizottságunk mult évi hasonló munkálatán, a latin írásbeliekre nézve általános részében így szól: „A stylus-gyakorlatok mindenütt gyámolitják a nyelvtan tanítását. Ezt a tanító már az első osztályban pár hónap teltével megkezdheti, az elsajátított szókincsből alakított, s előtte lefordítandó mondatokkal; majd otthoni dolgozásra is hagy fel, a magán-tanító ellenőrzése mellett, egyelőre az elemi olvasdkönyvből, később a Döring-féle, vagy más alkalmas gyűjteményből. A felső osztályokban a tanulók olykor valamely classikus író egy-egy alkalmas fejezetét magyar fordításból latinra visszafordítják. A feladatok elkészítése, a hibák kijelölése, kijavítása itt is fő-kellék; a tanító figyelmét kiválóan a magyar és latin nyelv közti különbségre fordítsa“. E szerint a mi Szervezeti javaslatunk az írásbeliek minden szokásos nemét ismeri és ajánlja, mi ha az általános részről nem is tűnik ki egész világosan, a tantervrészletezésből igen; ugyanis az al-gymnasiumra nézve, előre bocsátva, hogy a latin nyelvi oktatás célja a négy alsó osztályban, tulnyomólag gyakorlati, szakadatlan iránygyakorlatokat lát szükségeseeknek, és pedig az első osztályban a tanító a már elsajátított szókincsből egyszerű magyar mondatokat diktáljon, fordítsa le maga előtt latinra, a hibákat otthon jelölje ki, huzza alá, s a következő órán észrevételei mellett, sorozati számmal ellátva, ossza ki, s gondoskodják, hogy a nagyon hibás újra irassék. A második osztályban éppen így, a harmadikban ezen felül kifejezi, hogy könnyű stylus, nyelvtan és szótár nélkül, itt már kevés hibával készíthető: a negyedik osztályban a latin iránytanból tájékozó észrevételeket kíván, s bár nem fejezi ki, de valószínű, hogy ezeket az észrevételeket írásbeli dolgozatokkal gyakorlatilag is érvényesíteni óhajtja. A házi, vagy mint nevezi, otthoni feladatokra, mindenütt kellő súlyt helyez, és pedig az első osztályban a második félévben olykor a lezéken tárgyalt latinból, és latinra való fordításoknak leírását ajánlja; a második osztályban az „olykor“ helyett minden két hétben egy otthoni írásbeli dolgozatot követel; a harmadik és negyedik ugyanezt hetenként magyarból latinra és latinból magyarra, a Döring-féle fordítási gyakorlatok ajánlásával. Világos e szerint, hogy az első osztályokban első sorban az ugynevezett exercitiumok foglalják el a teret, hogy az extemporalék mennyiben térjenek ezek mellé, az világosan kifejezve nincs, s valószínűnek találok, hogy az írásbeliek ezen nemére egyáltalában nem is kívánt súlyt fektetni: mert a harmadik osztállynál nyelvtan és szótár nél-

kül is dolgoztat ugyan, de úgy látszik, ezt is, mint az exercitiumokat, előre és egyszerre diktált szöveg után.

A fel-gymnasiumban „a nyelvszet irányi gyakorlatok“ céljával a nyelvtani biztosság megőrzését, s a latin kifejszési sajátságok iránti érzéknek fokozatosan nehezedő latinra fordítás útján való, és alkalmilag iránytani észrevételekkel kísért fölbresztését tűzi ki. E végre ajánlja, hogy már az ötödik osztályban olykor-olykor némi latin fogalmazást is kísértünk, előbb átalakítva verset prózává, majd utánaozva periodusokat, leírást, történetkét. Minden két hétben egy házi dolgozatot, és egy iskolait kíván, az iskolai lehet rögtönzött, visszatartás és fogalmazás. A hatodik osztályban ehez jönnek még néha mű-fordítások; a hét, nyolcz és kilenczedikben nem megszabott időben, hanem koronként valamelyik magyar íróból, vagy latin classikus magyar fordításából, egyes részek latinra fordítása, s e mellett szabad fogalmazás.

Látjuk tehát, hogy *Szervezeti javaslatunk*-nak az írásbeliek tekintetében felállított kívánalmi oly színvonalon állanak, hogy annál magasabbra azokat sem a miénk, sem a külföldi oktatásügy nem emelheti. A fő-gymnasiumban extemporalék, retroversiók, paraphrasis és szabad fogalmazás váltakoznak, sőt néha műfordítási kísérletek is; ezek mellett mindenütt kellő tekintet a házi dolgozatokra.

Egyetemes tanügyi bizottságunk tanterv-javaslatára e kérdéssel is, mint annyival, nagyon mostohán bánik el; ide vonatkozólag mindössze is annyit mond, hogy „a latin nyelvből az ismeretek köréből vett magyar szövegeknek latinra fordítása és valamely könnyebb tárgy fogalmazás“, a latin nyelvi oktatás céljához tartoznak. Az indokoló részben szószerént ennyi áll: „az iránybeli gyakorlat a két alsó osztályban összeesik a nyelvtan tanításával, a többi osztályokban hetenként egy külön óra szentelendő az irány-gyakorlatoknak, melyek felváltva, otthon, vagy az iskolában végeztetnek. A latin irány sajtóságainak megtanulására hathatós eszköz az olvasott darabok kitünőbb részeinek könyv nélkül való megtanulása és az ugynevezett előkészület nélküli fordítási rögtönzések, mert ezek mutatják legjobban, hogy mit tudnak, mire képesek a növendékek“. A tanterv részletezésében, mintha csak valami sebtében tákolt iskolai értesítőből lennének az illető sorok, vagy nem is sorok, hanem szavak, kikapva. Az egyes osztályoknál következő utasításokat találunk: I. o. „hetenként egy óra az iskolában végzendő írásbeli dolgozatokra fordítandó, hogy a tanár az elkövetett hibákat a tanulókkal felismertesse, s igaztassa ki“; II. osztály: „hetenként egy óra, mint az első osztályban“; III. osztály: „hetenként egy óra, mindig az iskolában“; IV. osztály: „írásbeli, mint a harmadik osztályban“; V. osztály: „hetenként felváltva egy iskolai, vagy házi dolgozat, mindig az olvasmányok alapján“; VI. osztály: iskolai dolgozatok, mint az ötödik osztályban“; VII. osztály: „kéthetenként felváltva egy iskolai, vagy házi dolgozat, mely lehet már kisebb, könnyű tárgy, önálló fogalmazás is“; VIII. osztály: „írásbeli dolgozat, mint a hetedik osztályban“ Azaz a cél szószerént, „hogy a tanár az elkövetett hibákat a tanulókkal felismertesse és igaztassa ki“; az utasítás: hogy „írásbeli“, és pedig: „vagy hetenként, vagy kéthetenként“, „vagy iskolai, vagy házi“. Ebből aztán — nem tudom hogyan — eligazodhatunk; ha ez nem volna elég, ott van az ötödik osztállynál, hogy „mindig az olvasmányok alapján“, s a hetediknél, hogy: „lehet már kisebb, könnyű tárgy önálló fogalmazás is“.

A *közoktatási kormány által kiadott tantervek* közül legtűzetesebben foglalkozik e kérdéssel az 1879-ki; en-

nek részletes utasításai az al-gymnasium minden osztályában *extemporalékat* kívánunk, melyeknek feladata az I. o.-ban különösen a szavak és alakjaik biztos emlékezete fentartásának kipuhatólása; II. osztályban a rendszeres nyelvtan magyarázata és begyakorlása, — másfelől pedig, az olvasmányok grammatikai feldolgozása után szerzett ismeretek vizsgálata és biztosítása; a III. és IV. o.-ban nem csupán a tárgyalt nyelvtani részlet begyakorlása, hanem minden szem előtt tartandó, a mi fordításban, vagy nyelvtanításban némi nehézségre adott okot. A fel-gymnasiumban a stylistikai ismeretek gyarapítására első sorban szóbeli gyakorlatokat ajánl, és pedig rendszerezve és összegezve az iskolában olvasott szöveg egy-egy kerekded részletét, a tanulók nyelvi jártasságához mért, s pontosan kiszemelt feladatokban. Magok az iskolai írásbeli dolgozatok szerinte kétfélek: *extemporalék és scriptumok*; az extemporalé: kisebb feladatok alakjában írásbeli kikérdezés, tárgyát az olvasott szöveg különböző kifejezéseinek, szólásmódjainak helyes alkalmazása képezi; módja főleg magyarból latinra való fordítás, de kívánatos egy-egy bonyolódottabb latin szerkezetnek magyarra fordítása is. Szótár, nyelvtan, s minden más segédeszköz ki van zárva. A scriptum: valamely összefüggő, hosszabb magyar szöveg latinra fordítása, mely szintén jobban biztosítja az oktatás összes eredményét, ha az olvasmányhoz csatlakozik, s annak tartalmi kivonatolását vagy valamely más szempontból való feldolgozását adja; azért szerkesztesse ezeket maga a tanár, s legyen különös tekintettel a végzett, s áttekintett olvasmány kifejezéseire.

Teljesen eltekintve ezektől a tantervektől, s azok részletes utasításaitól, hogy a *házi*, mint *iskolai dolgozatokat* jövőre is megtartandóknak itélem, s azok beosztására módot és időt tekintve, a következőkben fejezem ki igénytelen nézeteimet. A *házi dolgozatokat* az al- és fel-gymnasiumban egymástól teljesen elválasztom; az alsóbb osztályokban szoros összeköttetésben képzelem oktatásunk minden egyes órájával, a felsőkben függetleníteni kívánatosnak tartom tehát, hogy az alsó osztály első óráitól kezdve mindaddig, a míg a nyelvtani oktatás teljesen be nem fejeződik, naponta kívánjunk házi írásbeli kisebb dolgozatokat, s tüzzünk ki apróbb feladatokat megoldásra. Az ilyen kis dolgozatok, (mint pl. a latin és magyar *a, b, c* szembeállítás a végre, hogy a kettő közti különbség a tanuló előtt látható legyen; az esetragok leírása; analog szavak kikeresése és leírása; négyöt kis mondat önálló alkotása; egy-egy szó teljes ragozása, vagy ejtegetése; az adott szabály alól való kivételek összeállítás; a mondattani tanulmányok gyakorlati alkalmazása megfelelő mondatokban stb.) a tanulónak naponta legfeljebb negyedórát fogják igényelni, s arra való, hogy megkönnyítsék a betanulást, biztosítsák az emlékezetben tartást, és segítsék a gyakorlati alkalmazást. Vagy rendes, de az iskolai dolgozatok naplójától külön füzetbe irandók, s ez a helyesebb, vagy pedig negyed, nyolczad lapokra írva hozandók osztályba. Minden egyes ily apró kis dolgozat javítását maga a cél sem igényli, hanem ezekkel szemben, ha a számbavétel a tanórán megtörténik, mert a megítélés, minthogy a dolgozat a napi tananyag kiegészítő része, a felszólítottak feleleteinek mérlegelésével egyszerre történik, természetes, hogy azt, a mit leirt, minden tanulónak tudnia is kell. A három alsó osztályban minden másnemű házi dolgozatot kizárnék, sőt még szünetidőre sem hagynék fel olyan feladatot, minek megfejtésében a tanulót nem egyedül az addig tanultakra való biztos visszaemlékezés segíti. A IV. osztályban, hol a nyelv tananyaga még befejezve nincs, de hol már könnyebb klasszikus szöveget is olvastatunk,

szorgalmi időn, csak a nyelvtani oktatást kiegészítő házi feladatokat tartom megengedhetőknél; szünetidőre azonban oly feladat is kitűzhető, mely a tanulónak az osztályban átolvasott szöveg összefüggésének, tartalma kivonatolásának felmutatásában saját önálló felfogásának tanúsítására is alkalmat szolgáltat. A fel-gymnasiumban, hol a tárgyak sokasága és az anyag terjedelme, egyfelől igaz, könnyítést javallanak, de hol, másfelől a heti órák számának apadtával, akkor, a midőn a tulajdonképeni célt, hogy t. i. a gymnasiumból kikerült ifjú a latin írást ne csak alaposan megérthesse, biztosan olvashassa, hanem azoknak szépségét is élvezhesse, mielőbb meg kell közelítnünk, nem terhelném azzal a tanulót, hogy ily nagyobb dolgozatokkal szorgidőn készüljön el, hanem az V. osztálytól kezdve elégnek tartanék évenként három házi dolgozatot, úgy, hogy pl. ha a tanév harmadokra osztlik, minden harmad vége felé, de osztályozás előtt, adják be. E három feladat egyike legyen *szabad latin fogalmazás*, pl. valakihez intézett levél, leírás, elmélkedés, később a hetedik, nyolczadikban műfordítási kísérlet is, másika az osztályban átolvasott, nagyobb terjedelmű *szöveg alapos átértésének és ismeretének kipuhatólására irányított kérdés*; a harmadik pedig legyen mindég a *segédtudományok köréből választva*, u. m.: a negyedik, ötödikben régiség-tani, vagy mythologiai, a hat, hét, nyolczban rétorikai, eszthetikai, vagy irodalomtörténeti tárgyú. Az ily dolgozatoknak, melyek egyrészen a tanulók egész nyelvkészségéről tanuskodnak, másban pedig főleg arról tesznek bizonyosságot, hogy a tanulók az évharmadban, vagy az egész tanév folytán átdolgozott tananyagot mennyiben tették sajátjukká, nagy mértékben kell befolyjniok úgy a harmad, mint a tanév végén megállapítandó érdemjegyre.

A mi a házi dolgozatok sikerét leginkább kétségessé teszi, t. i.: az elengedhetlen *ellenőrzés hiánya*, az a mi rendszerünk mellett nagyobb bajt nem okoz, mert a fel-gymnasiumban maga a tanuló hamar meggyőződik arról, hogy e dolgozata nagyobb fontosságú, mint az iskolaiak, s éppen azért a tanár behatóbb és tüzetesebb vizsgálata tárgyává teszi, az al-gymnasiumban pedig eléggé ellenőrző a tanuló előtt az a gondolat, hogy ha a tanár nem is szólit meg mindenkit minden órán, kötelessége teljesítésében pontos ellenőre neki a magántanító.

Az *iskolai írásbeli dolgozatok* céljuk szerint kétfélek; vagy azért kívánjuk őket, hogy általuk ha:hatósan támogassuk oktatásunk menetét, s *biztosítsuk* tanításunk sikerét, vagy azért, hogy általuk biztosabban *kipuhatól*hassuk tanítványaink nyelvbéli készségét, szakszerű ismeretkörét. Egyikről se lehet mondani, hogy kizárólagosan csak egyik célnak felelne meg, hanem a szerint, hogy melyik melyik célt közelíti meg inkább; az egyiket inkább *gyakorló*, a másikat inkább *vizsgáló* dolgozatnak tekinthetjük. Az egyik alatt értem a nálunk eddig majdnem kizárólagos *exercitiumokat*, (de e szónak nem a poroszok által használt értelmében, hol e nevezet alatt kisebb házi dolgozatok értendők), másik alatt az inkább az állami intézetekben meghonosodott, és a német középiskolák által régóta alkalmazott, mindennemű segédkönyv használatát kizáró *extemporalékat*. Exercitiumok, gyakorló dolgozatok tehát az oly írásbeli feladatok, melyeket a tanulók a tanár által megadott szövegnek anyanyelvről idegenre, vagy idegenről anyanyelvre történt áttétele után, a tanár felügyelete alatt, az osztályban szótár és nyelvkönyv segítségével, a megadott időnek (a mi rendszeren egy óra), saját akaratuk szerinti beosztásával és felhasználásával oldanak meg. Extemporalék pedig olyan dolgozatok, melyeket éppen ily módon, de minden segédeszköz kizárásával és a rászánt időnek (a mi rendszeren

félóra), a tanár belátása szerinti beosztásával kell a tanulóknak megoldani. E kétféle dolgozat egyik különös neme, a negyedik osztálytól kezdve felfelé, a *retroversióh*, azaz oly dolgozatok, melyeket a tanulók az iskolában már hosszabban olvasott klaszszikus irányának utánzására és az eredeti szöveg megközelítésére valamely megfelelően kiválasztott fejezet magyar fordításának latinra való visszafordítása által oldanak meg. Ezeket *utánzó* dolgozatoknak nevezhetjük.

Az a kérdés, melyeknek mily arányban engedjünk teret az egyes osztályokban; melyekre hol, mennyi időt fordítsunk? Ha azt akarjuk, hogy a szervezeti javaslatunkban is kifejezett és azóta minden tanterv által írásbeli dolgozatokra követelt heti egy óra valósággal mehozza a kívánt eredményt, akkor az I-ső és II-dik osztályban az eddigi exercitiumok helyét egészen át kell engednünk az extemporaléknak. Eltekintve ugyanis attól, hogy a kezdő tanuló az által, hogy az előlegesen megadott utasítások után, az írásbelire szánt órát egészen saját tetszése szerint osztja be, a mennyiben megtörténik, hogy még a jobbak közül is többen csak azért, hogy fél órát pihenhessenek, vagy egyébre fordithassanak, elsietik, s nem fordítják az egész időt a dolgozat jól elkészítésére, a gyengébbek pedig, az általuk megszokott közöny folytán, vagy igazithatlanul rossz dolgozatot adnak be, vagy csalási módokhoz folyamodnak, -- a kezdő tanuló bizonyos felületességre szokik, melynek a vége a felsőbb osztályokban rendesen az, hogy az egészen pihent elmét kívánó, s aránylag nehéz munkával járó írásbeliek óráját nyugalom, vagy semmittevés órájának tekintik: már csak azért is ajánlatosabbak az extemporalék az exercitiumoknál, mert a kettős célt inkább megközelítve, fél annyi idő alatt két annyi eredményt biztosítanak. Az exercitiumok heti egy órája alatt ugyanis tulajdonképp két óra értendő, mert sokkal fontosabb maga a dolgozat kijavítási módok, az elkövetett hibák közös megbeszélése, semhogy minden tanterv ne tenné még hozzá a heti egy órához azt, hogy ezekre a következő óra is ráfordítandó. A dolog tehát úgy áll, hogy ha ez osztályokban csupán az exercitiumoknál maradunk, vagy kéthétben végeztethetünk egyet, vagy a heti összes órákból kettőt veszünk el e célra. Gondolhatná ugyan valaki, hogy ezekre is épp úgy elég lehetne fél óra, mint az extemporaléknak, ha a tanár előre jeleznél, hogy csak ennyi időt enged a dolgozásra, vagy ha sokkal rövidebb dolgozattal is megelégednék. Jól tudjuk azonban, hogy még jobb tanítványaink közül is többen egy óra alatt sem képesek a közönséges exercitiumok akkora részét át dolgozni, hogy abból helyesen megíthető volna nyelvel készségük és előhaladásuk, mert a tanuló gyakran éppen, hogy jó munkát adjon, egy-egy szón, vagy mondatocskán, idővel nem gondolva, eltűnődik s igen sokszor az első gondolatot, a jót másítja meg, s az általa jobbnak tartott rosszat írja helyette. Az extemporalék sikere biztosabb azért, mert a tanár az előre kiválasztott mondatokat vagy szerkesztett szöveget az első megértésre szánt felolvasás után lassanként olyképpen diktálja, hogy addig egyikre ne következzen más mondat, míg az osztály nagyobb része az elsővel nincs kész; e diktálás alatt a tanulók figyelme nem szóródik el, gondolataikat inkább képesek rendezni, s emlékezetük közvetlenül ahhoz a forráshoz menekül, mely őket, minthogy a közelebbi múlt tanórák valamelyikének anyagában lelik fel, legkönnyebben elősegíti; a tanár a belátása szerinti nehezebb kifejezések fordítását lassu diktálása közben felvilágosításaival, emlékezetbe juttatással, magyarázattal, a kifejezések, és fogalomfedezések közti különbségek szá-

batos megtételével megkönnyíti, és növendékeit előttük észrevétlenül hozzászoktatja, hogy miképp kell rövidre szabott időt a gondolkodásment megszakítása nélkül jól is, helyesen is felhasználni. Magától értetődik, hogy az extemporaléknál az egész osztály ugyanegy feladatot kap, s éppen azért a tanár azt a közepesekre mérve állítsa fel. Az extemporaléknál azt a különben helyes eljárást, hogy a jóknak, közepeseknek és gyengéknek külön-külön feladatot tűzzünk ki, követni nem lehet; ezt az exercitiumoknál kell alkalmazni.

A harmadik és negyedik osztályban egy hónapra három iskolai dolgozatot számíthatunk; ezek közül kettő legyen extemporalé, egy pedig exercitium. Az extemporalék a két hetenként átvett mondattani anyagra tekintettel legyenek választva, az exercitiumok pedig ne csak az egész hónapi anyagból, hanem a megelőzők anyagából is legyenek merítve, sőt puhatolják az egész nyelv készségét.

A negyedik osztályban ezek mellé minden harmadban jöjjön két *retversio* Caesarhoz, vagy *paraphrasis*-kíséret Phaedrussal és Ovidiusshoz.

Az V. osztályban, hol a tulajdonképpeni irodalmi tanítás kezdődik és a VI-ban, hol a nyelvtanítás egészen háttérbe szorul és a tartalom és műalkat megismerése a főfeladat, az írásbeli követelmények is egészen más alakot kell hogy öltsenek. Az extemporalék kezdenek háttérbe szorulni, az exercitiumok és *retversio*ok mind több-több figyelmet kívánnak. A tantervek nagyobb része ez osztályokban két hetenként szán egy órát iskolai írásbeli dolgozatokra, azonban az állami tanterv utasítása e két órát a házi dolgozatok rendszeres megbeszélésére kívánja fordítani, hogy ezekben alkalmat nyújtson az ifjúság által netán már feledett nyelvtani szakaszok átismétlésére és csak nagyon ritkán enged a havi két órából egyet-egyet extemporaléknak. Részemről, miután, mint fennebb kifejtém, a házi dolgozatok fontosságának nem ily alakban óhajtok érvényt szerezni, e havi két órát egészen az iskolai dolgozatoknak tartanám fenn, és pedig a tanév folytán olyformán osztanámbe, hogy egy exercitiumra két *retversio* következzen; az exercitium mindig latin szövegnek magyarra fordítását célozza. A *retversio*knál főte kintet legyen az egyes író sajátos kifejezési módjának feltüntetése; e végre, kisebb feladatok alakjában, miként az alsóbb osztályokban, egy-egy extemporalé is közbeszurnék, melynél az iskolában tárgyalt szöveg különös, szokatlanabb kifejezéseinek, sajátos szólásmódjainak alkalmazására fordítanék főfigyelmet.

A VII. és VIII. osztályban eddig nálunk legalább nem mindenütt voltak szokásosak az írásbeliek; Szervezeti javaslatunk ugyan, mint fennebb láttuk, ezekben az osztályokban is megkivánta, de mi nem igen vettük tekintetbe, talán azért, mert érettségi vizsgálatainknál is inkább a szóbelire fektettük a súlyt. Jövőre azonban, a mint a pár nap előtt kiadott *érettségi vizsgálati szabályzatból* látszik, az a tanuló, kinek latin írásbeli dolgozata elégtelen, nem bocsátható szóbelire; természetes, hogy ennek folytán nekünk is más szemmel kell néznünk az írásbeliek kérdését és VII. és VIII. osztálybeli növendékeinket mintegy elő kell készítenünk az érettségi szempontjából. A miniszteri szabályzat az érettségi írásbelin *magyarlatin* dolgozatot követel; nem látom helyén, hogy ezuttal reflexióval kísérem e követelményt, egyszerűen napirendre kell fölötte térnünk s alkalmazkodnunk hozzá. Minthogy azonban a gymnasiumi latin nyelv és irodalomoktatás főcélja az, hogy az ifju a kijelölt klasszikust alaposan megérthesse, biztosan olvashassa és szépségeit élvezhesse s e mellett a könnyebb tárgy fogalmazás s a magyar szöveg

Melléklet a „Protestáns Közlöny“ 17-ik számához.

latinra fordítása csak másodrendű cél, azt hiszem, hogy a kettőt leghelyesebben úgy köthetjük össze, ha érettségi írásbeli tételekül oly feladatokat választunk, melyek alkalmat nyújtanak az ifjunak arra, hogy a latin *klasszikus* irányban való jártasságát tüntesse ki első sorban s az írásbelin azt is tanusítsa, hogy a gymnasiumi osztályokban olvasott írókat alaposan értette meg és ha irányunk szépségét élvezte s műveiket szabatosan tudja fordítani, annyira ismeri őket, hogy irányukat megközelíteni is tudja. E végre legalkalmasabbaknak látom a *retroversio* dolgozatokat s azt hiszem, leginkább célra vezet, ha a VII. és VIII. osztályban főleg ilyeneket készítettünk. A tanév folytán tehát úgy osztanám be, hogy három *retroversio* dolgozat után következék egy exercitium, utóbbi legyen mindig szabad fogalmazás. A latinról magyarra való fordítás követelményének pedig a házi dolgozatok kitűzött feladatok megválasztásában kívánnék megfelelni.

Az eddigieket összegezve és harmad éveket véve fel, osztályonként táblázatba kimutatva esnék:

I. II. osztály	III. osztály.	IV. osztály.	V. VI. oszt.	VII. VIII. o.
10—14 ex-temporalé.	8. extemp. 4. exercit.	6 extemp. 3 exercit. 3 retrov.	4 közönséges 4 rögtönzött 4 retroversio, 4 exercitium.	6 közönséges, 3 rögtönzött 3 retroversio, 3 exercitium.

Egész évre pedig:

I. II. osztály.	III. osztály.	IV. osztály.	V. VI. oszt.	VII. VIII. o.
30—34. ex-temp.	10—24 ex-temp, 8—12 exerc.	14—18 ex-temp. 7—8 exerc. 7—8 retrov.	9—12 közönséges, 9—12 rögt. retrov. és 9—12 exerc.	14—18 közönséges, 7—8 rögt. retrov. 7—8 exerc.

Előre bocsátám, hogy a tanár belátásának, nézeti érvényesítésének az írásbeliek kérdésében, az eddigi tantervek is sok tekintetben szabad utat engedtek, ezt én ezután se tartom megszorítandónak, de azt mindenesetre kívánatosnak, hogy ha tapasztalataink alapján közösen kicseréljük nézeteinket, bizonyos megállapított és közösen elfogadott irányok szerint haladjunk ebben a kérdésben is. Tanulságos példaként állanak előttünk erre nézve a *porosz tartományok középiskoláinak igazgatói gyűlései*. Ezek közül a pomerániai igazgatók 1879-ben május 14., 15., és 16-án Stettinben tartott hetedik gyűlésén az egyik tárgyalásra kitűzött tétel éppen az extemporalék iratásának kérdése volt. „Mi ezek célja? Csak a vizsgálat-é vagy a gyakorlás is? Hányszor kell ilyen dolgozatokat iratni s hányszor kell mellettük házi dolgozatul tételeket kitűzni? Miféle elvek szerint kell a tételeket megállapítani? Mi az eljárás készítésüknél? Egyenesen tisztába irandók-é? Az eljárási módokat hogy rövidítendők? A csalási kísérleteket mikép kell meggátolni? A dolgozatok javításánál miféle szabályokat kell követni?” stb. Ilyen kérdéseket vitattak s állapították meg. Ezek közül arra a kérdésre, hogy: „Hányszor kell ilyen dolgozatokat iratni?” az egyes középiskolák előre megállapították szavazó véleményüket, melyek, miután a legtöbb intézetnél egyenlő gyakorlat uralkodik, lényegükben természetesen megegyeznek, a mennyiben az egész gymnasiumon keresztül az extemporaléokra fordítanak súlyt, de igen sok fontos pontban engednek egymásnak eltérést. A colbergi, új stettini, putbusi, stralsundi és stargardi gymnasiumok kizárólag extemporalékat kívánnak, és pedig minden hétre egyet. Az anklami, gréfenbergi, pyritzki és treptowi első sorban extemporalékat és csak nagyon ritkán, a tanár tapintatát különösen felhívva rá, engednek pár órát az ő értelmök szerinti exercitiumokra. Az intézetek nagyobb része osztályonként részle-

tezi nézetét, ezek közül felhozom a *dramburgi* gymnasiumét, mely a sextában kezdetben kis házi dolgozatokat, később folytonos extemporalékat ajánl, a quintában extemporalékat és exercitiumokat váltakozva, de oly arányban, mint három az egyhez, vagy még inkább mint négy az egyhez; a quartában és a tertiában az arány, mint kettő az egyhez; a felső osztályokban rendszerint váltakozva, de a tulterhelés kikerülése szempontjából néha az exercitium helyett is extemporalé.

Tanárra és tanulóra nézve egyenlő fontosságú az *írásbeliek javításának* kérdése. Mindnyájan tudjuk, hogy nem kis munka, különösen az al gymnasiumban, hol akár különálló mondatok, akár összefüggő részecske képezi a feladatot, nem ritkán hatvan-nyolcvan, hogy úgy mondjam egy kaptára ütő dolgozatot, még csak figyelmesen áttekinteni is, annyival inkább minden részében pontosan kijavítani. Az Organisations Entwurf s utána a mi régibb állami tantervünk is ezt vette tekintetbe az által, hogy a nyelvész tanárok heti óráinak maximumát, a többiek huszával szemben tizenhétben állapította meg. Igaz, hogy ezzel szemben az Org. Entwurf 51. §-a és a javításról szóló külön fejezete szerint a tanulóktól semmiféle írásbeli dolgozat sem követelhető a nélkül, hogy azt az illető tanár ki ne javítsa. A nyelvtani és helyesírási hibákat, a nem találó kifejezéseket és helytelen szórendet alá kell húzni, főleg arra kell vigyázni, hogy ezek a hibák a következő írásbeli iratásig a tanulók által otthon megjavíttassanak.

Az átnézett dolgozat alá a tanár érdemjegyet jegyez. Az iskolában leendő megbeszélés végett az összes dolgozatokból pontokat válogat ki, melyek az egész osztály előtt tanúság kivonásul szolgálnak. A fel-gymnasiumban a nyelvtani pontosság mellett, főleg a gondolatok tisztaságára és összefüggésére s a kifejezések megválogatásában való jártasságra kell tekinteni. A zavaros gondolatokkal és az esetlen kifejezésekkel tapintatosan szembe kell állítani a jobban sikerült dolgozatok megfelelő helyeit. Igen fontos, hogy a tanár súlyt fektessen arra, hogy tanítványai tiszta füzetekbe írjanak, s azokat a tanév végéig gondosan óvják meg. A gondosság, mely a dolgozatok tartalmának jóságában és külalakjának csinoságában nyilvánul, a szorgalom kiváló jelének tekintendő. Ugy látszik, hogy különösen a *minden* dolgozat kijavítására vonatkozó követelmény nem hozta meg a kívánt eredményt, sőt éppen a dolgozat iratások *keresbedését, elhanyagolását* eredményezte; ugyanis az osztrák közoktatási miniszter 1854-ben kelt 4001. sz. rendeletével tudatja a gymnasiumokkal, hogy a latin írásbeliek javítására vonatkozólag megelégszik, ha azok az iskolában a tanulók folytonos foglalkoztatása és fagató vizsgálata útján szóbelileg javíttatnak, de a tanárnak meggyőződést kell szereznie, hogy a tanulók a javító óra alatt eszközölték-e a helyes és értelmes javítást.

Az állami tanterv az I. és II. osztályban iskolai közös munkában nagyobb részt még az óra folyamában eszközölhető javítást kíván, de itt is elvárja a tanártól, hogy növendékeinek mentől jobban megismerése végett a füzeteket két hetenként gondos átvizsgálás alá vegye. A III. és IV. osztályban megkívánja, hogy a tanár a hibákat a füzetekben világosan megjelölje s a következő nyelvtani órákban megbeszélés tárgyává tegye, a kijavítást bizza a növendékekre s a következő írásbeli órán szerezen tudomást róla, hogy megtörtént-e az és miként. A felső osztályokban láttuk már fennebb, hogy a tanár munkáját annyiban igyekszik könnyíteni, hogy a házi dolgozatok javítását iskolai közös munkában végezteti.

Mi az eddig nagyobb részt szokásos *gyakorló dolgozataink* javítását szervezeti javaslatunk utasítása értelmében rendszerént úgy eszközöltük, hogy házi munkában különböző aláhuzásokkal és jegyekkel megjelöltük a hibákat, az osztályban akár írásbeli órán, akár a rá következőn, a fontosabbakat kiszemelve, megbeszélgettük s a megállapodás értelmében, vagy magunk tisztáztattuk le, s ez volt a helyesebb, vagy a magántanító ellenőrzését vettük segítségül. Nézetem szerint ez az eljárás tovább is czélszerűen megtartható mindenütt, hol az exercitiumokat megtartjuk. Az extemporalék iratásánál általában olyképpen könnyíthető meg e tekintetben a tanár munkája, a nélkül azonban, hogy az a cél legkisebb rövására esnék, hogy az alsóbb osztályokban a félórán át készült dolgozatot mindjárt a másik félórán megbeszélés tárgyává vesszük, az e közben kiderülő hibákat magukkal a tanulókkal huzatjuk alá s javíttatjuk ki s magunk csak a nagyobb időközönként (pl. négy hetenként) eszközözendő gondos átvizsgálás alkalmával ellenőrizzük a kijelölés és kijavítás pontos megtörténtét. A felsőbb osztályokban, ha a dolgozat egész órát vett igénybe, természetes, hogy a javításra is legkevesebb egy másik órát kell fordítunk. A retroversiók javításánál nem szabad feledni, hogy a feladat tárgyát nem előre könny nélkül betanult szöveg képezte s így a tanulótól nem is várhatjuk azt, hogy kifejezésekben és szórendben teljesen megközelítse az eredetit, hanem meglehetősen kezdetben a csak nyelvtanilag helyes dolgozatokkal is és később is örömmel kell felhasználnunk a nem egészen találó, de nem is esetlen kifejezéseket a *synonimák* előbb-utóbb elmaradhatlan ismertetésére.

Nem tulajdonítok nagy fontosságot annak, hogy a tanár a kijavítás körüli eljárásban minő jelekkel adja értésére a tanulónak, hogy hibát követett el; szavakat, vagy sorokat huz-e alá, vagy széljegyzettel adja értésére tévedését, de azt helytelen eljárásnak tartom, ha a hibákat nemcsak jelöli, hanem sajátkezüleg a füzetben meg is javítja, mert ez mig egyfelől sokat elvesz a későbbi megbeszélés értékéből, másfelől a tanuló előtt helyre nem hozható felületességre nyit utat. Mikor a rögtönzött dolgozatokban a hibákat magokkal a tanulókkal jelöltetjük, hogy e jelölés korrekt legyen és úgy áttekintésünket megkönnyítse, mint mérlegelésünket elősegítse, növendékeinkkel előre meg kell ismertetnünk az általunk megkivánt jelölő jegyeket. A megítélésben nem szabad feledni, hogy az elkövethető hibák nem egyértékűek, éppen azért helytelenül járnak el azok, a kik képzeletükben bizonyos mértéket állítanak fel, a hibákat egyszerűen összeszámlálják s a számok arasza szerint osztják az érdemjegyeket, mert mondani sem kell, hogy e számokat mennyire ingatja a feladatok könnyebb vagy nehezebb, hosszabb vagy rövidebb volta. A megítélésre a tanulók képességének, a szerént, a mint ők jobbak vagy gyengébbek, az extemporaléknál, sem az exercitiumoknál legkisebb befolyással sem szabad lennie. Az érdemjegy kimérésében, különösen az I. osztályban, nem tanácsos szigorral eljárni, mert nem feledendő, hogy a tanárra nem dicséret az, sőt paedagogiai hiba, ha az ő tárgyában a tanulónak akár tulnehéz megszerezni a méltánylást, akár igen könnyű elérni az elnézést. A felsőbb ellenőrzés szempontjából a tanár az általa gondosan átvizsgált dolgozat alá nevét jegyzi, e mellett belátása szerint érdemjegyet, vagy sorozati számot tehet.

Röviden érinteni akarom még az utóbbi időben nálunk nagyon is divatosá vált *gyakorló könyvek* kérdését. Alig van esztendő, hogy a könyvpiaczon meg ne jelenjék egy-kettő, talán csak azért, hogy szaporodjék a szülők gondja s az amugy is drága tankönyvek efféle nélkülöz-

hetőkkel is sokasodjanak. Az osztrák gymnasiumok is megkivánnak egyet az al-gymnasiumban, (most általánosabban a Hauler-félet) s egyet a felsőbb osztályokban, (többnyire a Süpffle-félet), hanem ott főleg a szóbeli irálygyakorlatoknál használják. Könnyen érthető, ha a tanár az írásbeliek kitűzésénél is ezekhez folyamodik, mert így előkészületre nincs szüksége s könnyebb készhez folyamodni, mint valamit készíteni. Részemről azonban azt tartom, hogy az egyéni módszer sokfélesége, de meg az egyes osztályok általános képessége közti különbség is egészen czélszerűtlenekké teszik az efféle gyakorló-könyveket, és azt hiszem, hogy az oktatás mindenkori anyaga és az írásbeli tételek között csak akkor van meg a valódi összefüggés, ha a tanár ezeket is maga szerkeszti, maga állítja össze s mindig maga alkalmazza, mert tanítványai ismeretbeli fogatkozásait akár a nyelvi, akár az irodalmi oktatás közben a legbiztosabb eredménnyel így egészítheti ki. Azt az általánosan ismert hátrányt nem is említem, hogy az ily állandó gyakorló-könyvek használata mellett, „a mint a tapasztalás mutatja, a lefordított és kijavított gyakorlatok az egyes osztályokban hagyományképpen elődről utódra szállanak s meghiusítják a gyakorlatok főczélját: a tanulók igazi önmunkásságának emelését.“

Végezetre még azon nézetemnek adok kifejezést, hogy az írásbeli dolgozatoktól méltán elvárható eredmény a mi iskoláinkban is csak akkor lesz teljesen biztosítva, ha a magunk *jelsőbb ellenőrzésének* is utat nyitunk. Külföldön és nálunk is az állami intézetekben rendeletek teszik a tanár kötelességévé, hogy az iskolai dolgozatokat meghatározott időben nyujtsa be felülvizsgálatra s az igazgatók és főigazgatók pontosan meg is ejtik e vizsgálatot, sőt az utóbbiak váratlan látogatásaik alkalmával nem ritkán lepik meg erre vonatkozó kívánságaikkal a testületeket; nálunk, azt hiszem, elég volna, ha a tanvezető minden évharmad végén beszédné az összes házi és iskolai dolgozatok füzeteit s pontos vizsgálatáról a következő évharmad első tanári értekezletén sine ira et studio kimerítő jelentést tenne.

KÜLFÖLD.

A pápa a szabadkőművesek ellen.

A pápa egy encyclicát bocsátott ki a szabadkőművesek ellen. Az okmány megérdemli, hogy bővebben ismertessük.

A pápai encyclica a szabadkőművességet meg nem engedett társaságnak fogja nyilvánítani, melynek célja a kereszténység által teremtett politikai és társadalmi rendet megdönteni, hogy ujat építsen fel, a természetes ész alapján. A pápa bizonyítja ezt a szabadkőművesség és naturalismus nézeteinek összehasonlítása által a vallásra, erkölcsre, családi, társadalomra és a nyilvános életre vonatkozólag. E fejtegetéseket követi az előbbi pápák erre vonatkozó rendelkezéseinek megújítása, s a szabadkőművesség működése ellen hatásos eszközök felsorolása.

Ez alap gondolatot a következőkben fejti ki a pápa: Az emberi nem két táborra van oszolva: Isten országára és a sátán országára. E két tábor mindazok, kik a gonosznak pártját szolgálják, szövetkezve vannak a páholytestvérek széles körben elterjedt, s szilárdul szervezett pártjában. Nem csinálnak titkot terveikből, elvete-mülten harczolnak az egyház ellen, s feltámadnak Isten felsége ellen. Kötelességünk, elődeink példájára, ezen örökös ellenségre figyelmeztetni. A pápák, miután, e titkos

szövetség célját és szervezetét fölismerték, egyház-büntetéssel sújtották a belépőket. Ez a titkos testvéreket nagy izgalomba hozta. De belátásos emberek, sőt fejedelmek és államok is igazat adtak a pápáknak. — Így a szabadkőművesség törvényesen eltiltatott Hollandiában, Ausztriában, Svájcban, Bajorországban, Spanyolországban, Savojában stb.

De a pápák atyai gondoskodásának nem mindég és mindenhol volt meg a jó sikere. 150 év óta a szabadkőművesség roppant mérvben növekedett. Ennek következménye az egyház, a trón, s a közélet kiaknázása. S így a jövőben nagyon kell félni, nem ugyan az egyházat, mert ennek szilárd alapja van, hanem az államokat. Papságunk kezdete óta figyelmeztettük a társadalmi bajokra. Ezennel ismételve tesszük ezt, s megvilágítjuk a legkárosabb sectát.

Az encyclica fejtegeti a secta esküjét, titokzatos voltát, s erkölcstelen alapját. Célja a vallás, s a keresztény államok megdöntése, s a közélet alapjává a naturalismusként tétele. Egyedüli vezetőül és oktatóul az ész fogadja el. Nagyon kevés súlyt fektetnek az Isten iránt való kötelességekre. A szabadkőművesek az egyház befolyását kizárják a törvényhozásból és az állami kormányzatból. Az egyház jogai ellen nem ismernek kiméletet; megszüntetni igyekeznek az egyházi rendeket, s szakadatlan támadásokat intéznek az apostoli Szék ellen. Először megfosztották világi birtokától, s lassanként elviselhetetlen helyzetbe kényszerítették. Most a pápaságot egészen el akarták tüntetni a föld színéről. A katolicizmus ellen való gyűlölségük engesztelhetlen. Elámitják az elfogulatlanokat, s belépésre csábítják azon ürügy alatt, hogy a katolicizmussal nem kell szakítani, a vallás mellesleges dolog, s a vallások közt nem tétetik különbség. De nemsokára a legszélsőbb consequentiákhoz jutnak; az Isten létének, a gondviselésnek, s a lélek halhatatlanságának tagadására. Ennek következménye, hogy az ethika elveszti alapját, az erkölcstelenség, a naturalismus, a sajátó, a szindarabok, a „mű“-tárgyak által izgató eszközöket nyújt a szenvedélyek fölkelésére, hogy az erényt elhallgattassák.

Miután elvetemült embereknek senkisémet engedelmeskedik szolgálóbb módon, mint a szenvedély által elfajultak s szellemileg megtörtek, a szabadkőművesek sectájában sohasem volt hiány oly emberekben, kik azt javasolták, hogy a tömeg a bűnök korlátlan szabadsága által elégíttessék ki, hogy ez által a kényük játékszerévé váljon. Előttük a házasság üzleti dolog, s azért alá van vetve az államnak, a nevelés nem szilárd tanmód szerint való oktatás. Az egyház szolgálóitól elvitatják a tanító hivatalt. Az ő állambölcsességi maximáik szerint a nép a hatalom és jog letéteményese; a ki az uralmat bírja, ezt a nép parancsára bírta. Az állam vallástalan. Erre nézve minden eszköz megmozdítottatik. Egyengetik a vagyoni egyenlőségének és közösségének, az osztály- és vagyoni közösség megszüntetésének utját. A pogányság, az örületesség után vágnak 1800. év után. Ebből lehet kiismerni a sátán gyűlöletét. Krisztus ellen. Még a pogányok sem voltak annyira súlyedve; ezek előbb hittek várost alap nélkül, mint Isten nélkül találni. Az államot a vallástól elválasztani esztelenség.

Valamint az egyes az Istentől nyeri az életet és az élet javait, azonképpen az állam is. Isten a souverainitásnak és a polgári rendnek is megteremtője. A souverainitás viselői Isten munkatársai. Azon állítás, mintha a nép tetszése szerint lerázhatná az engedelmességet, ellenkezik az igazsággal. A társadalomnak osztályokba tagolása észszerű. Ha az isteni törvények- és a fejedelmi tekintély-

től való félelem eltűnik, ha a forradalmi vágyak szabadjukra bocsáttatnak és protegáltatnak, — vajjon hova vezet az? Megmutatják a communisták és socialisták. Csak meg kell ismerni a fát gyümölcséről. A szabadkőművesek hizelegnek a fejedelmeknek, hatalmas támaszt akarnak bennük nyerni, bevádolják náluk az egyházat. Különböznél pedig készek megdönteni őket, ha nem kormányoznak az ő programjuk szerint. Elámitják a népet és felizgatják mind a két hatalom ellen. S az egyház támogatja a trónokat s engedelmessegre tanít. Mit kell tehát tenni? Kérünk benneteket testvéreink, működjétek velünk együtt közre a secta kiirtásában.

A velünk együtt követendő működési terv a következő: 1. A szabadkőművesek leálcázandók s igazi alakjukban feltüntetendők; a hiveket prédikációkban s pásztorlevelekben inteni kell tőlük. 2. A keresztény oktatás gondosan megtartandó, ebben a c'erusnak segédkezni kell. Szent Ferencz harmadrendje, mint a társadalmi bajok orvossága, behozandó. 3. Kézműves iskolák és kézműves céhek alakítandók, vallásos vezetés alatt. Nagy ipartelepek birtokosai, mint alattasok védurai, alapítsanak vallásos egyleteket ezek családjai támogatására. 4. Fel kell ügyelni a tanintézetekre; inteni kell az ifjúságot, különösen az első szent áldozás alkalmával, hogy soha sem lépnek be egy társaságba sem, a lelki atya tanácsának kikérése nélkül. 5. Imádkozni, különösen a Boldogságos szüzet kell segítségül hívni.

Az edinburgi egyetem háromszázados ünnepe rendkívüli fényesen sikerült. Az ünnepélyen 75 egyetem volt képviselve és 50 tudós-társaság — s a képviselők között vannak államférfiak, diplomaták, költők, hölcsészek, írók, orvosok és természettudósok. Az edinburgi egyetem most a legvirágzóbbak egyike, hallgatóinak száma 3000-en felül van, s a magánosok által tett alapítványok meghaladják a hat millió forintot, ebből érhető, hogy az orvosi egyetem épülete egymagán két millió 200,000 forintba került, s a tanulás olyan lendületet nyert, hogy 1869. óta az orvosi egyetemnek már számos női hallgatója is van. — Az ünnepélyek nagy pompával és roppant tömegek jelenlétében folynak, — de azzal a hideg közönnyel, mely leginkább jellemzője a skótok főiskolai életének. Ott nincsenek ifjúsági egyletek, testületek nincsenek, sem jók, sem olyanok, a melynek kinövéseik lehetnének, de nincs is testületi szellem. A hallgatók sehol másutt, mint az előadó teremben nem találkoznak, s az egyetem falain kívül tökéletesen idegenek is egymás iránt. Arról, a mi különösen a német egyetemeket oly feledhetlenül kedves emléküvé teszi a „burschenschaftokról“ s a hasonló testületekről, Edinburgban soha szó sem lehet. Ezért kissé szomorú látványt nyújtott a fáklyászene is, mert a fáklyák vívói nagyon olyanok voltak, mintha megfizették volna őket. Rideg volt a nagy estély is, melyen a hallgatók nem tudtak felmelegedni, dacára a város pazar vendégszeretetének és nagyon ehhez hasonlított a bál is.

VIDÉKI ÉLET.

A kolozskalotai egyházmegyéből.

— Tavasz közgyűlés. —

Ápril hó 20. és 21-dik napjain tartotta meg egyházmegyénk tavasz közgyűlését B.-Hunyadon, összekötötte azt a halhatatlan reformátor Zwingli emlékének szentelt ünnepélylyel.

20-dikán reggel 9 órakor egyházmegyénk ősz esperese egy rövid — szivből jövő beszéddel üdvözölve a szép számmal megjelenteket, a közgyűlést megnyitotta. Először is számbavettük magunkat. Majd a három, évi cyclusra ujonnan választott világi képviselők névsora lett bemutatva. Minek megtörténtével a közgyűlés egy három tagú bizottságot küldött ki az özvegy-árvai pénztár állásának és számadásainak megvizsgálására.

Mielőleg intőkezésekkel eltelvén az idő, 10 órakor az egész gyűlés a harangok hívó hangjára, a hallgatóktól teljesen megtelt templomba vonult, hol a hivek buzgó éneke s a b.-hunyadi ifjúsági énekkar szép harmóniája után egyházmegyénk esperese mondott egy alkalomszerű tartalmas imát — helyét az ifjúság karéneke alatt — m.-bikali lelkész Régeni Ferencz váltotta fel s alapul véve Ezsaiás 62-dik részének 1—3. verseit, egy sikerült, csinos beszédben vázolta Zwingli érdemeit, mindvégig lekötve a hallgatóság figyelmét.

Az isteni tisztelet bevégeztével ismét a tanácskozási terembe vonultunk s mivel az egyházi hivatalnokok választási ideje — az esperest kivéve — lejárt, legelőbb is a tisztújítás lett megtartva alábbi eredménnyel: Főjegyző lett Ignác Károly, közügyigazgató és gyámintézeti pénztárnok Deési Gyula, aljegyző és tanügyi előadó Tamás Lajos, mindhárman közfelkiáltással. Székbíráknak megválasztottak — az egyháziak közül: Bod László, Biró András, Timár Lajos, Mihácz Elek, Régeni Ferencz és Kolozsvári Antal. Világiak közül: Dr. Szász Béla, Bónis István, Péchy Elek, Telegdi Károly, Csizsár József, Bartha Albert. A kijelölő és választó bizottságba papi biztosokul: Deési Gyula és Timár Lajos.

A tisztújítás megtörténte után 1883-ik évre vonatkozó vizsgálati jegyzőkönyv felolvasása vette kezdetét, mely a gyűlésnek egy egész napját vette igénybe. — Örömmel vettük tudomásul e jelentésből, hogy egyházmegyénk mindenik egyházközségében — kivéve Sz.-Lászlót, M.-Gy.-Monostort — a hivek és előljárók között a legszebb keresztyéni béke- és szeretet uralkodik; de örömmel vettük tudomásul azt is, hogy nemcsak a vizsgáló bizottság járt el hiven a maga kötelességében, de az egyes egyházak és előljárók is erélyel, tapintattal és buzgósággal feleltek meg szép feladatuknak.

Nem állanak e perczen részletes adatok rendelkezésünk alatt, de annyit általánosságban kimondhatunk, hogy egy pár egyházközség kivételével, — melyekben az álomnak ereje zárta le a szemeket, — úgy az anyagi, mint szellemi téren szépen fejlődő előhaladást tapasztalunk. Nem akarjuk azonban az éremnek csak csillogó oldalát bemutatni, s szomoruan konstatáljuk a morális érzék hanyatlását három egyházközségünkben, mely a vadházasságok botránnyosan gyakori előfordulásában nyilvánul. Addig is, míg a törvényhozás e valóban figyelemreméltó ügygyel foglalkoznék, közgyűlésünk átírni határozta a megye derék alispánjához ez ügyben, ki — hiszünk is — szokott erélye és buzgóságával közigazgatási uton minden lehető meg fog tenni a fekély kiirtására.

Kárpótlásául az érintett szomorú állapotnak, megelégedéssel, sőt büszkeséggel jelzem, hogy naponként több és több „élő kövek“ emelkednek egyházközségeinkben, kik nemcsak „Uram! Uram!“ kiáltással, de tettekben dicsőítik a mennyei atyát. Hangosan bizonyítják ezt az egyesek részéről tett adományok, valamint a hivek részéről kifejtett közös áldozatkészség. De kegyelmes volt hozzánk az ég is az elmúlt 1883-ik évben és az életnek s halálnak Ura kinyújtá jobbát a mi egyházmegyénk felé is, megszorította a mi nemzetségünket, mert míg 1882-ben a szülöttek száma csak 9-el multa felül a meghal-

takét, 1883-ban a szülöttek már 300-nál is többel mulják felül a meghaltakat.

Ime, ezek voltak tavaszi közgyűlésünk főbb mozzanatai — s ha még megemlítem, hogy a kiküldött bizottság az özv.-árvai pénztárt teljes rendben találta, s ehhez képest a közgyűlés pénztárnok atyafinak a felmentést megadta, és hogy elintézték nyertek az egyházak egyes kisebb jelentőségű kérései, — képét adtam két napi tanácskozásunknak.

De a mit legelőbb kell vala tennem, megemlékezem ama két férfuról, kik reggeltől estig velünk együtt munkáltak önzéstelen buzgósággal, szeretetteljes igazsággal. Egyházi és polgári életünk kipróbált bajnokait: mélt. Lészay Ferencz főgondnokot, tkts. Gyarmathy Zsigmond algondnokot Isten tartsa is meg a mi örömünkre soká!

Bevégezem rövid tudósításom. Csak hiven előre!

Meg ne tántorodjunk!

D. GY.

IRODALOM.

(A) **Bölcészlet történelme, tanulók, egyszerűsmind művelt olvasók használatára. Kidolgozta Tóth Ferencz a reformatusok debreczeni főiskolájában (a) bölcészlet tanára.** Harmadik kötet: Ujkor. Debreczen, 1884. Ára 2 fit 20 kr. 1—440 lap.

Hála Istennek, ma már nem áll az a csak nem rég is igaz fölsohajítás, hogy nincs magyar philosophiai irodalom. Maga az Akadémia ment e tekintetben elől a jó példával s az ujdun minden irányban élénk pezsgésre kelt, közélet e téren is fokozott követelményeket támasztott, melyeknek kielégítésére aztán természetesen vállalkoznak a többé-kevésbé hivatottak.

Minden ép fejlődésnek a philosophia körében alapföltétele a történelmi előzmények alapos ismerete és bírálata, s így e körben, talán, még nagyobb jelentőséggel bír a historia, mint a szellemi munka más mezein. Innen magyarázhatjuk, valószínűleg, hogy az a lendület, melyet legujabban nálunk a philosophiai irodalom von, túlnyomó mértékben történelmi alapokon nyugszik s innen azt is, hogy az utóbbi pár év alatt oly terjedelmes két bölcészettörténet látott nálunk napvilágot, mint a Domanovszkyé és a Tóth Ferenczé.

Mert immár, mint a czimsorokból kitetszik, Tóth Ferencz két első kötetében már ismert munkája is befejezésre jutott, miért annyival inkább elismeréssel kell a szerzőnek adóznunk, mivel tudjuk jól, hogy ezt csak anyagi áldozat árán vihette ki.

A rendszer, mely e harmadik kötetben követve van, természetesen már a két előbbi kötet által megvala szabva, de a kivétel, úgy tetszik nekünk, előnyösen üt el előbbi két társaitól, a mennyiben itt még határozottabb törekvés nyilvánul abban az irányban, hogy az író csak tárgyának természete, ne pedig eleve föllálitott elmélet által vezettesse magát előadásában. Hogy ez a törekvés nem minden ponton s nem egész teljében sikerült, ama forrásoknak tulajdonítható, melyeket a szerző, műve előszavaiban is megjelölve, használt vala. A lelkiismeretes tö-

ekvést és arányos sikert azonban, lehetetlen megtagadnunk a szerzőtől.

Érdeméül tulajdonítható továbbá, e terjedelmes 3. kötetnek, hogy az ismertetés fonálát majdnem napjainkig kíséri s igen értékes bibliographiai adalékokkal is szolgál a mélyebb tanulmányra törekvőknek, mi egyszersmind az önálló gondolkozás segédeszközéül tekinthető.

Messzire vezetve, épen e helyen, részletes bírálatába bocsátkoznunk e most már teljesen befejezett műnek, a mi aztán egy s más megjegyzésre is alkalmat nyújtana; itt csak egyszerűen jelezni kívántuk örömminket a fölött, hogy mind a fensőbb oktatás, mind pedig az önművelés céljaira szolgáló e derék munka újabb tanuságát szolgáltatja a hazai komoly, tudományos irodalom terjedésének és gazdagodásának.

Vajha a nagy közönség is megadná a munkásnak a maga méltó bérét.

L. T.

A sárospataki főiskolai könyvtár története, *Szinnyei* Gerzson avatott tollából, külön füzetben is megjelent. A füzet, kis terjedelme daczára, számtalan nagybecsű adalékot szolgáltat az általános közművelődés történetéhez is, s ritka alapossággal tárgyalja a könyvtár érdekes mozzanatokban gazdag történetét. — Nagybecsű szakmunka, mely a tudósok figyelmén kívül a laikusoknak is érdekes olvasmány. Ára a kis füzetnek nincs kitéve. Ajánljuk olvasóink figyelmébe.

TANÜGYI ROVAT.

Az érettségi vizsgálat.

(Vége.)

Az elnök meghatározza a vizsgálatok sorrendjét és kijelöli a szóbeli vizsgálatok jegyzőit.

Ezen értekezleten kívánatos, hogy az egész tanári kar részt vegyen, de szavazati joguk csak a vizsgáló bizottság tagjainak van. Ezen értekezletre a nyolczadik osztály összes írásbeli dolgozatai megtekinthetése végett készen tartandók.

17. §. Azon tanuló, kinek minden írásbeli dolgozata legalább is elégséges eredményű: szóbelire bocsáttatik. A kinek magyar, vagy gymnasiumon latin, realiskolán mathematicai dolgozata elégtelen, valamint az is, ki bármely két tárgyból elégtelen érdemjegyet nyert az írásbeli vizsgálaton, a törvény 27. §-a szerint megbukottnak tekintendő s szóbeli vizsgálatra nem bocsátható. A kinek gymnasiumon német, görög és mathematicai, — realiskolán német és francia dolgozatai közül egy elégtelen, a szóbeli vizsgálatra bocsátható ugyan, de ha azon tárgy a szóbelinek is tárgya; ott behatóbban vizsgálandó, ha pedig nem tárgya általában, reá nézve az is a szóbeli vizsgálat tárgyává teendő.

18. §. A szóbeli vizsgálatokra nem bocsátott tanuló az egész vizsgálatot csak egy év múlva ismételteti. (L. a törvény 27. §-át.)

19. §. A szóbeli vizsgálatok időtartama akként állapítandó meg, hogy minden napra 8 vagy 9 óra jusson a vizsgálatra, mely idő alatt legfeljebb 10, illetőleg 12 tanuló tehet szóbeli vizsgálatot.

20. §. Szóbeli vizsgálatra a tanuló semmiféle könyvet sem hozhat magával.

21. §. A szóbeli vizsgálat az alább megnevezett tantárgyakból csakis a tanterv anyagának főtanáiban való jártasság s az azok közötti összefüggés megértésének ki-puhatólására terjed ki. Nyelvekből és irodalmakból a középiskolában tárgyalt írók műveinek olvasáson alapuló ismerete is megkívántatik.

A) A gymnasiumoknál: 1 Magyar nyelv és irodalom. 2. Latin nyelv és irodalom. 3. Magyarország története 4. Matematika (Algebra és geometria). 4. Physica.

B) A realiskoláknál: 1. Magyar nyelv és irodalom. 2. Német nyelv és irodalom. Az újabbkori német irodalom ismerete a tanterv olvasmányai alapján. 3. Magyarország története. 4. Matematika. (Algebra és geometria). 5. Physika.

A kérdések oly módon teendők fel, hogy az adott feleletekből megítélhető legyen, vajjon a tanuló tananyag fontosabb részei felett öntudatosan rendelkezik-e s képes-e önálló gondolkodásra.

22. §. A szóbeli érettségi vizsgálatok a középiskolai ifjuság kizárásával nyilvánosan tartatnak. A vizsgálatokon az egész vizsgáló bizottság jelen van; a tanári testület többi tagjainak megjelenése is kívánatos, ezért a szóbeli vizsgálatok tartama alatt a tanítás az egész tanintézetben szünetel.

23. §. A szóbeli vizsgálaton, az illető szaktudomány előadó tanára adja fel a kérdéseket, de a vizsgáló-bizottság elnökének és a kormányképviselőnek is joga van kérdéseket tenni.

24. §. A szóbeli vizsgálatokról felvett jegyzőkönyvbe a jegyző minden kérdést beigtat, a szaktanár által megállapított érdemjegyekkel együtt.

25. §. A szóbeli vizsgálatok után bizottsági értekezlet tartatik, melyen a tanári testület többi tagja is jelen lehetnek, de nem szavaznak.

Ezen értekezleten állapittatik meg szótöbbséggel minden tanulóra nézve:

- a) szóbeli vizsgálatának eredménye;
- b) minden tantárgyból általános érdemjegye, az írásbeli érdemjegyek egybevetésével;
- c) általános érettségi fokozata.

Minden tantárgyból az eredmény jelzésére jeles, jó, elégséges és elégtelen érdemjegy használendő.

26. §. Az érettségi vizsgálatok általános végeredménye következőleg fejezendő ki: a követelményeknek jelesen (vagy jól) megfelelően: érett; vagy a követelményeknek megfelelően, érett, vagy a követelményeknek nem felelvén meg, nem érett és két, illetőleg három hó mulva javító-, vagy 1 év múlva ismétlő vizsgálatra utasított.

Jeles jelzést csak azon tanuló kaphat, kinek végeredményül szolgáló minden érdemjegye jeles, legfeljebb egy jó.

Jó jelzést csak azon tanuló kap, kinek minden tanjegye legalább jó, legfőlebb egy elégséges.

Az érettségi bizonyítványba felveendő az erkölcsi magaviselet, az osztály-bizonyítványból, továbbá a gymnasiumoknál a vallástan, földrajz, természetrajz, rajzoló geometria, és philosophiai propaedeutika, a realiskoláknál pedig a vallástan, földrajz, természetrajz, vegytan, mértani és szabadkézi rajz és phylosophiai propaedeutika érdemjegyei is az illető legutóbbi osztály-bizonyítványból, de ezen tantárgyak érdemjegyei a jeles, vagy jó fokozat megállapítására befolyást nem gyakorolnak.

27. §. A ki a szóbeli vizsgálatokon egy tantárgyból elégtelen eredményt tanusit, az azon tantárgyból a

következő tanév elején (szóbeli) javító vizsgálatot tehet. (L. 5. §.) Ha vizsgálata ekkor nem sikerül: ugyanazon év december havában a vizsgálatot még egyszer és utolszor ismételtetheti.

28. §. A ki szóbeli vizsgálatokon két, vagy több tantárgyból kapott elégtelen érdemjegyet, az egy év múlva jelentkezhetik ismétlő (írás és szóbeli) érettségi vizsgálatokra.

29. §. Azon tanuló, ki az ismétlő érettségi vizsgálatokon egynél több elégtelen érdemjegyet kap, érettségi vizsgálatra többé nem bocsátható át. (L. a törvény 27. §.)

30. §. Az érettségi vizsgálatok eredményét a vizsgáló bizottság elnöke hirdeti ki, a tanári testület jelenlétében. Ez alkalommal a vizsgálatok ismétlésére utasított tanulóknak a nyolczadik osztály ismétlését ajánlhatja.

31. §. Az érettségi bizonyítvány magyar nyelven állítatik ki. Ebbe felveendő a tanuló neve, vallása, születési helye és ideje, egész középiskolai tanfolyamának helye és ideje (osztályösszevonás esetén a miniszteri engedély kelte és száma,) az egyes tantárgyak érdemjegyei és általános érettségének fokozata.

A ki javító vagy ismétlő érettségi vizsgálatra utasítottatik, annak bizonyítványában az új vizsgálat ideje kiteendő.

32. §. Az érettségi bizonyítványt, valamint annak a törvényben (22. §.) megengedett fordítását mindig azon intézet állítja ki, melynél a tanuló a vizsgálatokat kiállotta. Javító vizsgálat esetén annak eredménye az eredeti bizonyítványra irandó s a vizsgálati bizottság elnöke által aláírandó. A mennyiben a javító vizsgálat nem azon az intézetben történt (lásd 5. §.), melyről a tanuló a javító vizsgálatra utasítottatik, a javításról s ennek következtéből történt éretté nyilvánításról azon intézet igazgatósága is értesítendő, az érettségi vizsgálati anyakönyv kiigazítása végett.

Azon tanulók, kik a reáliskolai érettségi vizsgálatot sikerrel letették s a törvény 28. §-a értelmében valamely nyilvános főgymnasiumnál a latin, illetőleg a latin és görög nyelvből is tesznek pótvizsgálatot, az érettségi vizsgálatot tevő gymnasiumi tanulóktól külön vizsgálandók és ezen vizsgálatról külön bizonyítványt kapnak, — melybe rendes érettségi bizonyítványuk érdemsorozata át nem vehető. Az eljárás egyébiránt úgy a szóbeli, mint az írásbeli vizsgálatra nézve ugyanaz, mint a rendes érettségi vizsgálatnál.

33. §. Ha az érettségi vizsgálat eljárásával a vizsgáló bizottság elnöke alapos oknál fogva egyet nem érthet, az ellen a jegyzőkönyvben óvást tesz, az illető tanulóknak érettségi bizonyítványát nem írja alá, az esetről pedig döntő elhatározás végett azonnal jelentést tesz a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, illetőleg a felekezeti főhatóságnak.

34. §. A vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló középiskolákon az érettségi vizsgálatokért a helyegilletéken felül, minden tanuló 6 frtot tartozik fizetni, magántanuló a kétszeresét. E vizsgálati díj az egész vizsgálat ismétlésekor újra fizetendő. Javító vizsgálatért a dijnak fele fizetendő.

Reáliskolai érettségi vizsgálatot tett tanulók a latin, vagy görög nyelvből teendő pótvizsgálatért tantárgyanként 3 frtot fizetnek.

A vizsgálati díjak mindig előre fizetendők.

A vizsgálati díjakból az igazgató és a vizsgáló tanárok egyenként egyenlő jutalékban részesülnek. Ha az igazgató, mint vizsgáló is részt vett a vizsgálatokban, két rész illeti.

A felekezetek által fentartott intézetekben, az érett-

ségi vizsgálati díjak iránt, az illetékes felekezeti hatóság intézkedik.

35. §. Az érettségi vizsgálat összes ügyiratait az intézeti igazgatóság a vizsgálat befejezésétől számítva, 10 nap alatt a vizsgáló bizottság elnökéhez felküldi, ki azokat minden év július havában — a javító vizsgálatokért december hóban — a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak, illetőleg a felekezeti főhatóságnak bemutatja.

Az érettségi vizsgálati írásbeli dolgozatok, az intézet irattárában három évig megőrzendők.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. ápr. 26.

— **A tanári értekezés** szombati harmadik napjának első tárgyát egy kitünő és szakszerű értekezés képezte, mely széles mederben folyó eszmecserét idézett elő. *Szilágyi* Gyulának, a nagy-enyedi főtanoda ifjú tanárának értekezése volt: *A latin nyelvi írásbeli dolgozatokról*, melyet fennebb közlünk. A második felolvasás *Dózsa* Dénes szászvárosi tanáré volt *a magántanítói rendszerről*; alapos tanulmányról, helyes belátásról tanuskodott. Az általa előidézett vita, — melynél behatóbbat érdemelt volna meg — oda ment ki, hogy a benne foglalt reform-javaslat tárgyalása *későbbre* halasztatott. Egyes szónokok különben most is megbolygatták a kérdés némely részleteit, de csak futólagos megjegyzésekkel. Szombaton délután vette kezdetét az értekezés záró ülése. *Váró* Ferencz felolvasta első határozati javaslatát, melyet fennebb közlünk. A javaslat egésze általánosságban, mint az értekezés tárgya vágó véleménye, elfogadtatott, de egyes pontjai ellen, különösen a szaktanárok részéről, felszólalások történtek. Így történt a c) pontnál, mely azonban változatlanul maradt. A g) pont szövegébe: „A VIII. osztályban a mennyiségtan és természettan tanítása az 1884—5 ik évben egy tanárra bizandó“, a „lehetőleg“ szót beigátandónak vélte az értekezés. Ezekon kívül más lényegesebb szövegmódosítás nem történt. — Az értekezés elfogadta még *Váró* Ferencz más két indítványát is. E javaslatoknak az áll. ig. tanács elébe való terjesztésével a kolozsvári ev. ref. collegium tanári kara bizatik meg. Fölmerült aztán az a kérdés, hogy az értekezés jövőre hol és mikor üljön össze? *Mire N.-Enyed* városa nevében *Kovács* Ödön az értekezletet 1886-ra *N.-Enyedre meghívta*. *Dózsa* Dénes indítványára aztán elhatározatott, hogy az értekezleti tagok szükség esetén rendkívüli gyűlésre az egyh. kerületi közgyűlés alatt összeüljenek, s ezzel a nyilvános ülés véget ért. Zárt ülésben kebli ügyek tárgyalattak. — Az értekezletet barátságos *búcsuestély* zárta be, mely vidám hangulattal folyt le. S ezzel az ideai tanári értekezés véget ért. Isten adjon önzetlen munkálkodásának nemes gyümölcsöket.

— **Lapunk** mai számához *egy egész iv melléklet* van csatolva. A lap terjedelmének ilyenén megnövelését első sorban az tette szükségessé, hogy *Szilágyi* Gyulának, n.-enyedi Bethlen-főtanodánk jeles képzettségű ifjú taná-

rának a lefolyt tanári értekezleten tartott felolvasását — szerkesztőnk ígérétehez hiven — egyszerre és megszakítás nélkül közreadhassuk. Ily áldozatok azonban nem állván továbbra is módunkban, a többi felolvasások közlését csupán a terjedelemhez mért megszakításokkal eszközölhetjük. Reméljük azonban, hogy olvasóink így is szívesen veendik a nagybecsű felolvasások közkinccsésé tételét. Mai számunkban kezdjük meg Geréb M. jelentését; jövő számaink rendre hozni fogják *Dózsa Dénes* és *Bedőházi János* felolvasásait.

— **A kolozsvári egyházmegyénk Zwingli-ünnepélyén**, mely az egyházkerületi közgyűlés alkalmával fog — mint említettük — megtartatni, az alkalmi szónoklatot — értesülésünk szerint — *Baló Sándor* kolozsvári lelkész társunk és az egyházmegye jegyzője fogja mondani.

— **Zwingli-ünnepély Kovásznán.** A nagy reformátor emlékére fényes ünnepélyt rendezett az orbai egyházmegye e hó 16-án Kovásznán. Délelőtt istentisztelet volt az ev. ref. templomban, mely zsúfolásig megtelt az ünnepélyre összegyűlt vidéki és helyi közönséggel. *Demeter Sámuel* zágoni ev. ref. lelkész tartott szép beszédet. Az ünnepély fényét nagyban emelték az ottani dalárda által ügyesen, összhangzóan előadott egyházi énekek. Este hangversenyt és tánczvigalmat rendezett a dalkör.

— **Tanítók kitüntetése.** A király ő felsége e hó 19-dikén kelt kéziratával, öt oly tanítót díszített föl koronás ezüst érdemkereszttel, kik évek hosszú során át nagy buzgóságot fejtettek ki tanítói működésükben. Ezek a következők: *Pfisztnér Konrád* kulai és *Schmidt Lőrincz* mélykúti tanítók, *Balog Ferencz* gyulafejérvári ref. tanító, *Ermes Ferencz* nagy-mártoni és *Korn György*, tárkányi róm. kath. kántortanítók.

— **Beöthy-jubileum.** Komáromban husvét-hétfőn nagy érdeklődés közt tartották meg a város fiának, *Beöthy Zsigmond*nak, egyetemes egyházunk nagyérdemű tagjának és lelkes harcosának, *írói működése 50-dik évfordulójának jubileumát.* A város fel volt lobogózza s az utcákon nagy élénkség uralkodott. Az ünnepély a megyeház dísztermében volt, hol a megye és város intelligentiája, a karzatokon pedig hölgyek foglaltak helyet. A vendégek közt az ünnepelt arczképét és *Beöthy Zsoltnak* „*Beöthy Zsigmondhoz*“ írt hangulatteljes költeményét osztották ki. Az ünnepeltet zajos éljenzés közt vezették a terembe s a városi dalárda által énekelt „*Ébresztő*“ után *Pap Gábor* superintendens üdvözölte meleg szavakkal. A beszédet a közönség állva hallgatta végig, s utána egy küldöttség, élén a polgármesterrel átadta a város üdvözlő iratát. *Beöthy Zsigmond* meghatottan mondott köszönetet s örömét fejezte ki, hogy ismét ráborulhat az édes anya keblére s élvezheti szeretetét. Szavait éljenekkel fogadták. Azután a dalárda elénekelt az ünnepelt himnuszát, melyet *Kossovits József* alkalmazott férfi-karra. Majd *Tuba János*, a „*Komáromi Lapok*“ szerkesztője, *Beöthy Zsigmond* közéleti és irodalmi működéséről tartott felolvasást; *Katz Lajos* elszavalta az ünnepeltnek „*Hol a te istened?*“ czimű költeményét s a dalárda énekelt *Beliczay Gyula* himnuszát. A közönség emelkedett hangulatban oszolt szét. Délután a *Schnell-féle* vendéglőben volt diszlakoma *Beöthy Zsigmond* tiszteletére.

— **Dombi Lajos**, keméri lelkész, kit nemrégiben választott meg a nagyváradai egyházközség, a napokban érkezett oda, hogy állását elfoglalja. A hivek a lel-

kész-lakban vártak reá, s ett fogadták. *Kun Béla* ref. lelkész meleg szavakban üdvözölte, s derék lelkész társunk époly meleg szavakban válaszolt a beszédre.

— A paedagogiai társaság közgyűlése

A paedagogiai társaság e hó 20 án d. e. 10 órakor tartotta meg újból alakuló közgyűlését. Az elnökséget *Péterffy Sándor* vitte, megnyitó beszédében egy visszapillantást tett a paedagogiai társaságok multjára, az 1840-es és 1848-as idők paedag. törekvéseire s a mostani társaság alakulására. Vázolta a társaság javára s kárára ható ellentétes körülményeket s kiemelte azon óhaját, vajha a paedagogiai társaság csakugyan találkozó helye lehetne a különböző fokozatu iskoláknál működő tanfériaknak, s melegágya a paedagogiai tudományosságnak! *Péterffy* után dr. *Kiss Áron* olvasta fel a társaság utolsó évkönyvének kiadása óta történt eseményeket. Majd *Zilahy Sámuel* pénztárnoki, s *Kálnay Nándor* könyvtárnoki jelentése után az elnök szavazatszedő bizottságot küldött ki, s a szavazás ieejére az ülést felfüggesztette. Az ülés újból megkezdése után *György Aladár* olvasta fel mesteri tollal írt emlékbeszédét *Molnár Aladár* felett, jellemezve először *Eötvöst*, a nagy idealistát, kinek *Molnár* tanítványa volt, s azután *Molnár* működését egészen odáig, mikor már élte utolsó éveiben a pártember nagyon is élesen előtérbe lépett nála. Az emlékbeszédet zajosan megéljeneztek. Végül a szavazatszedő küldöttség adta be jelentését: e szerint a paedagogiai társaság tisztviselői s választmányi kara így alakult meg: Elnök *Klamarik János*, alelnök *Gyertyánffy István*, *Zsilinszky Mihály*, titkár dr. *Alexander Bernát*, dr. *Gyulay Béla*, jegyző dr. *Csengery János*, *Berecz Gyula*, pénztárnok *Zilahi Sámuel*, ellenőr *Molnár László*, könyvtáros *Kálnay Nándor*. A tiszteletbeli tagok (*Tisza Kálmánné*, *Trefort Ágoston*, *Gönczi Pál*, *Szász Károly*, *Ney Ferencz*, *Schwartz Gyula* és *Zichy Antal*) s az alapítók (dr. *Szathmáry Károly*, dr. *Kiss Áron*, *Zilahy Sámuel*) az alapszabályok értelmében tagjai a választmánynak. Vidéki választmányi tagok az erdélyi részekből: *Felméri Lajos*, *Hegedüs István*, *Kozma F.* (Székelykeresztúr), *Rieger Imre*, *Várady Károly*. Ezután kimondatott, hogy a régi tagok a közelebb lefolyt három évről esetleges hátralékaik fizetésétől felmentetnek. Elhatározta a közgyűlés, hogy hivatalos közlönyévé a „*Magyar tanügy*“-et választja.

— **Nagy alapítvány.** *Bulyovszky Lilla* asszony, a hires magyar színművésznő nagy alapítványokat tett az erdélyi részekben. Nem kevesebbre, mint 7400 frtra rug ez alapítványok összege, melyeket jótékony és közművelődési czélokra tett a művésznő, az erdélyi részek nagyobb városaiban. Az oroszlánrész az alapítványokból *Kolozsvárt* illeti, az árvaház javára tett 6000 frtos alapítvánnyal, hat ágy fenntartási költségeire, 180 frt külön levén az alapítványhoz csatolva a fölszerelési költségekre. A többi alapítvány *Bulyovszky asszony* saját nevét (özv. *gyulafalvi Bulyovszky Gyuláné*, született *szilágy-somlyói Szilágyi Lilla*) fogja viselni. Az alapítványok a következők: 100—100 frt. a *kolozsvári ev. ref.* és róm. kath. főtanodáknak; a kamatok két évenként adandók ki a legszegényebb és legszorgalmasabb tanulóknak; — 400 frt.

az unitárius főiskoláknak, két szegény tanuló fölségelésére, — 200 frt. a kolozsvári iparos-körnek; a kamatokat egy szegény iparos-tanuló élvezze, kinek atyja is iparos. — 100 frt. a m.-vásárhelyi leány-árvaháznak két evenkint kiadandó kamattal. — 100—100 frt. a k.-vásárhelyi és a szilágy-somlyói színházpártoló-egyesületeknek, valamint Szamosujvár elhagyott szegényeinek. — 50—50 frt. a tordai, n.-enyedi árvaháznak, a brassói leányárvaháznak és a zilahi iparos-körnek. Mindez alapítványokat pár nap alatt rendeltetési helyeikre juttatják.

— Az iskolai takarékpénztárak kérdése.

A tud. akadémia nemzetgazdasági bizottsága a napokban gr. Lónyay Menyhért elnöklete alatt ülést tartott, — melyen Weisz B. F. kir. tanácsos az iskolai takarékpénztár-ról tartott felolvasást. Célja e felolvasásnak volt, hogy az akadémia is nyilatkozzék az isk. takarékpénztári intézményről, miután már több kiváló egyesület és intézet e kérdésben nyilatkozott. Mintán Weisz B. F. ecsetelte az intézmény fényoldalait s több kiváló haza és külföldi tudós véleményét e tárgyban, idézte az iskolai takarékpénztárak ez idő szerinti elterjedését hazánkban ismertette s óhaját fejezte ki, vajha e takarékpénztárak minél nagyobb elterjedésnek örvendenének. A tetszéssel fogadott felolvasás után az elnök köszönetet mondott felolvasónak az értekezésért s kijelenti, hogy a bizottság e kérdéssel egyik legközelebbi zárt ülésen fog foglalkozni.

— **Halálozás.** Ipoly-Pásztthóról gyászlap jelenti *Kocács-Sebestyén József* lelkésznek 81 éves korában, végelgyengülésben történt kimúltát. Több mint félszázadig volt ő Ipoly-Pásztthó kitünő lelkésze, s csaknem negyedszázadig a drégely-palánki egyháznak esperese, ki csak nem rég vonult nyugalomba, érdemei legfelsőbb kitüntetésekkel földiszítve a Ferencz József-rend lovag-keresztjével. Mint családfő, jeles fiakat nevelt a társadalom, haza és egyház szolgálatára: öt fia közt van tanfelügyelő, honvédhadbíró, kir. alügyész, lelkész és orvosjelölt; lányai lelkészek és tanárok nejei, s ezeken kívül özvegye (Farkasdy Zsuzsánna), tizenhárom unoka, egy meny és négy vő siratják a szerető szivű, munkás életű, agg családfő elvesztését.

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

Lapunk t. barátait és vidéki levelezőit fölkérjük: sziveskedjenek bennünket egyházmegyénk Zwingli-ünnepélyeiről habár elkésre is, részletesen tudósítani. Nagy reformatorunk halhatatlan emléke kötelez bennünket e kérelem nyilvánítására, s reméljük, kérésünk — a magasztos ügy érdekében — kellő és méltányoló meghallgatásra talál.

H I R D E T É S.

A FRANKLIN-TÁRSULAT MAGYAR IRODALMI INTÉZET KIADÁSÁBAN

(Budapest, egyetem-utca 4. sz.) megjelentek, és minden könyvárusnál kaphatók következő:

PROTESTÁNS IMAKÖNYVEK.

Borsodi József. **Templomi imák.** Vasárnapokra, ünnepekre s más alkalmakra köz isteni-tiszteleti használatul. Harmadik kiadás. Vászomban kötve 2 frt.

Cleyermann Károly. **Isten, mindenem, örömmöm, vigasztalásom.** Imádságok és elmékedések mivelt keresztyének számára. Harmadik, Szász Károlytól átnézett és kiegészített kiadás. Vászomban kötve 80 kr. Velinpapíron bőrbe kötve, aranyvágással 2 frt.

Czelder Márton. **Mindennapi és alkalmi imádságok.** Templomi és családi használatra. Második bővített kiadás. Vászomban kötve, aranyvágással 1 frt 40 kr.

Dobos János. **Keresztyén imák.** A házi ájtatosság növelésére és a protestáns keresztyén felekezetek használatára. Második kiadás. Vászomban kötve 80 kr., velinpapíron bőrbe kötve, aranyvágással 2 frt 50 kr., francia bőrbe kötve, kapocscsal 5 frt. Ugyanez: **zsebkadás,** vászonba kötve 80 kr., bőrbe kötve, aranyvágással 2 frt. francia bőrbe kötve, kapocscsal 3 frt.

Dobos János. **A gyermek imái** és első vallásos érzelmek. Mindkét hitvallású gyermekek számára. Második kiadás. Vászomban kötve 80 kr.

Győry Vilmos. **Emlékkönyv a csnármatióhoz készülő protestáns hadjadonok számára.** Egy finom képpel velinpapíron, vászonba kötve aranyvágással 1 frt 20 kr.

Kis János. **Lelki áldozatok imákban és énekekben.** Újabb átnézett és megbővített kiadás. Vászomban kötve, aranyvágással 1 frt 20 kr. Velinpapíron, bőrbe kötve aranyvágással 2 frt.

Heisler József, dr. **A keresztyén ember imakönyve.** Vászomban kötve aranyvágással 1 frt 60 kr.

Medgyes Lajos. **Protestáns családok imakönyveimadalokkal.** Vászomban kötve, aranyvágással 2 frt.

Papp Károly. **Esti harang** vagy újabb keresztyén tanítások protestáns-keresztyén családok számára. Vász. kötve 1 forint. Velinpapíron fekete bőrköt. 1 frt 80 kr.

Szász Károly. **Buzgóság könyve.** Elmékedések és imák protestáns nők számára. Második kiadás. Egy aczélmetszettel. Bőrbe kötve, aranyvágással 2 frt 50 kr., francia bőrbe kötve, kapocscsal 4 frt.

Szikszay György. **Keresztyén tanítások és imák** mindkét felekezetű protestánsok lelki épületére. A jelen szükséghez alkalmazva. Vászomban kötve 1 forint 20 kr., velinpapíron, bőrbe kötve 2 frt.

Tompa Mihály. **Olajág.** Elmékedések, tohászok és imák. Hölgyek számára olvasó és imakönyvül. Vászomban kötve, aranyvágással 3 frt 40 kr. Francia bőrkötésben, kapocscsal 5 frt. Ugyanez: **zsebkadás,** vászonba kötve, aranyvágással 2 frt 50 kr. Francia bőrkötésben, kapocscsal 4 frt.

Vörös Eszter. **Buzgó imák.** Vászomban kötve, aranyvágással 80 kr.

Zschokke Henrik. **Áhitat órái.** Kiválogatva és fordítva Szász Károly által. Két kötetben. Vászomban kötve, aranyvágással 5 frt.